

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Avaliku õiguse instituut

Gerly Tigane

**INFORMAALNE LOOGIKA KUI TÄIENDAV VÕIMALUS
SEADUSEELNÕU PÕHJENDAMISEL EESTI ÕIGUSLOOMES**

Magistritöö

Juhendajad:
Dots. Enn Kasak
Dots. Margus Kingisepp
Ass. Jüri Liventaal

Tallinn
2015

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. PÕHJENDAMISE OLULISUSEST ÕIGUSLOOMES.....	9
1.1. Põhjendamise probleeme seaduseelnõu seletuskirjas	9
1.1.1. Maaomavalitsuste Liit eelnõu 455 SE piisavast põhjendamisest.....	10
1.1.2. Riigikohus piisavast põhjendamisest seaduseelnõudes	12
1.2. Õigusriikluse põhimõtted ja hea õigusloome tava.....	14
1.2.1. Hea õigusloome edendamine	14
1.2.2. Õigusriikluse printsiip õigusloomes	16
1.2.3. Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri.....	18
1.3. Loogikareeglid hea õigusloome ja normitehnika eeskirjas.....	20
1.3.1. Ratsionaalne argumentatsioon.....	21
1.3.2. Taustsüsteem ning alternatiivsed lahendused	22
1.3.3. Põhjendamise nõue	23
2. INFORMAALSE LOOGIKA TEOREETILISED ALUSED	26
2.1. Formaalne ja informaalne loogika	26
2.2. Argumentatsiooni protsess	27
2.2.1. Dialoogi tüüp - veenmine.....	28
2.2.2. Dialoogi tüüp - otsustus	29
2.2.3. Argumentatsiooni mudelid.....	30
2.3. Toulmini argumentatsiooni mudel.....	31
2.3.1. Tees ning põhjendid Toulmini mudelis	33
2.3.2. Tugitaust ning demonstratsioon Toulmini mudelis	34
2.3.3. Modaalsus Toulmini mudelis	35
2.3.4. Vastukaja Toulmini mudelis	35
2.4. Argumentatsiooni materiaalsed eeldused.....	37
2.5. Materiaalsed loogilised vead argumentatsioonis.....	39

3. INFORMAALSE LOOGIKA VÕTETE RAKENDAMISE VÕIMALUSED PRAKTIKAS.....	45
3.1. Meetodi valik ning valimi koostamise alused	45
3.2. Konkurentsi edendamise argument seaduseelnõu seletuskirjas	47
3.2.1. Vastase ignoreerimine.....	47
3.2.2. Pooltõde	48
3.2.3. Ebakohane autoriteet.....	50
3.2.4. Tähtsusetu mitteasjakohane järeldus	51
3.2.5. Tõendite asendamine selgitustega	52
3.2.6. Mitmetähenduslikkus.....	53
3.2.7. Kokkuvõtte elnõu seletuskirjade analüüsist	54
3.3. Järeldused ja ettepanekud teooria võimaliku rakendamise kohta praktikas	56
KOKKUVÕTE	61
INFORMAL LOGIC - A COMPLEMENTARY APPROACH TO REASONING IN LEGISLATIVE DRAFTING. Abstract	65
ALLIKATE LOETELU	71
Kirjandus	71
Eelnõu seletuskirjad	73
Õiguskantsleri seisukohad	75
Õigusaktid.....	76
Kohtupraktika	76
LISAD	77
Lisa 1. Materiaalsete loogiliste vigade kataloog Kreefti järgi.....	77
Lisa 2. Eelnõudes esinenud materiaalse loogiliste vigade loetelu	91

SISSEJUHATUS

Kaasajal on erinevad teadusharud omavahel tihedalt põimunud. Teadusharu, mis soovib areneda, ei saa eksisteerida üksi suletud süsteemis ning vajab enda kõrvale ka teisi distsipliine. Samasugust lähenemist käsitleb ka mitmetasandilise õigusmõtlemise mudel (*ingl k multi level approach –MLA*).¹ Õigusteadus on tihedalt seotud erinevate teadusharudega nagu sotsioloogia, lingvistika, loogika ja mitmed teised. Õigusteadus kasutab praktikas väga palju argumenteerimist. Kuigi ka formaalsest loogikast on kasu argumenteerimise korrektsuse kontrollimiseks, pole õiguslikus argumentatsioonis väga sageli täidetud tingimused, mis võimaldaks formaalset loogikat vaieldamatul viisil rakendada. Enamasti on võimalik vaid hinnata, kas argumentatsioon vastab rohkem või vähem loogika põhimõtetele. Sellist argumentatsiooniteooriat nimetatakse ka informaalseks loogikaks. See pakub õigusteadusele vahendid argumentatsiooni kehtivuse ja korrektsuse ning tulemuste usaldusväärsuse hindamiseks. Õiguspraktikas leiab loogiliselt korrektne või informaaalselt usaldusväärne argumentatsioon käsitlemist piisava põhjendamise küsimuse näol.

Keskmine inimene leiab üsna tihti, et loogika on suhteliselt elukauge teooria, mille kasutegur igapäeva elus on olematu. Inimesed, kes ei hinda loogilist mõtlemist, alahindavad ka loogika rolli argumentatsioonis, sh ka õiguslikus argumentatsioonis. Väidetavalt on see põhjustatud eksiarvamusest, nagu nõuaksid loogikud tavakeelelt vastavust loogiliste vormidega. Tegelikult on loogika panuseks hoopis võimalus hinnata läbi loogilise vormi korrektse arutluse loogilist kehtivust.² Iga inimene kasutab endale märkamatuult igapäevaselt loogikareegleid. Näiteks analüüsides toodud põhjendusi või üritades aru saada, kas talle räägitakse tõtt. Taolistel eesmärkidel võib loogikat vaja minna ka õigusloomes. Loogika väärtustamine igapäeva elus jääb paratamatult tahaplaanile, kuna selle kasutamist ei peeta vajalikuks eraldi rõhutada.

Eelnõude sisu põhjendamine on õigusloomes tähtsal kohal. Demokraatlikus ühiskonnas peetakse loomulikuks, et eelnõuga peab kaasnema selle adressaatidele arusaadav selgitus, millest ilmneb seaduse vastuvõtmise või muutmise vajadus ning selle eesmärk. Näib, et eelnõude sisu põhjendamine ei täida alati adressaatide ootusi ning selle üheks põhjuseks võib

¹ R.Narits. Õigusteaduse metodoloogia. Tartu: Juura 1997, lk 27.

² E. Kasak. Loogika alused. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2013, lk 509.

olla põhjendamise ebapiisavus, mis võib väljenduda nende pealiskaudsuses, ebakorrektsuses või kontrollimatuses. Näiteks selle aasta jaanuaris langetas Riigikohus otsuse, millega jõustus seadusemuudatus, kus jäätmeseaduse³ (JäätS) § 66 lg 1¹ tunnistati kehtetuks.⁴ Selle kohaselt oli varasemalt võimalik kohalikul omavalitusel korraldada jäätmevedu selliselt, et jäätmevedaja ainsaks kliendiks ja temale tasu maksjaks on kohaliku omavalitsuse üksus või viimase poolt volitatud mittetulundusühing. Sellisel juhul lasus jäätmevaldajate üle arvestuse pidamise ning nendega arveldamise kohustus kohaliku omavalitsuse üksusel või viimase volitatud mittetulundusühingul. Seaduseelnõu 455 SE seletuskirja kohaselt oli nüüdseks kehtetu paragrahv konkurentsi kahjustav ning vajas tühistamist. Kõnealust seisukohta põhjendati seaduseelnõu seletuskirjas vajadusega kaotada olukord, kus kohaliku omavalitsuse üksus muutub jäätmevaldaja (s.o. kodaniku või lõpptarbija) kaitsjast tema ärakasutajaks.⁵ Riigikohus asus konkreetse kaasuses seisukohale, et „ei ole välistatud, et JäätS 66 lg 1¹ alusel korraldatud jäätmekäitluse kaudu soovitakse teenida omavalitsusüksuse eelarvesse lisatulu“.⁶ Seega ollakse täna olukorras, kus õigusloomes sätestatud nõuete kohaselt menetletud seadusemuudatus ning ka Riigikohtus lahenduse saanud otsus ei anna selget vastust küsimusele, kas kehtetuks tunnistatud paragrahv oli konkurentsi kahjustav ning millised mõjud toob endaga kaasa jõustunud seadusemuudatus. Nii Riigikohtu otsuses kui ka jäätmeseaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas toodud põhjendustest ei ole võimalik teha loogilisi järeldusi selgitamaks välja, kas seadusemuudatusega saavutatakse turuosaliste jaoks paremad konkurentsitingimused. Vaidlused kehtetuks tunnistatud paragrahvi üle jätkuvad.⁷

Läbipaistvust ja selgust õigusloomes aitab saavutada seaduseelnõu põhjendamise kohustus, mis on seda olulisem, mida olulisema muudatusega on tegemist.⁸ Kui Riigikogu teeb olulise muudatuse, on tal lähtudes põhiseaduse⁹ (PS) § 13 lõikest 2 koostoimes §-ga 14 tulenevast hea õigusloome tavast ja PS §-st 10 tulenevast õigusriigi põhimõttest kohustus selgitada üksikasjalikult oluliste muudatuste tegemise põhjuseid ning muudatusega kaasnevaid mõjusid. Õigusriikluse printsiip on seda enam tagatud, mida selgemalt ja läbipaistvamalt

³ Jäätmeseadus. – RT I, 2004, 9, 52 ... RT I, 06.03.2015, 28.

⁴ RKPJKo 3-4-1-34-14

⁵ Jäätmeseaduse muutmise seaduse eelnõu. 455 SE, lk 2. - Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=4a25ac7c-b794-4db6-a5e6-88acc88a5d54&> (09.02.15)

⁶ RKPJKo 3-4-1-34-14 p 43

⁷ Vt jäätmeseaduse ja keskkonnatasude seaduse muutmise seaduse eelnõuga seonduvaid dokumente eelnõude infosüsteemis: dok nr 14-1805/1, 14-1805/2, 14-1805/3, 14-1805/4, 14-1805/5, 14-1805/6.

⁸ Õiguskantsleri seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta. 31.03.2010, lk 9. - Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_puudumine_elektri_tootjate_toetused.pdf (09.02.15)

⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.

teostab seadusandja oma tegevust.¹⁰ Õigusriikluse printsiipi aitab õigusloomes saavutada hea õigusloome ja normitehnika eeskiri¹¹ (HÕNTE), milles on läbivalt sätestatud nõue põhjendada toodud seisukohti ning anda ülevaade seaduse jõustumisega kaasnevatest mõjudest. Seega piisava põhjendamise kohustuse täitmise peab õigusloomes tagama ühelt poolt HÕNTE oma menetluslike reeglitega ning teiselt poolt põhiseadusest tulenev õigusriikluse printsiip, mis annab sisulised juhised põhjendamise mahule.

Vaatamata eeltoodule on piisava põhjendamise saavutamine õigusloomes siiski probleemne. Näiteks ei nõua kehtiv õigusloome regulatsioon, et seaduseelnõu põhjendused oleksid piisavad, vaid eeldab ainult faktiliselt põhjenduste olemasolu. See annab eelnõu koostajale suure kaalutusõiguse ning tõlgendamise ruumi hindamaks, kas konkreetses olukorras on põhjendamise kohustus vajalikul määral täidetud. Mõnel juhul annab eeskiri veelgi suurema võimaluse põhjendamise vajaduse üle otsustamisel. Näiteks kui seadus on kiireloomuline või tegemist on Euroopa Liidu õiguse sisseviimisega Eesti õigusesse, ei nõuta väljatöötamiskavatsuse koostamist (HÕNTE § 1 lg 2). HÕNTE § 1 lg 1 kohaselt sisaldab väljatöötamiskavatsus põhjendusi, mille olemasolu piisava põhjendamise saavutamiseks on vajalik. Probleeme on ka õigusriikluse printsiibist tuleneva õigusselguse ja läbipaistvuse nõude tagamisega seaduseelnõu seletuskirjade põhjendamisel. Põhiseaduslikud printsiibid jäävad õigusloomes eelnõude sisu põhjendatuse tuvastamisel abstraktseks ning puudub võimalus selgete kriteeriumite alusel hinnata, kas õigusriikluse printsiip on täidetud. Väidetava tulemuse saavutamine ei ole ebapiisava põhjendamise korral kontrollitav. Kontrollimise võimaluse puudumine ei võimalda omakorda hinnata, kas õigusloomes on tagatud õigusriikluse printsiip ja sellega seonduvalt hea õigusloome tava.

Õigusloome arendamisega on tegeletud viimastel aastatel väga aktiivselt. Näiteks võib tuua „Parema õigusloome arendamise“ suurprojekti aastatel 2007-2014, mille käigus viidi läbi olulisi muudatusi uute õigusloomega seonduvate juhendite ning eeskirjade väljatöötamiseks. Parema õigusloome programmi eesmärkideks on kodifitseerimise juures muuhulgas ka õiguskindluse ja -selguse loomine. Sellele aitab kaasa seaduse ettevalmistamise ajal kvaliteetne põhjalik analüüs kavandatavate muudatuste mõjule.¹²

¹⁰ Õiguskantsleri ettekanne hea õigusloome tava järgimisest taastuvelektri ostuhinna ja toetuse suuruse määramisel. 21.06.07, p 17 ja 20. - Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_ettekanne_nr_1_riigikogule_taastuvelektri_ostuhind_ja_toetus.pdf (09.02.15)

¹¹ Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. VVm 22.12.2011 nr 180. - RT I, 29.12.2011, 228

¹² Programm 1.5.0201.08-0001 "Parema õigusloome arendamine" Justiitsministeerium. - Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/parem-oigusloome> (11.01.15)

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on analüüsida, kas loogikavõtete kasutamine õigusloomes aitab kaasa õigusaktide kvaliteedi tõstmisele. Selleks uurib autor, kas hea õigusloome ja normitehnika eeskiri peab loogikareeglite käsitlemist õigusloomes oluliseks või annab selleks võimaluse ning millised loogikavõtted oleksid parema õigusloome saavutamise seisukohalt asjakohased. Töös püstitatakse järgmised hüpoteesid:

1. Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri peab loogikareegleid õigusloomes argumenteerimisel oluliseks.
2. Informaalse loogika teooria rakendamine on täiendavaks meetodiks praktikas õigusaktide parema kvaliteedi saavutamiseks ning selle meetodi abil on võimalik tuvastada ning vältida eelnõu sisus võimalikke loogikavigasid.

Püstitatud hüpoteeside tõestamiseks kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi meetodit. Esmalt selgitatakse välja, kas hea õigusloome ja normitehnika eeskiri sisaldab endas loogikareeglite kasutamise nõudeid. Seejärel käsitletakse võimalikke loogikareegleid, mida oleks õigusloome seisukohalt sobiv aluseks võtta. Järgnevalt kontrollitakse valitud informaalse loogika teooria rakendatavust olemasoleva õigusloome praktika baasil seaduseelnõu seletuskirjade põhjal.

Töö uudsus teoreetilisest küljest seisneb selles, et varemalt ei ole autorile teadaolevalt informaalse loogika kasutamise võimaluste kohta parema õigusloome saavutamise eesmärgil uurimusi avaldatud. Töö praktiline väärtus seisneb informaalse loogika meetodi kasutamise võimaluse teadvustamises õigusloomes, mille tulemusel võidakse saavutada õigusaktide suurem kvaliteet.

Töö esimeses peatükis tuuakse välja seaduseelnõudes seaduse vastuvõtmise või muutmise vajaduse põhjendamisega seonduvad probleemid. Piisava selguse ning läbipaistvuse tagamine läbi põhjendamise kohustuse õigusloome protsessis on seotud nii põhiseadusest tuleneva õigusriikluse printsiibiga, kui ka hea õigusloome tavast tuleneva põhjendamise nõudega. Seetõttu käsitletakse esimeses peatüki õigusriikluse printsiipi ning analüüsitakse hea õigusloome ja normitehnika eeskirja selgitamiseks, kas nimetatud määrus peab loogikareegleid õigusloomes oluliseks.

Töö teises peatükis käsitletakse informaalse loogika teoreetilisi aluseid. Informaalses loogikas kasutatavad meetodid argumentatsiooniteooriate kohta aitavad korrastada mõtlemist ning võimaldavad tagantjärele kontrollida argumentatsioonis tehtud järeldusi. Korrastatud mõtlemist toetab argumenteerimisel teadlik argumentatsioonimudeli kasutamine ning loogiliste vigade vältimine. Töös käsitletakse Toulmini argumentatsioonimudelit, mille

põhimõtted ja -elemendid on laialt tuntud ja rakendatud. Toulmini mudelit käsitletakse elementide põhiselt, mis võimaldab analüüsida argumentatsiooni olemust ning elementide vahelisi seoseid. Eelnev toob argumenteerimisel selgelt esile formaalsed loogikavead ning seal, kus see võimalik pole, saab esitada erinevaid hinnanguid arutluse ratsionaalsuse ja veenvuse kohta. Loogilised vead võivad olla nii formaalsed ehk argumenteerimise protsessiga seonduvad kui ka materiaalsed ehk sisulised loogikavead. Töös käsitletakse detailsemalt materiaalseid loogikavigasid, kuna nende tuvastamine argumentatsioonis on oluliselt keerulisem ning formaalsete vigade äratundmine ei tekita praktikas probleeme.

Töö kolmandas peatükis kontrollitakse informaaalse loogika teooria rakendamise võimalust olemasoleva õigusloome praktika baasil. Selleks valitakse seaduseelnõu sisu põhjendamiseks esitatud argumentide seast selline argument, mis on ühelt poolt valitud loogikareeglite alusel hõlpsasti kontrollitav, teisalt aga rohkem, kui ühel korral praktikas kasutamist leidnud. Autor valis selliseks argumendiks konkurentsi edendamise vajaduse argumendi. Kolmandas alapeatükis tehakse järeldused ning ettepanekud informaaalse loogika rakendamise võimaluste kohta õigusloomes.

Olulisemate kirjandusallikatena kasutati järgnevate autorite töid: S. Toulmin, P. Kreeft, R. Narits, E. Kasak, D. N. Walton, T. Govier, E. Feteris, J. B. Freeman, R. Grootendorst ja F. H. Van Eemeren. Õigusloome poole pealt leidsid kasutamist hea õigusloome normitehnika eeskiri ning seonduvad juhendid. Õiguspraktikast kasutati uuringu teostamiseks vastuvõetud seaduseelnõu seletuskirjasid ajavahemikust 2011-2015, mis on kättesaadavad elektrooniliselt Riigikogu kodulehel. Töös leidis käsitlemist ka Riigikohtu praktika ning õiguskantsleri seisukohad ajavahemikus 2002-2014.

1. PÕHJENDAMISE OLULISUSEST ÕIGUSLOOMES

1.1. Põhjendamise probleeme seaduseelnõu seletuskirjas

Kvaliteetsemate õigusaktide saavutamist õigusloomes peetakse oluliseks. Õigusaktide kvaliteet on demokraatlikus ühiskonnas seotud õigusakti eelnõu menetlemise protsessi ning selle menetluse käigus tehtavate otsuste õigusselguse ja läbipaistvuse saavutamisega. Selline olukord on saavutatav eelkõige siis, kui eelnõuga kaasneb selle adressaatidele arusaadav selgitus, millest ilmneb õigusaktide vastuvõtmise või muutmise vajadus. Põhjendamise olulisusele seaduseelnõu seletuskirjades on viidanud ka õiguskantsler oma seisukohtades. Põhjendamine on seda olulisem, mida olulisema muudatusega on tegemist.¹³ Õiguskantsleri sõnul on oluliste muudatuste tegemisel nende selgitamine ühtlasi vajalik ka poliitilise korrupsiooni vältimiseks. Nimelt on seadusandja poliitiliste valikute tegemisel, sealhulgas majanduspoliitilistes otsustes seotud põhiõiguste ja põhiseaduslike printsiipidega: põhiseaduse (PS) § 13 lõikest 2 koostoimes §-ga 14 tuleneva hea õigusloome tavaga ning PS §-st 10 tuleneva õigusriigi põhimõttega. Seetõttu peavad põhimõttelist laadi muudatused seadustes olema tehtud läbipaistvalt ja arusaadavalt. Ainult sellisel juhul on võimalik isikute põhiõiguste laiaulatuslik kaitse õigusloomes ning isikud on kaitstud läbipaistmatute otsuste eest.¹⁴

Seaduseelnõu põhjendatuse olulisust ning sellest tulenevaid võimalikke tagajärgi ilmestab ka tõusetunud vaidlus jäätmeseaduse (JäätS) muutmise eelnõu 455 SE ümber, millega tunnistati kehtetuks JäätS § 66 lg 1¹. Selle kohaselt oli varasemalt võimalik kohalikul omavalitusel korraldada jäätmevedu selliselt, et jäätmevedaja ainsaks kliendiks ja temale tasu maksjaks on kohaliku omavalitsuse üksus või viimase poolt volitatud mittetulundusühing. Sellisel juhul lasus jäätmevaldajate üle arvestuse pidamise ning nendega arveldamise kohustus kohaliku omavalitsuse üksusel või viimase volitatud mittetulundusühingul. Seadusandja soov tühistada eelnimetatud paragrahv oli tingitud seletuskirja kohaselt vajadusest „kaotada olukord, kus kohaliku omavalitsuse üksus muutub jäätmevaldaja (s.o. kodaniku või lõpptarbija) kaitsjast tema ärakasutajaks“. Seletuskirja kohaselt rikub selline olukord konkurentsi tingimusi

¹³ Õiguskantsleri seisukoht põhiseadusega vastuolu mittetuvastamise ja hea õigusloome tava rikkumise kohta. 08.02.2010, p 79. - Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_puudmine_2009._a_asta_lisaeelarve_menetlemine_ja_ametipalkade_maksmise_ajutine_korraldus.pdf (09.02.15)

¹⁴ Õiguskantsleri ettekanne hea õigusloome tava järgimisest taastuvelektri ostuhinna ja toetuse suuruse määramisel. 21.06.07, p 24.

kehtestades lõpptarbijatele kõrgemad hinnad ning tekitades turul uue monopoolses seisundis oleva omavalitsusasutuse või omavalitsusega seotud isiku tekke. Väidetavalt on sellise isiku tegevuse üle tulemusliku järelvalve teostamine problemaatiline vaatamata asjaolule, et isiku tegutsemine kaubaturul allub üldisele konkurentsioiguslikule regulatsioonile. Seletuskirja kohaselt tuleb riigihanke korras teostatud jäätmeveo korraldus läbi kohaliku omavalitsuse tarbijale kallim kui vabaturu konkurents saavutatav lõpphind. Ebasoodsat konkurentsitingimust põhjendatakse jäätmevedajate arvu vähenemisega JäätS § 66 lg 1¹ kehtimise ajal 18-lt 5-le ning nenditakse, et JäätS § 66 lg 1¹ edasikehtimine võib jäätmevedajate arvu veelgi väheneda, mis omakorda kahjustab konkurentsi.¹⁵ Peale seadusemuudatust läksid mitmed kohalikud omavalitsused oma õiguste kaitseks Riigikohtusse, olles seisukohal, et jäätmeseaduse muutmise seaduse eelnõu § 1 p 1 on vastuolus põhiseaduse (PS) § 154 lg-s 1 sätestatud kohaliku omavalitsuse enesekorraldusõigusega. Esitati ka taotlus peatada menetluse ajaks õigustloova akti jõustumine, et taotlejatel oleks võimalik tõrjuda kahjulikke tagajärgi kohtumenetluse kestel ning hilisemal seaduse kehtima hakkamisel.¹⁶ Nimetatud kaasuses tegi Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium 6. jaanuaril 2015 otsuse, millega kaebus jäeti rahuldamata ning tänaseks on JäätS § 66 lg 1¹ tunnistatud kehtetuks.¹⁷ Küsimus, kas JäätS § 66 lg 1¹ on konkurentsi kahjustav, ei saanud ammendavat vastust. Selles asjas ei võtnud seisukohta ka Riigikohus tuginedes pigem seletuskirja põhjendustele, mille kohaselt „ei ole välistatud, et JäätS § 66 lg 1¹ alusel korraldatud jäätmekäitluse kaudu soovitakse teenida omavalitsusüksuse eelarvesse lisatulu“. ¹⁸ Peale kohtuotsust on jätkunud kehtetuks tunnistatud paragrahvi teemalised vaidlused. Meedias on ilmunud mitmeid nii otsust soosivaid kui ka laitvaid arvamused. Keskkonnaministeerium on tellinud täiendavaid uuringuid¹⁹ võimalike mõjude kohta ning probleemile otsitakse lahendust läbi uute algatatud eelnõu.²⁰

1.1.1. Maaomavalitsuste Liit eelnõu 455 SE piisavast põhjendamisest

Piisava põhjendamise probleem ilmneb seaduseelnõu seletuskirjades puuduvate või ebapiisavate põhjenduste näol, mille korral ei ole loogiliselt tuletades võimalik jõuda seletuskirjas toodud järeldustele. Näiteks väidetakse seletuskirjas 455 SE, et riigihangete

¹⁵ Jäätmeseaduse muutmise seaduse eelnõu. 455 SE, lk 2.

¹⁶ Õigustloova akti jõustumise peatamise määrus. 25.09.2014. RKmPJK 4-1-34-14m2.

¹⁷ RKoPJK 3-4-1-34-14

¹⁸ RKoPJK 3-4-1-34-14 p 43

¹⁹ Jäätmeveo reformi raames koostatud jäätmeseaduse muutmise seaduse rakendamise mõju hindamine. Aruanne. Keskkonnaministeerium.

Arvutivõrgus: http://www.envir.ee/sites/default/files/jaats_moju_hinnang_seit_fin.pdf (09.02.15)

²⁰ Vt jäätmeseaduse ja keskkonnatasude seaduse muutmise seaduse eelnõuga seonduvaid dokumente eelnõude infosüsteemis: dok nr 14-1805/1, 14-1805/2, 14-1805/3, 14-1805/4, 14-1805/5, 14-1805/6.

kasutamine ei taga konkurentsitingimusi ning riigihankega korraldatud jäätmeveo puhul on tulemuseks alati kõrgemad hinnad. Jäätmeveo selline korraldus on tinginud ka teiste jäätmekäitlejate turult kadumise. Esitatud väidete kinnitamiseks ei ole toodud tõendeid, milliseks kujunevad hinnad ning teenuse kvaliteet lõpptarbijale kehtetu JäätS § 66 lg 1¹ korral ning milliste arvutuste põhjal saab hinnata, kas teenustasu kujuneb ühel juhul madalamaks ja teisel juhul kõrgemaks. Saamata nendele ning mitmetele teistele küsimustele vastuseid eelnõu seletuskirjast, tekib põhjendatult küsimus, kas eelnõu menetlemine on olnud õigusriikluse printsiibi kohaselt läbipaistev ning selge eelnõu adressaatidele. Ebaselgus eelnõu piisavas põhjendatuses väljendub mitmel viisil ka Maaomavalitsuste Liidu kooskõlastamata jätmise dokumendis. Maaomavalitsuste Liit on seisukohal, et nad ei saa toetada kavandatavaid muudatusi, mis ei põhine ühelgi uuringul ega mõjuanalüüsil ning mille väljatöötamise eesmärgid ja toimimise mehhanism jäävad arusaamatuks. Sealjuures ei ole võimalik prognoosida võimalikke kahjusid ja riske keskkonnale ning kohaliku omavalitsuse võimalus korraldada jäätmehooldust muutub olematuks. Maaomavalitsuste Liit tõi välja ka asjaolu, et eelnõu koostajate hinnangul on korraldatud olmejäätmete süsteemiga seoses esile kerkinud mitu probleemi, mille lahendamiseks on eelnõu sätted vajalikud. Samas ei esitata eelnõus ülevaadet, mis need mitmed probleemid on. Tuuakse välja vaid üks põhjus ja vastavalt eesmärg, millele rajaneb kogu eelnõu – konkurents on piiratud ja klientidel puudub valikuvõimalus ning seaduse eesmärk on vähendada tõkkeid veoturul osalemiseks.²¹ Maaomavalitsuste Liidu seisukohad on piisava põhjendamise saavutamise aspektist asjakohased ning toodud küsimuste käsitlemine eelnõu seletuskirjas tuleks suure tõenäosusega kasuks parema õigusloome saavutamisele. Maaomavalitsuste Liit on toonud välja ka seletuskirjas tõstatatud riigihanke küsimuse. Leitakse, et tulenevalt eelnõus antud põhjenduse kontekstist peaks riigihanke nõude ära kaotama ka muudes tegevusvaldkondades, sest ühe prima pakkuja väljaselgitamine kahjustab teiste turuosaliste õigusi vabale (ühtlasi kontrollimatule) konkurentsile. Seaduseelnõu seletuskirja 455 SE kohaselt soovitakse loobuda senise riigihangete teenuse kontsessiooni põhisest mudelist. Samas puudub analüüs, kas probleemid (sealhulgas jäätmete kogumis- ja veoturul osalejate arvu vähenemine jms) on tekkinud seoses korraldatud olmejäätmete kogumise ja vedamise süsteemiga.²² Maaomavalitsuste Liit heidab ette seletuskirjale 455 SE nii põhjenduste ebapiisavust kui ka väidete vähest veenvust. Seletuskirjas esitatud senise riigihangete teenuse kontsessiooni põhisest mudelist loobumise põhjendused ei veena eelnõus esitatud lahenduse sobivuses.

²¹ Jäätmeseaduse ja keskkonnatasude seaduse muutmise seaduse eelnõu. Kooskõlastuskiri 16.01.2015. Dok nr: 14-1805/03, lk1. - Arvutivõrgus: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#22iKPAJU> (09.02.15)

²² Jäätmeseaduse ja keskkonnatasude seaduse muutmise seaduse eelnõu. Kooskõlastuskiri 16.01.2015. Dok nr: 14-1805/03, lk 2-4.

Näiteks seletuskirja punktis 2 tuuakse välja olme- ja muude tavajäätmete kogumis- ja veoturul osalejate arvu vähenemise mitmed põhjused, millest enamus ei ole seotud jäätmevedaja leidmisega riigihangete teenuse kontsessiooni korras. Eelnõu seletuskirjas ei ole jäätmeveoturul osalejate arvu vähenemise põhjusi tegelikult analüüsitud. Arvamus, et eelnõu tagab parema konkurentsi jäätmeveo turul, on vaid oletuslik. Eelnõust tuleneb väide, et vabaturg tagab jäätmetekitajatele paremad tingimused. Eelnõus ei ole esitatud mitte ühtegi argumenti peale jäätmetekitajatele vedaja osas valikuvõimaluse loomise, mis tooks kaasa jäätmetekitajatele justkui paremad tingimused. Vedajate valiku suurus ei ole iseenesest “paremad tingimused”. Teenuse sisu osas paremist ju ette ei nähta ehk teenuse sisu osas kvalitatiivset kasvu tagavaid meetmeid eelnõu ette ei näe. Eelnõu koostajate tähelepanu alt on jäänud välja korraldatud jäätmeveoga seotud positiivsed aspektid. Eelnõus on selgelt kirjas, et jäätmeveo teenuste hinnad võivad kasvada. Seega tekib küsimus, milliseid uusi hüvesid ja väärtusi eelnõu, peale ootuse (mis on hetkel eelnõu koostajate subjektiivne hinnang), et vedajate arv suureneb, jäätmevaldajatele kaasa toob? Maaomavalitsuste Liidu arvates tooks planeeritavad muudatused kaasa tarbija jaoks olulise hinnatõusu. Seega ei ole kavandatava reformikava läbiviimine kindlasti jäätmeveo teenuse tarbijate huvides, kes peavad hakkama maksma kõrgemat hinda ning kasu saavad hoopis jäätmeveoettevõtted, kes võivad oluliselt vabamalt oma hindu kujundada. Lõpetuseks toob Maaomavalitsuste Liit välja paralleelide tekkimise elektri-, vee-, ja soojuse teenusepakujatega. Nimelt ei anna eelnõu vastust küsimusele, kas ka jäätmeveo teenuse korral peaks Konkurentsiamet kontrollima tulevikus hindade põhjendatust, kui mingisse piirkonda tekib jäätmeveo monopolne ettevõtte.²³ Maaomavalitsuste Liidu põhjalikust tagasisidest kooskõlastusdokumendis nähtub, et eelnõu koostamisel ei ole käsitletud mitmeid olulisi küsimusi, mis puudutavad õigusakti adreassaati seaduse kehtima hakkamisel. Seega võib väita, et seadusandja ei ole täitnud piisava põhjendamise nõuet ja sellega kaasnevalt on saavutamata ka õigusselguse ning läbipaistvuse põhimõtte õigusloomes.

1.1.2. Riigikohus piisavast põhjendamisest seaduseelnõudes

Eelnevast selgus, et põhjendused või pigem nende puudumine ja pealiskaudsus eelnõu seletuskirjades on tekitanud praktikas probleeme ning nendele probleemidele on tähelepanu pööranud ka Riigikohus. Riigikohus hindas asjaolu, kas planeerimis- ja ehitusseaduse § 20 lg 2 kohaselt oleks pidanud põhjendama ettepanekuga mitteametustamist ning kas toodud

²³ Jäätmeseaduse ja keskkonnatasude seaduse muutmise seaduse eelnõu. Kooskõlastuskiri 16.01.2015. Dok nr: 14-1805/03, lk 2-4.

põhjendused on piisavad. Riigikohus leidis, et osundatud põhjendus ei ole piisav.²⁴ Asjaolust, et ettepanek volikogus toetust ei leidnud, ei selgu, millistel kaalutlustel volikogu ettepanekut ei arvestanud. PES²⁵ § 20 lg-st 2 tulenevalt on aga vajalik just sisuline põhjendatus. Ka demokraatlikult valitud esinduskogu ei või oma otsuseid teha meelevaldselt, vaid valikuid tuleb ratsionaalsete argumentidega põhjendada.²⁶ Kui detailplaneering on avalikult ettepanekute esitamiseks välja pandud, siis eeldab see eelkõige sisulist põhjendamist. Nimetatud Riigikohtu lahendis on selgelt välja toodud, et ratsionaalsete argumentide all mõeldakse piisavat põhjendatust.

Piisava põhjendamise puudumine seletuskirjas ning võimatus selle tagajärjel välja selgitada seadusandja tahet on viinud ka olukorrani, kus Riigikohus oli sunnitud vaidlusaluse normi tunnistama põhiseadusega vastuolus olevaks. Riigikogu võttis 2. detsembril 1997 vastu rahvusooperi seaduse, mille § 20 lg-ga 2 tunnistati Estonia teatri sõlmitud rendilepingud kehtetuks. Selline teguviis piirab aga PS § 31 sätestatud ettevõtlusvabadust. Mida intensiivsem on ettevõtlusvabadusse sekkumine, seda mõjuvamad peavad aga olema sekkumist õigustavad põhjused.²⁷ Konkreetsetes kaasuses puudus Riigikohtul võimalus kaaluda rendilepingu ennetähtaegse lõpetamise sätte põhiseaduspärasust, kuna eelnõu menetlusedokumentides puudusid selle kohta põhjendused. Põhjendusi ei osanud kohtuistungil selgitada ka Riigikogu esindaja. Kuna kolleegium ei saanud kaaluda, kas rahvusooperi seaduse § 20 lg-ga 2 sätestatud ettevõtlusvabadusse sekkumine oli demokraatlikus ühiskonnas vajalik ega moonutanud ettevõtlusvabaduse olemust, tingis see nimetatud paragrahvi kehtetuks tunnistamise Riigikohtu poolt.²⁸ Kohtuotsusest saab välja lugeda ka selle, et mitte ainult võimatus olukorda kaaluda, vaid ka põhiseadusega tagatud vabaduste põhjendamatu piiramine läbi põhjenduste mitteandmise loetakse sekkumiseks, mis on põhiseadusega vastuolus.

Eelnevad näited kinnitavad, et piisava põhjenduse olemasolu seaduseelnõus on oluline, kuna võimaldab hilisemalt kontrollida, kas eelnõu seletuskirjas nimetatud seaduse eesmärgid ka tegelikkuses realiseeruvad. Nii Riigikohtu lahendid kui ka Maaomavalitsuste Liidu kooskõlastuse dokument ilmestasid olukorda, kus piisavate põhjenduste puudumine seaduseelnõudes ei võimaldanud sellist kontrolli teostada. Järgnevalt käsitletakse

²⁴ Detailplaneeringu ettepaneku keeldumise põhjenduseks toodi, et volikogus ei leidnud kompleksi nihutamine ega alternatiivse asukoha leidmine piisavalt toetust.

²⁵ Planeerimis- ja ehitusseadus RT I 1995, 59,1006.

²⁶ RKHKo 3-3-1-54-03 p 20.

²⁷ RKPJKo 3-4-1-3-02 p 12, 14

²⁸ RKPJKo 3-4-1-3-02 p 18.

õigusteaduses täna kasutusel olevaid abinõusid piisava põhjendamise tagamiseks õigusloomes ning hinnatakse nende efektiivsust selle saavutamisel.

1.2. Õigusriikluse põhimõtted ja hea õigusloome tava

Piisava põhjendamise saavutamiseks on oluline lähtuda hea õigusloome tavast ning põhiseaduses sätestatud õigusriigi põhimõtetest, mis kohustavad selgitama üksikasjalikult oluliste muudatuste tegemise põhjuseid ning muudatusega kaasnevaid mõjusid.²⁹ Tõusetunud vaidlus jäätmeseaduse muutmise eelnõus ilmestab seaduseelnõu seletuskirja piisava põhjendamise vajadust. Piisava põhjendamise küsimus eelnõudes on seotud nii hea õigusloome reeglite kui ka põhiseaduslike printsiipidega. Sellele on tähelepanu pööranud ka õiguskantsler tuues välja, et seadusandja peab tegema kohaseid pingutusi õigusselguse suurendamiseks seal, kus on näha, et erinevad normi adressaadid (heauskselt) järjepanu normist erinevalt aru saavad. Hea õigusloome tavast tulenevalt peab alati püüdlema veel suurema selguse poole.³⁰ Ebaselgust süvendab muu hulgas asjaolu, kui seletuskirjale ei ole lisatud vastavustabelit ning ka seletuskirjas endas muudatuste kohta esitatud põhjendused katavad ülevõetavat direktiivi üksnes osade selle artiklite lõikes.³¹ Õiguskantsler toonitab piisava põhjendamise saavutamisel ka hea õigusloome tava kohaselt kaasamiskohustuse täitmise vajadust. Vastasel korral võivad jääda välja selgitamata muudatusega kaasnevad mõjud ning see omakorda võib kahtluse alla seada muudatuse tegemise põhjendatuse.³²

1.2.1. Hea õigusloome edendamine

Parema õigusloome saavutamise nimel on viidud läbi mahukaid projekte ning astunud mitmeid samme. Üheks oluliseks alusdokumendiks selles valdkonnas on Riigikogu otsus „Õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018“ heakskiitmine. Nimetatud otsus toob välja seadusloome erinevad aspektid, millega tuleb seaduse ettevalmistajal arvestada ning on ka

²⁹ Õiguskantsleri ettekanne hea õigusloome tava järgimisest taastuvelektri ostuhinna ja toetuse suuruse määramisel. 21.06.07, p 17 ja 20.

³⁰ Õiguskantsleri märgukiri justiitsministeeriumile. 30.06.2011, p 50. - Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_margukiri_trahvimaaruse_peale_esitatu_d_maaruskaebuse_kohta_tehtud_ringkonnakohtu_maaruse_edasikaebamine_riigikohtusse.pdf (09.02.15)

³¹ Õiguskantsleri arvamus eelnõule kriminaalmenetluse seadustiku jt seaduste muutmise eelnõu kohta. 16.04.2013, p 3. - Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_arvamus_kriminaalmenetluse_seadusti_ku_jt_seaduste_muutmise_eelnou.pdf (09.02.15)

³² Õiguskantsleri seisukoht põhiseadusega vastuolu mittetuvastamise ja hea õigusloome tava rikkumise kohta. 08.02.2010, p 73.

alusdokumendiks teostatud projektidele.³³ Üheks selliseks suuremaks projektiks oli justiitsministeeriumi poolt läbi viidud „Parema õigusloome arendamise programm“, mille eelarve oli 2,6 miljonit eurot ning kestis ajavahemikus 1. jaanuar 2007 – 30. september 2014. Parema õigusloome projekti põhilised eesmärgid olid õiguse kodifitseerimine ning efektiivsete tugistruktuuride loomine ja õigusaktide mõjuanalüüsi süsteemi ning suutlikkuse arendamine. Selle projekti käigus töötati välja mitmeid erinevaid materjale ning juhendeid parema õigusloome tagamiseks. Projekti raames leidis käsitlemist ka seaduse ettevalmistamist puudutavad tegevused.³⁴ Rahandusministri käskkirjas ning selle lisa 1 on välja toodu programmi eesmärgid seoses õigusloome edendamisega. Lisa 1 p 4.1. käsitleb programmi üldeesmärgina parema õigusloome arendamist, ning alapunktis 4.2 täpsustatakse seda eesmärki vajadusega luua efektiivsed tugistruktuurid ning õigusaktide mõjuanalüüsi süsteem. Käskkirja lisa 1 p 5.1 toob välja õigusloomes kavandatavate muudatuste mõju analüüsides tegemise puudulikkuse ettevalmistusprotsessis. Leitakse, et korralikust mõjuanalüüsist seaduse ettevalmistamise ajal võidavad nii õiguse adressaadid, kelle jaoks õigusaktidest tulenevad muudatused seonduksid enam tegeliku olukorraga, kui ka kogu õigussüsteem tervikuna, mille areng muutuks paremini prognoositavaks. Paremini ettevalmistatud muudatused on ka lihtsamini rakendatavad ega vaja õige pea uut seadusandlikku sekkumist.³⁵ Eelnimetatud suurprojekti tulemusena on täna kättesaadavad hea õigusloome ja normitehnika eeskiri (HÕNTE) ning sellega seonduvad juhendid nagu näiteks eelnõu väljatöötamise kavatsus, õigusaktide mõju analüüs, normitehnika ning kaasamise käsiraamat ja kaasamise hea tava.

Hea õigusloome tava edendamisega tegeleb ka Teenusmajanduse Koda. Koja liige Allar Jõks on käsitlenud Postimehe aramusartiklis 2011. aastal hea õigusloome probleemi väga teravalt: „Piinlikult palju on näiteid seadusemuudatustest, mis on tehtud erakonna toetajate või erakonna enda kitsastes huvides. Õiguskorras tehtavad muudatused on sageli olnud adressaatide suhtes meelevaldsed. Üldjuhul ei tehta seaduste mõjude järelhindamist ning õigusaktide adressaatide või asjatundjate kaasamine on illusoorne.“³⁶ Olukorra parandamiseks koostas Teenusmajanduse Koda sarnaselt hea valimistavaga olulisemad õigusloome printsiibid, millest seadusi tehes peab juhinduma. Tava täiendab ja toetab riigikogus heakskiidetud otsust „Õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018“. Käesoleva töö kontekstis

³³ „Õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018“ heakskiitmine. RT III, 07.03.2011,1.

³⁴ Parema õigusloome arendamise programm. Valminud materjalid. Justiitsministeerium. - Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/parem-oigusloome/valminud-materjalid> (11.01.15)

³⁵ Rahandusministri J Ligi käskkirja 23.12.2011. nr 219. p 4.1 ja 4.2. - Arvutivõrgus: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/parema_oigusloomearendamine.pdf (09.02.15)

³⁶ A. Jõks. Allar Jõks: hea õigusloome retsept. Arvamusartikkel. Postimees. 20.06.2011. - Arvutivõrgus: <http://arvamus.postimees.ee/475756/allar-joks-hea-oigusloome-retsept> (11.04.15)

tuuakse välja tava kolmas punkt, mis käsitleb põhjendamise küsimust: õigusloomes tehtavad otsused peavad olema läbipaistvad ja põhjendatud. Mida olulisem muudatus, seda põhjalikum peab olema põhjendus.³⁷

Autor tõdeb, et võrreldes 2011. aastaga on olukord paranenud. Seda eelkõige tehtud pingutustele parema õigusloome saavutamiseks. Vaatamata sellele on piisava põhjendamise probleem seaduseelnõu seletuskirjades siiski aktuaalne. Tänapäeva riik kujutab endast universaalset poliitilist vormi, mille moodustavad rahva ja territooriumi ühtsus ja mille kaudu teostub suveräänne riigivõim.³⁸ Õigusloome on seotud põhiseadusest tulenevate õigusriigi põhimõtetega. Õigusriigi idee omab õigusloome seisukohalt olulist rolli, sellest tulenevate printsiipidega on võimalik saavutada õigusloome protsessis suurem läbipaistvus ning parem õigusselgus. Järgnevalt käsitletakse õigusloome seisukohalt olulist õigusriikluse printsiipi.

1.2.2. Õigusriikluse printsiip õigusloomes

Õigusriigi mõiste on mitmetähenduslik. Eristada tuleb formaalset ja materiaalselt õigusriiki. Õigusriik formaalses kitsamas tähenduses on seadusriik, st riik, milles on seadused, mida järgitakse. Õigusriik formaalses laiemas tähenduses on riigikorraldus, kus lisaks seadustele, mida järgitakse, on olemas ka põhiõigused, võimude lahusus, sõltumatud kohtud ja seadusi järgiv haldus. Õigusriik materiaalses tähenduses eeldab poliitilis-maailmavaatelist väärtushinnangut. Materiaalse õigusriigi mõiste raames võib omakorda vahet teha kodanlik-liberaalsel ja sotsiaalsel õigusriigil. Kodanlik-liberaalne õigusriik on riik, kus olulisteks väärtusteks on põhiõigused, võimude lahusus, sõltumatud kohtud ja seadusi järgiv haldus.³⁹ Viimane on oluline seoses õigusloome protsessiga, mis näitab, et ka seadusandja on oma tegevuses seotud õigusriiklusega ja riigis valitseva korraga ning selle korra kohaselt tuleb alluda põhiseadusele.

Eesti riik on orienteeritud õigusriiklusele ja sellepärast peab siin olema tagatud kõigile pääs nende endi juriidilist staatust kirjeldava teabe kui kõige selle juurde, mis kuulub õigusega korrastatud tegelikkusse. Sellise juurdepääsu hulka kuulub muu hulgas kindlasti seadustest ja eriti põhiseadusest arusaamine.⁴⁰ Õigusriigi põhimõtte on sätestatud Eesti õiguskorras põhiseaduse mitmes paragrahvis: § 3, 10, 11, 13, ning reguleerib riigivõimu toimimise sisu,

³⁷ Hea õigusloome tava. Teenusmajanduse Koda. - Arvutivõrgus: <http://teenusmajandus.ee/teemad/hot/> (11.04.2015)

³⁸ R. Narits. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn: Juura 2004, lk 180-184.

³⁹ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3. tr. Tallinn: Juura 2012. § 10/3.4.

⁴⁰ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3. tr. Tallinn: Juura 2012. Sissejuhatus.

ulatust ja viisi.⁴¹ Õigusele rajatud riigi ehk õigusriigi põhimõte on põhiseaduse preambuli kohaselt üks Eesti riigikorralduse aluspõhimõtteid.⁴² Õigusloome kvaliteedi mõttes on olulisemad proportsionaalsus, õiguskindlus ja seaduslikkus.⁴³

Proportsionaalsuse põhimõte on iga riive põhiseaduspärasuse keskne kriteerium. See tuleneb põhiseaduse § 11 teisest lausest, mille kohaselt peavad piirangud olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Põhiõiguste adressaadi põhiõigust riivav abinõu on demokraatlikus ühiskonnas vajalik siis, kui see on püstitatud eesmärgi saavutamiseks sobiv, vajalik kitsamas tähenduses ja mõõdukas.⁴⁴ Põhiseadus ja sellega kooskõlas vastu võetud seadused ja muud õigusaktid on määratud looma korrapära ja stabiilsust ühiskonnas. Selle kaudu luuakse kindel ja püsiv alus põhiõiguste ja vabaduste seaduspäraseks kasutamiseks ning kujuneb õiguskindlus kui sotsiaalne väärtus.⁴⁵

Põhiseaduse §-st 10 tuleneb õiguskindluse põhimõte. Kõige üldisemalt peab see printsiip looma kindluse kehtiva õigusliku olukorra suhtes. Õiguskindlus tähendab nii selgust kehtivate õigusnormide sisu osas (õigusselguse põhimõte) kui ka kindlust kehtestatud normide püsijäämise suhtes (õiguspärase ootuse põhimõte). Õiguskindlusega seondub ka õigusselguse põhimõte. Õigusselguse põhimõtte kohaselt peab isikul olema võimalik piisava selgusega ette näha, missuguse tagajärje üks või teine tegu kaasa toob.⁴⁶ Õigusnormi sõnastuse selguse ja määratletavuse kõrval on oluline selgus ka selles, miks seadusandja otsustas õigusnormi kehtestada just konkreetsel kujul.⁴⁷ Õigusselguse põhimõte tuleneb põhiseaduse § 13 lg-st 2 ja keelab riigivõimu omavoli, st tagab, et üksikisikul on võimalik riigiorganite käitumist teatava tõenäosusega ette näha ja sellega arvestada.⁴⁸

Seaduslikkuse ehk legaalsuse põhimõte koosneb omakorda põhiseaduslikkuse ülimuslikkuse, üldise seadusereservatsiooni ja seaduse prioriteedi põhimõtetest.⁴⁹ Muuhulgas eeldab see, et vastuvõetavad seadused oleksid põhiseaduse ja seadustega kooskõlas ning nende vastuvõtmisel on järgitud formaalseid kehtestatud nõudeid. Professor Narits on öelnud, et

⁴¹ RKÜKo 3-4-1-6-12, p 132.

⁴² RKPJKo 3-4-1-17-08, p 26.

⁴³ Parema õigusloome ning õigusaktide mõjude hindamise baaskoolitus riigiametnikele. - Arvutivõrgus: http://www.ut.ee/haridustehnoloogia/projekt/kursus1/23_igusriikluse_printsiip.html (15.02.2015)

⁴⁴ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3 tr. Tallinn: Juura 2012. Sissejuhatus/9.1.2.

⁴⁵ RKPJKo 3-4-1-2-98 p IX.

⁴⁶ RKPJKo 3-4-1-14-06 p 23.

⁴⁷ Õiguskantsleri ettekanne hea õigusloome tava järgimisest taastuvelektri ostuhinna ja toetuse suuruse määramisel. 21.06.07, p 13.

⁴⁸ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3. tr. Tallinn: Juura 2012. § 13/5.

⁴⁹ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3. Tr.. Tallinn: Juura 2012. § 3/2.

õigus ei saa olla ega polegi indiviidide või nende gruppide nõ paljas otsustus. Õigus ei eksisteeri ju sellepärast, et parlamentidel oleks tööd. Õigus on riigi käes praktiliselt ainsaks vahendiks, mille kaudu ja mille abil ta saab korrastada, suunata, ka käskida kui vaja õiguse subjekte.⁵⁰

1.2.3. Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri

Piisava põhjendamise saavutamiseks õigusriikluse põhimõtete kõrval on hea õigusloome ja normitehnika eeskiri ning seonduvad juhendid. Eelnõu seletuskirjal ning selles toodud põhjendustel on kindel roll. HÕNTE § 39 kohaselt on seletuskirja eesmärk põhjendada seaduse vastuvõtmise vajalikkust, eelnõu põhiseisukohti ja sellest tulenevaid muudatusi ning anda ülevaade seaduse jõustumisega kaasnevatest mõjudest. Eelnõu seletuskiri, mille koostamise vajadust tunnetatakse autori arvates võibolla mõneti pigem formaalsusnõudena eelnõu menetlusse saatmisel (kuna taustatöö on eelnevalt tehtud), on tegelikult olulise tähtsusega dokument. Seletuskirjale tuginevad ka kohtud oma otsuste tegemisel, et hinnata seadusandja tahet ja eesmärki. Seadusandlus peab demokraatlikus ühiskonnas olema selge ja läbipaistev. Seaduseelnõu menetlust ei saa pidada selgeks ja läbipaistvaks, kui kättesaadavad dokumendid on napolisõnalised või ei sisalda menetluses oleva eelnõuga seonduvat vajalikku taustainfot ja piisavaid põhjendusi, mis oleksid loogiliselt tuletatavad toodud järeldustest.

Lihtsustatult saab väita, et HÕNTE annab ette menetluslikud reeglid ning õigusriikluse printsiip sisustab põhjendamiseks vajaliku mahu. Need on kehtivas õiguses kõige olulisemad vahendid ja võimalused piisava põhjendamise tagamiseks seaduseelnõu sisu põhjendamisel. Ometi on põhjendused eelnõu sisu osas siiski probleemsed. Käesolevas töös leitakse, et probleemid võivad tõusetuda asjaolust, et põhiseaduslikud printsiibid jäävad liiga abstraktseks. Ka kohus tõdeb, et põhiseadusega nõutav normi määratletuse ehk õigusselguse aste ei ole kõikide normide puhul sama. Näiteks normid, mis võimaldavad isiku õigusi piirata peavad olema selgemad ja täpsemad.⁵¹ Teine kohtulahend täiendab, et normi määratletuse mõõdupuuks on keskmiste võimetega isik. Tulenevalt sellest, et tegu on isiku õigusi piirava normiga, peab õigusselguse aste olema kõrge ja õigusselgeks ei saa pidada normi, millest keskmiste võimetega isikud aru ei saa.⁵² See näitab, et HÕNTE-s ei ole õigusselgus üheselt määratletav. Otsustus õigusriikluse printsiibist tuleneva eesmärgi saavutamisest ei ole õigusloomes üheselt tuvastatav. Väidetava tulemuse saavutamine ei ole ebapiisava põhjendamise korral kontrollitav. Kontrollimise võimaluse puudumine ei võimalda hinnata,

⁵⁰ R. Narits 2004, lk. 38-41.

⁵¹ RKPSJK 3-4-1-16-05 p 21.

⁵² RKPSJK 3-4-1-33-05 p 22.

kas õigusloomes on tagatud õigusriikluse printsiip ja sellega seonduvalt hea õigusloome tava. Seletuskirja põhjenduste vajalikkusele on viidanud ka O. Kask oma 2013. aasta õppematerjalides avalikule teenistujale. Riik peab olema võimeline välja tooma legitiimsed eesmärgid, mille tulemusi on võimalik hinnata ka kohtus. Sealjuures on argumenteerimine väärtuste süsteemi loomisel keskse tähtsusega.⁵³ Seadusandja peab kaalutlused ära näitama eelnõu seletuskirjas.⁵⁴ Arusaam printsiibi mahu saavutamisest on individuaalne ning sõltub erinevatest asjaoludest. Printsiibi abstraktsust näitab ka asjaolu, et õigusaktis ei ole võimalik sõnastada iga konkreetse juhtumi tarbeks olukorda, millal on tegemist piisava põhjendamisega. See selgitab mõneti ka HÕNTE lähenemist, kus põhiline rõhk on toodud menetluslikul kohustusel põhjendada seisukohti, kuid ei ole täpsustatud, millisel määral seda teha tuleks. Näiteks kehtiv õigusloome regulatsioon ei nõua, et seaduseelnõu põhjendused oleksid piisavad, vaid eeldab ainult faktiliselt põhjenduste olemasolu. Samuti ei sätesta HÕNTE sõnaselget nõuet, et toodud põhjendused peavad olema loogiliselt kooskõlalised. Kuigi see peaks olema endastmõistetav, võimaldab sellise nõude puudumine sellega mitte arvestada. See annab eelnõu koostajale suure kaalutusõiguse ning tõlgendamise ruumi hindamaks, kas konkreetsetes olukorras on põhjendamise kohustus vajalikul määral täidetud. Mõnel juhul annab eeskiri veelgi suuremad võimalused põhjendamise vajaduse üle otsustamisel. Näiteks kui seadus on kiireloomuline või tegemist on Euroopa Liidu õiguse sisseviimisega Eesti õigusesse, ei nõuta väljatöötamiskavatsuse koostamist (HÕNTE § 1 lg 2). HÕNTE § 1 lg 1 kohaselt peab aga väljatöötamiskavatsus sisaldama endas mitmeid põhjendusi. Põhjendamist mõjutab ka HÕNTE § 1 lg 3, mille kohaselt tuleb asjaomasel ministeeriumil koostada eelnõu õiguslikke valikuid kajastav kontseptsioon, kui kavandatava seaduseelnõu sisul on Eesti õiguskorras põhimõtteline tähendus. Eelnimetatud kontseptsiooni koostamisel järgitakse seaduseelnõu seletuskirja kohta sätestatud nõudeid (HÕNTE § 39) niivõrd, kui see on nimetatud menetluse etapis võimalik. Otsustus, kas kontseptsiooni koostamine on vajalik ning hinnang nõuete täitmise võimalikkuse kohta annab eelnõu koostajale laiaulatusliku kaalutlusruumi. Olukorda ei leevenda ka asjaolu, et seaduseelnõu seletuskirja koostamine on kohustuslik ning HÕNTE § 39 sätestab põhjendamise kohutuse. Kui HÕNTE järgi ei ole väljatöötamiskavatsust ning kontseptsiooni vaja koostada, võib tekkida kahtlus, kuivõrd põhjalik seaduseelnõu seletuskiri on võimalik koostada hilisemas menetlusetapis, eeldades, et selles etapis ei tegelda enam põhjaliku analüüsiga, vaid antakse pigem ülevaade tehtust. Seega probleem piisava põhjendamise küsimusest jääb vaatamata

⁵³ O. Kask. Õigusloome juristide arenguprogramm. Koolitusprogramm. Põhiõigused ja nende piiramine. 2013, lk 18. - Arvutivõrgus: http://www.avalikteenistus.ee/public/Jurgen/Koolitusprogrammid/Pohiseadus_O.Kask.pptx (11.04.15)

⁵⁴ O. Kask, lk 31.

õigusriikluse printsiibile ning hea õigusloome tava pingutustele siiski alles. Põhiline tähelepanu koondub seega antud probleemi juures korrektse argumentatsiooni saavutamisele, mis oleks kokku lepitud reeglite alusel kontrollitav.

Mitmetasandilise õigusmõtlemise (*ingl k multi level approach –MLA*)⁵⁵ kontekstis näeme, et õigusteadus ei saa üksi eksisteerida ning vajab õigusriigi paremaks toimimiseks enda kõrvale ka teisi teadusharusid. Üheks selliseks kõrvalharuks on loogika, mis käsitletavale küsimusele leevendust ja võibolla ka lahendust võib pakkuda. Informaalne loogika käsitleb argumentatsiooniteooriaid ning võimalusi, mille abil oleks võimalik hinnata formaalsele loogikale mittealluvate argumentatsiooni osade veenvust. Praktikas probleeme tekitav piisava põhjendamise küsimus on sarnane informaaelses loogikas käsitletava veenva argumentatsiooni käsitleusega ning see võib anda meile väärtuslikku informatsiooni, kuidas tõusetunud küsimust võiks praktikas lahendada. Selleks, et informaalset loogikat praktikas rakendada saaks, tuleb kõigepealt välja selgitada, kas hea õigusloome ja normitehnika eeskiri peab üleüldse õigusloomes loogikareegleid oluliseks. Kui ta seda ei pea, ei ole mõtet informaaelse loogika rakendamise võimalusi üldse kaaluda.

1.3. Loogikareeglid hea õigusloome ja normitehnika eeskirjas

Järgnevalt analüüsitakse, kas hea õigusloome ja normitehnika eeskirja (HÕNTE) seisukohalt on loogikareeglite kasutamine õigusloomes oluline. Selleks selgitatakse välja, kas hea õigusloome ja normitehnika eeskiri ning seonduvad juhendid sisaldavad loogikareegleid või nende kasutamise nõudeid. Loogikareeglite kasutamise nõude olemasolu hinnatakse nii HÕNTE sõnastust kui ka selle eesmärgi ja sisu analüüsides.

Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri mainib otseselt loogikat ainult HÕNTE § 37 lg-s 2, mis sätestab nõude säilitada muudetava seaduse struktuuriosade numeratsiooni ning lubab olemasolevale sättele anda teise numbri juhul, kui sätte täiendamine ülaindeksiga muudaks sätete loogilist järjestust. Loogikat on mainitud ka HÕNTE enda seletuskirja § 18 lg 3 sisustamisel: „Keeld lisada termini määratlusse iseseisvaid norme ei tulene üksnes loogikareeglitest, vaid selle põhjuseks on sätete kavandamise süsteemsus.“⁵⁶ Sellega seonduvalt võiks arvata, et HÕNTE peab loogikareegleid õigusloomes mingil määral

⁵⁵ R. Narits 1997, lk 27.

⁵⁶ Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu. Dok nr 11-0941/01, NTE SK 22.9.11.docx, lk 11. - Arvutivõrgus: <http://eelroud.valitsus.ee/main#s4uTxb3w> (09.02.15)

vajalikuks. Otsesõnu viiteid loogikale või loogikareeglitele rohkem ei leidu. Vaatamata sellele ei saa teha järeldust, et loogikareegleid võib õigusloomes eirata. Loogikareeglite olulisus ja kasutamise vajadus võib peituda ka õigusakti eesmärgis ning selle sõnastuses. Järgmiseks analüüsitakse, kas loogikareeglite nõue võib olla HÕNTE-st sisuliselt tuletatav. Selleks tuleb välja selgitada määrusandja tahe lähtuvalt HÕNTE eesmärgist. HÕNTE eesmärk eelnõu seletuskirja kohaselt on kvaliteetse, stabiilse õiguskeskkonna tagamine läbi hoolikalt plaanitud ettevalmistuse, mille tulemuseks on ühiskonna jaoks põhjendatud ja arusaadav muutus.⁵⁷ Samasugust eesmärki sisaldab ka Riigikogu otsus „Õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018“ heakskiitmine.⁵⁸ HÕNTE eesmärgist võib välja lugeda, et HÕNTE alusel teostatav õigusloome peaks järgime korda, tagama kvaliteedi ja põhjendama arusaadavalt planeeritavat muutust. Siit võib ka järeldada, et HÕNTE peab kvaliteetset ja arusaadavat põhjendamist oluliseks. Järgnevalt analüüsitakse detailsemalt HÕNTE sõnastust ja selle sisulist tähendust loogika võtmes.

1.3.1. Ratsionaalne argumentatsioon

Sisulisel hindamisel püütakse tuvastada HÕNTE-s loogikaga seonduvate aspektide olemasolu. Eelkõige on märgata ratsionaalse argumentatsiooniga seonduvaid elemente. Ratsionaalsel argumenteerimisel on tavaks loogikareeglite järgimine ning üldsuse poolt omaks võetud faktide ja printsiipidega arvestamine. Ratsionaalsusele pretendeeriv tõestamine toimub kõnekeskkonnas, kus on fikseeritud dialoogi reeglid. Ratsionaalne argumentatsioon ei tähenda, et on tingimata järgitud loogikareegleid, vaid ratsionaalsus inimese jaoks tähendab pigem seda, et argumentatsioonil on tema jaoks veenev esitus.⁵⁹ Seega ratsionaalne argumentatsioon eeldab, et argumentatsioon on vajalik – argumentatsiooni eesmärk on saavutada mingisugune tulemus, mille poole protsessis osalejad soovivad mõistlikke ning kokkulepituid meetmeid kasutades jõuda. Ka HÕNTE-s on välja toodud ratsionaalse argumenteerimise protsessi komponendid. Esiteks toimub seaduseelnõu menetlus fikseeritud reeglite alusel. Seaduseelnõu koostamine ning selle menetlemine allub erinevatele reeglitele (seadused, juhendid ja muud nõuded), mille tulemusel soovitakse saavutada konkreetne väljund - uus õigusakt. Mitmetes paragrahvides tuuakse välja põhjendamise ning oma seisukohtade selgitamise kohustus, mis on ratsionaalse argumentatsiooni juures oluline. Argumentatsiooni ei saa pidada ratsionaalseks, kui üks pool keeldub oma seisukohti avaldamast ning neid põhjendamast. Ratsionaalne põhjendamine peab arvestama õigusriigi

⁵⁷ Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu, lk 1-2.

⁵⁸ „Õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018“ heakskiitmine.

⁵⁹ E. Kasak, lk 514, 518.

printsiipidega - näiteks seadusloome peab olema selge ja läbipaistev ning võimude lahusus seadusloome menetlemisel peab olema äratuntav ning jälgitav. Ratsionaalsuse nõue HÕNTE-s kajastub ka määruse mõttes – eeldades seaduseelnõu koostamisel oluliste küsimuste eelnevat argumenteeritud kaalutlemist. See võib toimuda näiteks seaduseelnõu väljatöötamiskavatsuse, kontseptsiooni väljatöötamise või mõjude hindamise käigus (HÕNTE § 1).

1.3.2. Taustsüsteem ning alternatiivsed lahendused

HÕNTE nõuab eelnõu menetlemisel taustsüsteemidega arvestamist. Planeeritav seadusemuudatus peab sobituma olemasolevasse õigussüsteemi ja alluma kehtestatud reeglitele. Kehtestatud reeglite kogumi moodustab kehtiv regulatsioon, mis loob taustsüsteemi ja mida saab vaadelda väga laia infoväljana. Taustainfona käsitletakse seadusest tulenevaid nõudeid ja menetlusreegleid, samuti põhiseadusega tagatud printsiipe ja kõiki põhimõtteid, mille järgimine on oluline kvaliteetse õigusloome saavutamiseks. Näiteks võib taustsüsteemiks olla seaduse muutmise juures põhiseadusest tulenev nõue kohelda kõiki võrdsetel alustel (PS § 12). Taustsüsteemi arvestamise hulka kuulub ka õiguskeskonna paremaks muutmiseks seatud eesmärgid, näiteks Vabariigi Valitsuse poolt vastuvõetud otsus „Õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018“⁶⁰, ning justiitsministeeriumi poolt läbi viidud „Parema õigusloome arendamise programm“⁶¹. Näidetest ilmneb, et taust, millega tuleb õigusloomes arvestada hõlmab endas väga mitmekesist informatsiooni. Taustainfoks võib lugeda HÕNTE § 1 välja toodud väljatöötamiskavatsuse (VTK), kontseptsiooni ning mõjude hindamise koostamise nõude. HÕNTE-s nimetatud juhendites on välja toodud ka nõuded, millistes olukordades eeldatakse täiendavate uuringute tegemist ja põhjalike analüüside koostamist.⁶² Laiemalt saab käsitleda taustainfona igasugust infot, millega HÕNTE kohaselt tuleb õigusloomes arvestada. Näiteks volitusnormide kasutamise viis seadustes (HÕNTE § 11, 12) või näiteks kohustus laadida koostatud eelnõu üles eelnõude infosüsteemi. Kõik eelnev toetab ühel või teisel moel argumentatsiooni ning selles käsitletavat infot luues argumenteerimisprotsessile lisandväärtust. Seega saab väita, et HÕNTE eeldab õigusloome protsess argumenteerimise aspektidega arvestamist. Selleks on taustainfo arvestamise vajadus, mis on abiks väidete valiidsuse hindamisel.

HÕNTE käsitleb nõuet analüüsida eelnõu menetlemisel ka alternatiivseid lahendusi (HÕNTE § 1 lg 1 p 3) ning hinnata muudatustest tulenevaid nii positiivseid kui ka negatiivseid mõjusid

⁶⁰ „Õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018“ heakskiitmine.

⁶¹ Programm 1.5.0201.08-0001 "Parema õigusloome arendamine"

⁶² Näiteks eeldavad seda „Kaasamise käsiraamat“, Normitehnika käsiraamat“, „Õigusaktide mõju analüüs“.

(HÕNTE § 43 lg 3 p 5). HÕNTE-s on selleks eraldi menetlused - näiteks kooskõlastamise, analüüside ning uuringute koostamise ning teiste ministeeriumite ning ametiasutustega konsulteerimise nõue. Argumenteerimise protsessis on selline info vajalik suurema veendumuse saavutamiseks.

1.3.3. Põhjendamise nõue

Kõige rohkem leiab kajastamist HÕNTE-s argumenteerimise protsessi üks olulisim aspekt - põhjendamise kohustus. Esitatud väidet tuleb põhjendada. Ilma põhjendamiseta ei saa argumenteerimist pidada argumenteerimiseks, vaid lihtsalt (fakti)väidete esitamiseks. Põhjendamist nõutakse väljatöötamiskavatsuses (HÕNTE § 1 lg 1 lause 2). Põhjendamist nõutakse ka kaasnevate oluliste mõjude analüüsimisel, kus tuleb põhjendada, milliseid olulisi mõjusid analüüsitakse ning milliseid mitte (HÕNTE § 1 lg 1 p 8). Siit nähtub, et eelnõu koostajale jäetakse vabadus otsustada kui suures mahus ja milliseid kaasnevaid mõjusid tuleb analüüsida ning põhjendada. Põhjendamise maht jääb avatuks ka asjaomase ministeeriumi õiguslikke valikuid kajastava kontseptsiooni koostamise korral. Kontseptsiooni põhjendatakse niivõrd, kuivõrd see on nimetatud etapis võimalik (HÕNTE § 1 lg 3 viimane lause). Vaatamata eelpool toodud valikuvabadusele põhjendamise mahu määramisel on HÕNTE-s selgelt tuvastatav eesmärk saavutada ennetavalt olukord, kus läbi põhjendamise on tagatud eelnõu ettevalmistaja läbi mõeldud tegutsemine võimalike tõusetuvate probleemide osas. Eelnõu koostamisel on väga oluline roll seletuskirjas ning selles toodud põhjendustel. Seletuskirja eesmärk on põhjendada seaduse vastuvõtmise vajalikkust, eelnõu põhiseisukohti ja sellest tulenevaid muudatusi ning anda ülevaade seaduse jõustumisega kaasnevatest mõjudest (HÕNTE § 39).

Näiteid põhjendamise vajalikkusest ja seega ka viiteid loogika reeglite kasutamisele on HÕNTE-s veel. Järgnev demonstreerib ilmekalt, kui oluline on seadusloomes põhjendamise vajadus: sisukokkuvõttes põhjendatakse kavandatava regulatsiooni või muudatuse sisu ja selle vajalikkust (HÕNTE § 41 lg 2); põhjendatakse seaduseelnõu algatamise vajalikkust ning kavandatavaid lahendusi (HÕNTE § 42 lg 1 p 1 ja p 3). Juhul kui eelnõu ei vasta väljatöötamiskavatsusele ja kontseptsioonile või kui viimati nimetatud ei ole üldse koostatud, esitatakse selle kohta põhjendus (HÕNTE § 42 lg 2). Seletuskirja osas „eelnõu sisu ja võrdlev analüüs“ tuleb esitada seaduseelnõu ülesehitus ja selle põhjendus (HÕNTE § 43 lg 1 p 1). HÕNTE § 44 kohaselt tuleb põhjendada uute terminoloogiate kasutamise vajalikkust.

Kui Euroopa Liidu õigusakt jätab liikmesriigile õiguse selle õigusakti rakendamisel normide täpsustamiseks, põhjendatakse eelnõu seletuskirjas riigisisest kehtestatava regulatsiooni olemust ja vajalikkust ning tuuakse välja võimalik alternatiiv (HÕNTE § 45 lg 4). Siit tuleneb ka tõlgendus, et juhul, kui riik võtab Euroopa Liidu õigusakte otse üle, ei pea nende ülevõtmist põhjendama. Ühelt poolt on arusaadav, et Euroopa Liit kirjutab teatud reegleid ette ning tegemist on poliitiliste otsustega, milliseid õigusakte Eesti on otsustanud riigisisesse õigusesse üle võtta. Teiselt poolt leiab autor, et sellised otsused võiksid eelnõus siiski olla põhjendatud. Põhjenduste olemasolu aitab paremini aru saada ka poliitilise otsuse taustast.

Põhjendamist nõuab HÕNTE ka tulude ja kulude selgitamisel (HÕNTE § 47 lg 1), volitusnormi vajaduse ja rakendamise (HÕNTE § 48 lg 1 p 1) ning jõustumise tähtpäeva ning kehtivusaja valiku põhjendamisel (HÕNTE § 49). Samuti nõutakse põhjendamist kooskõlastamisel arvestatud ja arvestamata jäetud märkuste ja ettepanekute kohta. Kohati võib eeldada, et ka selgitustega piirnemine on määruse kohaselt piisav (HÕNTE § 50 lg 2 ja lg 3).

Eelnevalt selgus, et HÕNTE-s käsitletakse mitmeid argumentatsioonile omaseid komponente nagu näiteks põhjendamise kohustus, taustainfoga arvestamine ning alternatiivide kaalumist, mis vihjavad, et loogika on HÕNTE jaoks vajalik. Eelnevast võib järeldada, et stabiilne ning kvaliteetne õiguskeskkond on seotud argumentatsiooniteooriatega. Informaalne loogika aga käsitleb argumentatsiooniteooriaid eesmärgiga uurida informaalset loogika kohaselt veenva argumentatsiooni tingimusi. Võib väita, et HÕNTE annab suunised järgida informaalset loogika meetodeid. Eriti selgelt tuleb see esile põhjendamiskohustuse osas. Sellest on võimalik järeldada, et HÕNTE peab loogikareegleid õigusloomes oluliseks.

Esimesest peatükist selgus, et seaduseelnõu seletuskirjades on tekitanud probleeme piisava põhjendamise küsimus. Sellele on tähelepanu pööranud ka õiguskantsler ja kohus. Kehtiva regulatsiooni kohaselt peab õigusloomes piisava põhjendatuse tagama õigusriikluse printsiip ning hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. Nimetatud nõuete järgimine ei täida praktikas eelnõu seletuskirjades rahuldaval määral põhjendamise kohustust. Õigusriikluse printsiip jääb abstraktseks ning HÕNTE ei sätesta, millal on piisava põhjendamise maht täidetud ning eeldab pigem põhjendamise faktilist olemasolu, kui selle piisavust. Informaalne loogika võiks olla üks distsipliin, mis aitaks käesolevas olukorras õigusteadust edasi. Loogikat on võimalik rakendada, kui HÕNTE peab loogikareeglite kasutamist õigusloomes oluliseks. Selleks kontrolliti, kas HÕNTE sisaldab viiteid loogikareeglite kasutamisele. Leiti, et otsesõnu loogikareeglite kasutamise nõuet HÕNTE-s ei ole. Samas leidis mitmeid elemente, mis

vihjavad õigusloomes võimalike loogikareeglite kasutamisele. Näiteks ilmnes, et määrusandja tahe on olnud kasutada õigusloome protsessis ratsionaalset ning loogilist argumenteerimist, mis sisaldavad argumentatsioonile omaseid elemente - põhjendamise kohustust, taustainfoga arvestamist ja alternatiivsete lahenduste analüüsimise nõuet. Sellest on võimalik järeldada, et HÕNTE peab loogikareegleid õigusloomes oluliseks. Järgnevalt käsitletakse informaalset loogikat selgitamaks välja, milliseid loogikareegleid oleks õigusloomes asjakohane aluseks võtta.

2. INFORMAALSE LOOGIKA TEOREETILISED ALUSED

2.1. Formaalne ja informaalne loogika

Aegajalt tekib arutluses moment, kus leitakse end mõtisklemas toodud väite piisava põhjendatuse üle. Tavaliselt tabame sellised hetked olukorras, kus arutelu käigus jääb arutlejale miskit selgusetuks, vajab täpsustamist või toodud väited ei tundu mingil põhjusel ratsionaalsed. Mõnel juhul tavatsetakse öelda, et esitatud argument ei ole tugev.

Käesoleva peatüki eesmärgiks on tuua välja vahendid loogikas, mis aitaksid kaasa praktikas piisava põhjendamise saavutamisele. Piisav põhjendamine saavutatakse formaalses loogikas läbi loogiliselt korrektse argumentatsiooni kui arutlus on korrektne, väited on tõesed ja arutlus on kehtiv. Informaalses loogikas võib aga hinnata argumentatsiooni veenvust argumentatsiooni nendel osadel, mis ei allu formaalsele loogikale.

Loogikat ei ole mõistlik võtta korrektse argumentatsiooni saavutamisel eraldi eesmärgiks, pigem on see abivahendiks tulemusliku kommunikatsiooni toimimiseks. Loogika teadusena annab juhised, millised arutlused on vastavuses kehtivate loogiliste vormidega ja millised mitte. Sellist loogikat on alates I. Kantist nimetatud formaalseks loogikaks. Formaalsel loogikal on oma kitsaskohad. Näiteks pole formaalne loogika võimeline tagama väidete ühest tõlgendust loogilisteks vormideks ega garanteerima eelduste tõlevastavust. Samuti ei suuda formaalne loogika tagada eelduste asjakohasust dialoogi kontekstis ega kirjeldama terminite ja väidete sõltuvust arutluse kontekstis. Formaalse loogika meetoditega ei ole võimalik hinnata arutluse sobivust arutleja eesmärkide saavutamiseks.⁶³

Kuigi formaalne loogika võib anda formaalselt tõesed, kuid sisuliselt mõttetu järelusi ei järeldu sellest, et loogika on kasutu. Loogika üldkehtivuse tõttu võib esineda ka juhtumeid, kus järeltus on sisuliselt mõttekas. Eriti tähtis on see siis, kui vaidlejad on eelduste suhtes ühel meelel, kuid järeltuste osas mitte. Sel juhul saab ratsionaalsusele pretendeerivas argumentatsioonis öelda, et tõene on järeltus, mis saadi kehtivat skeemi kasutades. Juhul, kui järeltus ei ole paratamatult kehtiv, kuid ühtki loogikareeglit pole selle saamiseks rikutud (järeltus on võimalik või tõenäoline), siis saab seda järeltust hinnata veenvamaks, kui järeltust, mille saamise käigus rikuti reegleid. Selleks, et piisava veendumuseni jõudmine ei

⁶³ E. Kasak, lk 509-510.

jääks aga juhuse hooleks, on mõistlik kasutada loogika reegleid. Siin tuleb appi informaalne loogika.

Loogika rakendamisele väitlustes kaasati juba traditsioonilise loogika aegadel informaalset loogikat, eelkõige tõestamise õpetusena ning arutlusvigade analüüsina.⁶⁴ Tulemuslikuks praktiliseks argumentatsiooniks on lisaks faktiteabele ja formaalsele loogikale vaja ka täiendavat analüüsi selle kohta, kuidas info sobib argumenteerija eesmärkidega ja millised on loogika rakendamise võimalused. Informaalne loogika kasutab formaalse loogika vahendeid, vältides samas kohustuslike normide ettekirjutamist.⁶⁵ Informaalse loogika keskseks eesmärgiks on arendada vahendeid, mis aitaksid hinnata argumentide kehtivust tavakeeles. Eristatakse nii deduktiivset, induktiivset kui ka sellist argumentatsiooni, mida ei ole võimalik paigutada selgelt ühe või teise alla. Informaalse käsitusviisi järgi saab seletust käsitleda laiemalt kui formaalse käsitusviisi järgi.⁶⁶ Formaalselt saab seletuse taandada mingite lausete hulgale, millega põhjendatakse seletatava nähtuse (või asja) problemaatiliste põhiomaduste tulenemine mingitest kindlatest eeldustest ja printsiipidest. Informaalse käsitusviisi seisukohast ei ole esmatähtis seletatavate lausete hulk ja hea struktureeritus, vaid pigem see, kuivõrd seletamine täidab oma eesmärgi. Argumentatsioon on informaalses mõttes õnnestunud, kui argumentatsiooni adressaadil tekib tunne, et ta saab aru, miks argumentatsioon just selline on nagu seda väljendatakse. Argumentatsiooni protseduuris tekitatakse kuulajas veendumus, et esitatud väited on tõesed või tõenäoliselt tõesed.⁶⁷

2.2. Argumentatsiooni protsess

Õigusliku argumentatsiooni teooriad uurivad tingimusi, milles õigustus peab õigusliku otsuse tegemiseks olema piisavalt ratsionaalne.⁶⁸ Ratsionaalseks lähenemiseks peetakse esmajoones loogilist analüüsi õiguslikule väitele, milles formaalne kehtivus on fundamentaalse tähtsusega (Klug, Rödiger, Soeteman, Tammelo, Weinberger; Toulmin, Perelman, Habermas). Formaalne

⁶⁴ E. Kasak, lk 509-510, 514-519.

⁶⁵ E. Kasak, lk 510-512.

⁶⁶ J.B. Freeman. *Studies of Argumentation in Pragmatics and Discourse Analysis: Dialectics and the Macrostructure of Arguments: A Theory of Argument Structure*. New York: Walter de Gruyter 2011, p XII-XIII.

⁶⁷ E. Kasak, lk 512-519.

⁶⁸ E. Feteris. *Fundamentals of Legal Argumentation. A Survey of Theories on the Justification of Judicial Decisions*. The Netherlands: Kluwer Academic Publisher 1999, p 9.

kehtivus eeldab üldsuse poolt omaks võetud faktide ja printsiipidega arvestamist ning kõnekeskkonda, milles on fikseeritud dialoogi reeglid.⁶⁹

Argumentatsiooni protsessi on võimalik käsitleda nii monoloogi kui ka dialoogina. Informaalses loogikas on eelistatud viimane käsitus, kuna sellisel juhul on info edastamisel olemas vähemalt üks vastuvõtja.⁷⁰ Erinevad allikad on toonud välja võimalikke dialoogi tüüpe: tüli, vaidlus, veenmine, otsustus (*ingl k deliberation*), uurimine, läbirääkimine, info otsing, provotseerimine, õppimine. Käesolevas töös käsitletakse tulenevalt töö teema püstitusest kahte dialoogi tüüpi: veenmine ning otsustus. Erinevuseks nende kahe dialoogi tüübi vahel on eelkõige korrektse argumentatsiooni saavutamise seisukohalt see, et veenmise dialoogis võib tõenäosus materiaalsete loogikavigade tekkimiseks olla suurem.

2.2.1. Dialoogi tüüp - veenmine

Veenmist peetakse üheks kriitilisemaks argumentatsioonivormiks dialoogi teoorias.⁷¹ Mitmetest uuringutest⁷², mille käigus arenesid välja formaalsed argumentatsiooni mudelid veenmises selgus, et veenmise käigus on poolte eesmärgiks ratsionaalselt veenda teist poolt oma esitatud väidete tõesuses ning nendega nõustumises. Kuna veenmise dialoogil on võistlev aspekt, tundub, et võitja otsustatakse selle järgi, kes võitis publiku efektiivsemalt enda poole, kuigi teise poole argumentatsioonis võis olla rohkem tõde.⁷³ G. Bogeri arvates soosivad veenmise dialoogi mudelid pigem teise poole arvamuse aktsepteerimist kui tõe asjaoludeni jõudmist.⁷⁴ Samas on selge, et tõe arutlemist ja edasiliikumist saab arvestada just tõendite esitamise käigus. Loogiliselt lähtudes peaks argumentatsiooni võitma see pool, kellel on tugevamad argumendid võttes arvesse tõendamise kohustust.⁷⁵ Veenmise dialoogi kasutamisel võib tekkida oht, kus faktid võivad muutuda vähemolulisemaks kui oskused oma argumentatsiooni veenvalt esitada. Veenmise eesmärgiks on veendumuse tekitamine jättes tõesed faktid teisejärguliseks. Veenmistehnikatega tegelesid ka sofistid.

Teadaolevalt olid sofistid esimesed, kes käsitlesid süstemaatiliselt tulemusliku veenmist lahus tõe küsimustest. Sofistid on relativistid ehk nad väidavad, et tõde on suhteline – mis on tõde

⁶⁹ E. Kasak, lk 512-519.

⁷⁰ J. B. Freeman. *Studies of Argumentation in Pragmatics and Discourse Analysis: Dialectics and the Macrostructure of Arguments: A Theory of Argument Structure*. Berlin: Walter de Gruyter. 2011, p XIII.

⁷¹ D. N. Walton. *Dialogue Theory for Critical Argumentation*. John Benjamin Publishing Company, Amsterdam. 2007, p 89.

⁷² K. Atkinson, T. Bench-Capon, P. Mc Burney. *Computational Representation of Persuasive Argument*. Technical Report ULCS-04-006, Department of Computer Science. UK: University of Liverpool. 2004.

⁷³ D. N. Walton 2007, p 89.

⁷⁴ G. Boger. *Subordinating Truth: Is Acceptability Acceptable?* *Argumentation*. Vol 19: No. 2. Springer: New York. 2005, p 187-283.

⁷⁵ D. N. Walton 2007, p 90.

ühe jaoks, ei pruugi tõde olla teise jaoks. Sofistid keskendusid retoorika õpetamisele. Õpetatava eesmärgiks ei olnud tõde, vaid aidata pigem veenda enamust selles, mida taheti, et enamus usuks. Musta valgeks rääkimine, teema mittevaldamisel siiski argumenteerimisest võitjana väljatulemine jne. Põhiline idee sofistide õpetusest võiks pidada õpetust, kuidas olla pigem tark ja kaval kui tõsimeelne ja aus.⁷⁶ Kui sofistide puhul on tõe küsimus pigem relatiivne ja teisejärguline, siis näiteks õiguslikus argumentatsioonis võib tõe määratleda kui seisukohta, mida jagab kehtestatud normidele tuginedes valdav osa ühiskonnast. Seisukohad on üldised arusaamad või tulemus, milleni jõuab valdav enamus fakte ja asjaolusid konkreetsetes kaasuses hinnates. Sellise tõe väljaselgitamise suunda, mis ei ole relatiivne, peaks püüdlema ka näiteks kohus ja ka eelnõu koostaja. Kuna asja otsustamisel võib esineda nii huvigruppide põrkumist ja erinevaid käsitusi, võibki pidada veenmist oluliseks dialoogi meetodiks, et kohus saaks teha oma otsuse. Sellist tõe väljaselgitamist kinnitab ka D. N. Walton leides, et sofismilise psühholoogiline veenmine tuleks jätta kõrvale ning veenmine peaks toimuma meetodil, kus proponent ning oponent esitavad teineteisele loogiliselt korrektseid väited veenmaks vastast oma argumendi tugevuses. Seejärel tuleb vastasel lähtudes kehtestatud dialoogi reeglitest tugevam argument aktsepteerida.⁷⁷

2.2.2. Dialoogi tüüp - otsustus

Otsustusdialoogi protsessis on eesmärgiks leida lahendus tõusetunud probleemi paari või enama lahenduse valiku seast ühe variandi kasuks otsustamine. Sealjuures ei pruugi võimalikud variandid olla otsustusprotsessis otsustajatele endale meelepärased. Eelkõige on otsustuse dialoogi eesmärgiks osaliste kollektiivne otsustamine, selgitamiseks välja, mis on parim võimalik optimaalne lahendus olemasolevatest võimalustest.⁷⁸

Nii otsustuse kui ka veenmise dialoogid võivad olla seotud tegutsemisega lahenduse leidmise suunas ning mõlemas dialoogis kasutatakse tavapäraseid argumentatsiooniteooriaid nagu näiteks praktilist argumentatsiooni. Teoorias on neid kahte dialoogivormi käsitletud ka mõnevõrra vastandlikena. Näiteks otsustuse dialoog ei eelda veenmiskohustuse olemasolu, seega otsustuse dialoogis puudub otseselt veenmise vajadus.⁷⁹ Otsustuse dialoogis tugineb argumenteerimine eelkõige oma ettepanekute toetamisele ja teiste ettepanekute kritiseerimisele. Lõppkokkuvõttes, tuleb ühe osapoole ettepanekust loobuda teise kasuks, kui

⁷⁶ R. Barney. The Sophistic Movement. A Companion to Ancient Philosophy. Oxford: Blackwell. 2006, p 77-97.

⁷⁷ D. N. Walton 2007, p 96.

⁷⁸ P. McBurney, D. Hitchcock, S. Parsons. The Eightfold Way of Deliberation Dialogue. International Journal of Intelligent Systems, 22, 2007, 95-132, p 98.

⁷⁹ P. McBurney, D. Hitchcock, S. Parsons, p 98.

toodud põhjendused viitavad piisavalt tugevalt asjaolule, et tõstatatud probleemi on parem lahendada just konkreetse ettepanekuga.⁸⁰

Käesolevas töös lähtutakse seisukohast, et seaduseelnõu seletuskirja piisava põhjendamise küsimust peaks käsitlema eelkõige kui veenmise dialoogi. Nimelt leitakse, et informaalse loogika teooria kohaselt on seaduseelnõu menetlus käsitletav nii otsustuse kui veenmise dialoogina. Käesolevas töös omab dialoogi tüübi eristamine tähtsust olukorras, kui tekib küsimus, millisel määral võib piisava põhjendatuse saavutamine olla takistatud seetõttu, et HÕNTE-s sätestatud on võimalik käsitleda nii otsustuse tüüpi dialoogina kui ka veenmise dialoogina. Praktika põhjal võib eeldada, et eelnõu adressaatide ootused on pigem suunatud veenmise dialoogile, mis ilmneb eelkõige läbi nõude tagada piisav põhjendatus ning läbipaistvus otsuste tegemisel. Teisest küljest on menetluslikud sätted õigusaktides oma olemuselt otsustusdialoogile lähedasemad.

Veenmise dialoogi kasuks räägib kohustus arvestada otsuste tegemisel põhiseaduslike printsiipidega. Läbipaistvuse ja õigusselguse saavutamise võimalused õigusloomes realiseeruvad eelkõige siis, kui eelnõu adressaadid on veendunud ning üheselt aru saanud õigusakti vajalikkusest. Veenmist soosib mõneti ka otsuste vastuvõtmise sisuline pool hääletamise kaudu. Iga hääletaja lähtub hääletamisel oma siseveendumusest. Hääle annab rahvalt mandaadi saanud Riigikogu liige, kes on veennud oma valijat, et seisab valijate huvide eest planeeritavates otsustes. Veendumuse kujunemine peaks ideaalis toimuma läbi veenmise dialoogi. Teisest küljest võib hääletamine menetluslikult ning ka praktikas kujuneda aga pigem otsustuse dialoogiks. Sealjuures mängivad rolli erinevad poliitilised kokkulepped ning parteiline kuuluvus.

2.2.3. Argumentatsiooni mudelid

Argumentatsiooni mudeli tundmine ning selle struktuuri mõistmine omab kriitilises mõtlemises olulist rolli. See võimaldab esitada õigel ajal õigeid küsimusi ning aitab identifitseerida ja analüüsida toodud argumente. Argumendi hindamist hõlbustab argumentatsiooni struktuuri ja selle osade tundmine. Argumentatsiooni struktuur loob argumenteerimise käigus süsteemse mõtlemise ning lihtsustab struktuurielementide omavahelistest seostest arusaamist.

Argumentatsiooni protsessi diagrammina kujutamine toob välja argumentatsiooni kompleksuse. Diagrammi meetodi kasutamine võimaldab hinnata kogu argumentatsiooni

⁸⁰ P. McBurney, D. Hitchcock, S. Parsons, p 98.

veenvust tervikuna.⁸¹ Erinevate elementide vaheline seos tuleb diagrammi meetodil selgelt esile ning võimaldab hõlpsamalt hinnata argumentatsiooni veenvust. Eemeren ja Grootendorst on käsitlenud argumentatsiooni arutluse etappidena ning seejärel analüüsinud igas etapis esile kerkivaid võimalikke loogikavigasid. Nad toovad välja, et sellise käsitluse tulemusena on võimalik tuvastada argumentatsioonis nii materiaalseid kui ka formaalseid loogikavigasid.⁸² Käesoleva töö autor leiab, et Eemereni ja Grootendorsti käsitlusele sarnaselt võiks käsitleda argumentatsiooni süsteemselt ka elemente eraldi analüüsides ning nende omavahelisi seoseid käsitledes. Ka selliselt on võimalik tuvastada argumentatsioonis esinevaid formaalseid ja materiaalseid loogikavigasid. Näib, et sellise lähenemisega võib argumentatsiooni olla isegi mõnevõrra lihtsam analüüsida. Ühes etapis teostatavasse analüüsi tuleb kaasata lai küsimuste ring, mille käigus võib tekkida oht, et midagi olulist jääb analüüsimata. Argumentatsioonis esinevate elementide küsimuste ring näib olevat kitsam ning elementidele on võimalik omistada ka teatavaid tüüpvigu. Peale selle annab elementidest lähtuv analüüs süsteemsema ülevaate hõlbustades sellega teooria rakendamist. Lihtsus võib olla muidugi individuaalne. Argumentatsiooni mudeli elementidepõhist analüüsi rakendatakse Toulmini mudeli põhjal järgmises alapeatükis.

2.3. Toulmini argumentatsiooni mudel

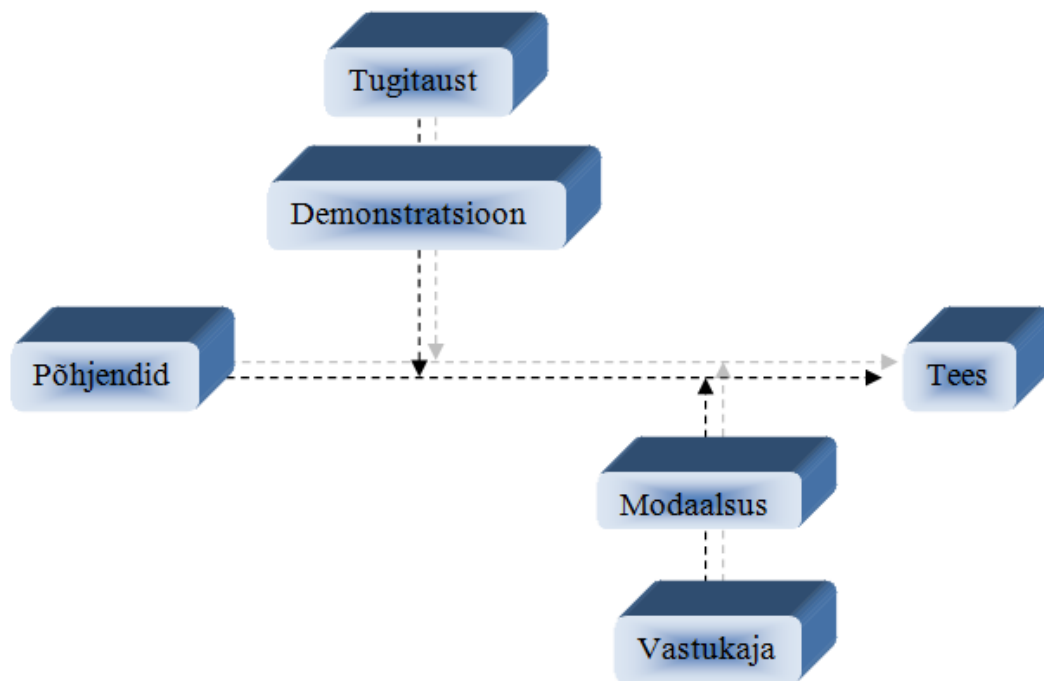
Erinevaid argumentatsiooni mudeleid ning nende modifikatsioone on välja pakutud mitmeid. Mitmed autorid (Walton, Freeman, Olbrechts-Tyteca, Perelman, Prakken, Govier jt) on võtnud oma argumentatsiooni teooriate arendamisel aluseks just Toulmini mudeli põhimõtted. Toulmini argumentatsioonimudel on informaaelses loogikas muutunud mõnes mõttes standardmeetodiks. Selle põhimõtted ja -elemendid on laialt tuntud ning rakendatud. Erinevused teooria rakendajatel esinevad pigem detailides. Toulmini mudelit iseloomustab formaalse loogika maksimaalne rakendamine ning lihtsad üldpõhimõtted. Mudelis tuuakse formaalsed vead selgelt esile, ning seal, kus see võimalik pole, saab esitada erineva astmega hinnanguid, kuivõrd arutlus on ratsionaalne ja veenev. Toulmini mudel toob välja põhilised elemendid, mida argumentatsioon endas võib sisaldada ning teeb seda väga struktureeritult. See annab aluse korrastatud mõtlemise loomisele argumentatsiooni protsessis ning võimaldab üsna tulemuslikult analüüsida argumentatsiooni ja selle erinevaid etappe. Seda mudelit on

⁸¹ J. B. Freeman, p XII- XIII.

⁸² R. Grootendorst, F. H. Van Eemeren. *Systematic Theory of Argumentation: The Pragma-Dialectical Approach*. Cambridge: Cambridge University Press 2003, p 162-175.

võimalik kasutada nii teesi tõestamiseks kui ka erinevate dialoogivormide (näiteks veenmisprotsessi ja otsustusprotsessi) kirjeldamiseks. Tolumini mudelil on piiratud võimalused hindamaks argumentatsiooni loogilist kehtivust. Formaalsest küljest (kuidas argumentatsiooni protsess peaks toimuma, milliseid elemente see protsess sisaldab) on Toulminist abi, kuid mudel ei arvesta täielikult väidete sisulise poolega. Kui tuleb hinnata, kas toodud põhjendid on piisavad või kehtivad, siis mudel ega ka formaalne loogika ei aita. Toulmini mudelist ilmneb ka, et diskursus, kõne, dialoog, vaidlus on oma loomult mitmekesisem, kui teatud seaduspära loogika võtmes. Arvatavasti on see üks põhjusi, miks nii mõnigi kord kiirustades arvatakse, et loogikast kui distsipliinist ei ole reaalses elus kasu. Järgneval joonisel nr 1 on välja toodud Toulmini argumentatsiooni mudel.

Joonis 1. Toulmini argumentatsiooni mudel.⁸³ Autori koostatud.

Tinglikult võib jagada antud mudeli kaheks: alguses toimub info kogumine ja seejärel tehakse järeldus. Toulmini mudeli kohaselt esitatakse tees (*ingl k claim*), mida tõestaja arvab ja väidab ning mille tõesust tahetakse tõestada. Põhjendid (tõendid, faktid) (*ingl k evidence, support, ground, facts, data*) väljendavad, kust tõestaja teab, et tees on tõi ehk väited, mille abil teesi tõesust tõestatakse. Demonstratsioon (*ingl k warrant*) näitab, kuidas põhjendid kinnitavad teesi ehk tegemist on mõttekäiguga, mis põhjenditest lähtuvalt tuleb veenvalt teesi tõesuse. Demonstratsiooni toetab tugitaust (*ingl k backing*) aidates vajadusel lisada täpsustusi või

⁸³ S. Toulmin, R. Rieke, A. Janik. An introduction to reasoning. New York: Macmillian. 1979, p 25.

täiendavaid eeldusi. Tugitaust aitab hinnata väidete sobivust argumentatsiooni. Praktikas on mõnikord keeruline määratleda, kas konkreetne osa argumentatsioonist kuulub faktiväitesse või tuleks seda pigem käsitleda tugitaustana. Tavapärasel kommunikatsioonis on tugitausta puhul tegemist pigem sellise osaga, mida peetakse teada tuntud taustteadmiseks ja enesestmõistetavaks.⁸⁴ Modaalus (*ingl k qualifier*) esitab teesi väljendamise viisi: kas tees on kindel (paratamatult tõene) väide või ebakindel (mingi tõenäosuse või võimalikkusega tõene) väide. Näiteks veenmise dialoogi puhul on võimalikud erineva modaalsuse astmega kindlusastmed. Vastukaja (*ingl k rebuttal / response*) toob esile alternatiivsed seisukohad või vastukäivad tõendid, ent see võib ilmutada ka täiendavaid kinnitusi teesile.⁸⁵

Järgnevalt antakse ülevaade Toulmini mudeli elementidest. Elementide eristamine ja tundmine argumentatsiooni mudelis hõlbustab teksti analüüsimist ning süsteemset lähenemist argumentatsioonile. Veenmise protsess sisaldab endas üldjuhul järgnevaid elemente: tees, põhjendid, demonstratsioon ja tugitaust, modaalus ja vastukaja.

2.3.1. Tees ning põhjendid Toulmini mudelis

Püstitatud teesil on reeglid. Eelkõige peab tees olema selge ja midagi väitma. Arutluse käigus ei tohi muutuda teesi väite terminite maht või sisu. Tees peab olema võimalik ning vaidlustatav. Tees peab olema kontekstuaalselt mõttekas, ehk peab selge olema, mis sellest tuleneb kui tees leiab kinnitust või lükatakse ümber. Tees peab olema võimalike põhjendite ja tugitaustaga toetatud. Teesi ei tohi tõestuse ajal muuta, samuti ei tohi muutuda selle sisu või maht. Teesi levinumateks vigadeks on teesi kaotus ning teesi muutmine kitsamaks või laiemaks.⁸⁶

Põhjenditeks on väited, mis peavad olema tõesed, olulised, ühemõtteliselt ja täpselt formuleeritud ning nende hulk peab olema piisav. Põhjendid ei tohi olla vasturääkivad ning nende tõesus peab olema ka oponendi poolt tunnustatud. Põhjendeid peab saama vajaduse korral üle kontrollida või üle vaadata. Vaieldavate põhjendite korral tuleb olla valmis neid eraldi tõestama. Põhjendid on olulised siis, kui nad n-ö puutuvad asjasse ning see on arusaadav ka oponendile, hindajale või publikule. Põhjendite esitamise juures tuleb hinnata, kas need on piisavalt tugevad ja vastavad dialoogis osalejate ootustele, võib olla on vaja ette valmistada tugevamaid või täiendavaid põhjendeid. Põhjendite tõesuse reegli järgimine ja kontrollimine võib olla praktiliselt keerukas või suisa võimatu, siis peab tõestust asendama

⁸⁴ R. Grootendorst, F. H. Van Eemeren, p 46-47.

⁸⁵ S. Toulmin, R. Rieke, A. Janik, p 25; J.B. Freeman 2011, p 49-90; E. Kasak, lk 516-517.

⁸⁶ E. Kasak, lk 518 -520.

vastaspoole veenmine.⁸⁷ Vajadus kasutada veenmist toob kaasa põhjendites materiaalsete loogiliste vigade tekkimise. Materiaalsete loogiliste vigade hõlpsamaks tuvastamiseks on olemas informaalses loogikas meetodid, mida käsitletakse hiljem samas peatükis.

2.3.2. Tugitaust ning demonstratsioon Toulmini mudelis

Tugitaust on kõnekeskkond, milles demonstratsioon toimub. Demonstratsioon võib toetuda kolmele alusele:

- logos – loogiline või teaduslik arutlemisviis;
- ethos – väärtushinnangutele tuginev arutlusviis;
- pathos - emotsionaalne või kunstiline arutlemisviis.

Demonstratsioon peab loogiliselt siduma põhjendid järeldusega. Tugitausta olemasolu eeldavad kõik demonstratsiooni pooled. Tugitausta hulka kuuluvat infot väljendavaid väiteid saab vaadelda kui varjatud eeldusi. Tugitausta kuulub ka demonstratsiooni korralduslik alus ja dialoogireeglid, mida antud demonstratsiooni puhul aluseks võetakse.

Samamoodi nagu põhjendid, on ka demonstratsioonivead materiaalsed loogikavead. Tugitausta aetakse vahel segamini põhjendites esitatud eeldustega. Toulminil on selge põhjus, miks ta soovib neid eristada. Toulmin usub, et selleks, et väidet õigesti hinnata, tuleb identifitseerida taustsüsteem, millesse see väide kuulub.⁸⁸ J. B. Freeman toob välja põhjenduste ning tugitausta eelduste põhilise erinevuse. Tugitausta puhul tuleb demonstreerida, kuidas need õigustavad väidet. Põhjendite eelduste puhul on tegemist uute tõendite lisandumisega argumentatsiooni.⁸⁹ Näiteks ühel juhul võib tugitaustaks olla üldtunnustatud põhimõte, teisel juhul võib aluseks olla kehtiv seadus või antud ringkonnas kehtiv eetikakoodeks. Tugitaust peab toetama demonstratsiooni. Mõnel juhul on tugitaust nii selge, et seda ei peeta vajalikuks eraldi välja tuua. Teisel juhul, võib olla olukord, kus argumenteerijal tuleb esitada täiendava infona tugitausta aspekte – näiteks kokkulepitud reegleid mõne ürituse toimumise raames ning esitleda ja demonstreerida faktide kuuluvust taustainfosse.

⁸⁷ E. Kasak, lk 520-521.

⁸⁸ S. Toulmin. *The Use of Argument*. Cambridge: Cambridge University Press 2003, p 87-99; E. Kasak, lk 522-523.

⁸⁹ J. B. Freeman, p 50.

2.3.3. Modaalsus Toulmini mudelis

K. Freeman ja A. M. Farley toovad Toulmini mudeli argumentatsiooni etappide puhul välja väidete kvalifitseerimise võimalikud versioonid. Väide võib olla kehtiv (*ingl k certainty*), tugev (*ingl k probability*), usutav (*ingl k plausibility*), nõrk (*ingl k possible*) ja ebakindel (*ingl k uncertainty*). Esimesed neli on reastatud väite usaldusväärsuse vähenemise järjekorras. Viimane - „ebakindel“ näitab, et konkreetse väite kvalifitseerimiseks puuduvad piisavad teadmised või eelnev praktika ning väidet pole võimalik nimetada ei tugevaks ega nõrgaks. Argumentatsioonis esinevate väidete põhjal otsustatakse argumentatsiooni valiidsuse üle. Üks huvipakkuvamaid uurimisobjekte õigusliku argumentatsiooni valdkonnas ongi mõistmaks ning leida lähenemine, kuidas analüüsida ning veenduda väite valiidsuses. Teine oluline uurimisobjekt on demonstratsiooni ning selle tugitausta küsimus. Nimelt üritatakse välja selgitada, milline demonstratsioon ja tugitaust on piisav väite tõestamiseks ning kuidas me teame, et analüüsitavad faktid on antud olukorras asjakohased.⁹⁰

J. B. Freeman toob välja, et on võimalik eristada deduktiivset ja induktiivset modaalsust, kus deduktiivne modaalsus peaks andma täieliku kindluse järelduse tegemiseks ehk tõsikindluse ning induktiivne modaalsus annab nõrgema väite, mis annab piisava tõendi, et aktsepteerida järeldust, mis ei pruugi olla lõplikult veenev. Veenvuse aste sõltub argumentatsiooni eesmärgist. Veenva argumentatsiooni eesmärk oleneb omakorda tõendamiskoormusest. Eesmärgi saavutamise rangusastmed on erinevad. Rangeimaks astmeks on deduktiivne järeldamine.⁹¹ Seega deduktiivseks modaalsuseks saab pidada arutlust, mis on paratamatult kehtiv, kõik ülejäänud, mille tõsikindluses on võimalik kahelda on induktiivne modaalsus.⁹² Modaalsuse hindamisel on võimalik määrata nii üldine argumentatsiooni tugevus kui ka argumentatsiooni protsessis esinevate üksikute väidete tugevus. Kui väidet ei ole võimalik pidada deduktiivselt tõsikindlaks, peab pöörama tähelepanu argumentatsioonis tekkida võivatele materiaalsetele loogikavigadele ning nende äratundmisele.

2.3.4. Vastukaja Toulmini mudelis

Vastukaja rolli täidab dialoogis tavaliselt oponent, kes üritab õõnestada esialgset väidet tuues välja vastuargumendid.⁹³ Sellest ka inglisekeelne väljend „*rebuttal*“ – mis tähendab väite kummutamist ehk ümber lükkamist. Hiljem on vastukaja saanud laiema tähenduse ning

⁹⁰ K. Freeman, A. M. Farley. A model of argumentation and its application to legal reasoning. Artificial Intelligence and Law 4: 163-197. The Netherlands: Kluwer Academic Publishers. 1996. p 167-168.

⁹¹ D. N. Walton. Informal Logic. 2nd ed. University of Winnipeg. Cambridge University Press: 2008, p 13.

⁹² J. B. Freeman, p 112.

⁹³ J. B. Freeman, p 131.

vastukajana ei käsitleta mitte ainult vastuargumente, vaid ka alternatiivseid seisukohti, täiendavaid põhjendeid ning ka õigustusi (*ingl k response*).⁹⁴ Seega kui kirjutada kirjalikku põhjendust (näiteks kohtuotsust või eelnõu seletuskirja) tuleks vastukaja rolli täita kohtunikul või seletuskirja koostajal endal. Kirjalikul argumenteerimisel, tuleb arvestada, et eelnõu adressaadiks on määramatu arv isikuid ning eelnõu koostaja peab olema võimeline teostama teesi tõestamiseks mitmekülgse analüüsi. Samasugune roll on täna ka kohtunikel otsuste argumenteerimisel. Praktikast on näiteks eelnõu seletuskirja koostamisel võimalik kasutada erinevate valdkondade ministeeriumitega konsulteerimise võimalust mitmekülgse analüüsi teostamiseks.

Vastukaja ei ole Toulmini mudeli kohustuslik tingimus, kuid pigem on see kasulik ning argumentatsioonile lisandväärtust andev element. Eelkõige annab see märku, et argumenteerija on avaldanud soovi võimaliku kuulajaskonna hoiakuid arvesse võtta ning on kaalunud ka võimalikke erandeid ning nende esilekerkimise tingimusi.⁹⁵

Vastukaja ehk siis nii vastuargumente, uusi argumente kui ka alternatiivseid seisukohti tuleb samamoodi põhjendada nagu seda tehakse põhjendite elemendiga Toulmini mudelis. See tähendab, et vastukajas väljatoodud väiteid tuleb analüüsida samadel põhimõtetel nagu põhjendeid. Võib öelda, et tekib allargumentatsioon, mille läbimiseks on vaja kasutada omakorda Toulmini mudelit ning hinnata väidete paikapidavust ka sisuliselt.

Käesolevas alapeatükis selgus, et Toulmini mudeli kaudu on võimalik hõlbustada veenmise dialoogile selle veenvusele hinnangute andmist. Toulmini mudel sisaldab endas kuute elementi: tees, põhjendid, tugitaust, demonstratsioon, vastukaja ja modaalsus. Elemendid on omavahel seotud. Elementide kasutamisel võib esineda nii formaalseid kui materiaalseid loogikavigu. Formaalsed vead on seotud argumenteerimisprotsessiga, näiteks ei põhjendata teesi, tees kaotatakse või väidetakse midagi sellist, mida ei ole võimalik põhjendada. Materiaalsed loogikavead on sisulised vead põhjendites, esitatud väidetes ja demonstratsioonis. Materiaalseid loogikavigu on formaalsetest vigadest keerulisem tuvastada. Kui formaalsed loogikavead on tavaliselt fataalse toimega ning muudavad tulemi automaatselt kahtlaseks, siis materiaalsed loogikavead võivad märkamatul suunata argumenteerijaid valedele järeldusele. Enne materiaalseid loogiliste vigadega käsitlust tuleb selgitada, mida hõlmab endas argumentatsiooni sisuline käsitlus. Järgnevalt käsitletakse Govieri ARG

⁹⁴ E. Kasak, lk 523.

⁹⁵ E. Kasak, lk 523.

modelit ning tuuakse välja, kuidas sõltub argumentatsiooni veenvuse aste argumentatsiooni kuulajaskonnast.

2.4. Argumentatsiooni materiaalsed eeldused

Loogikas eristatakse induktiivset ning deduktiivset argumentatsiooni. Kui deduktsiooni käigus rakendatakse konkreetseid reegleid ning üldise eelduse põhjal tehakse konkreetne üksikjärelendus, siis induktsiooni puhul liigutakse konkreetset eeldust üldistava järelduse tegemisele, mis toob endaga kaasa võimalike järelduste tegemise. Deduktiivse argumentatsiooni puhul saab rääkida ainult kindla järelduse tegemisest ning argumentatsioon on ainult siis tõene, kui täidetud on kolm eeldust⁹⁶:

- definitsioon ei tohi olla mitmemõtteline;
- kõik eeldused peavad olema tõesed;
- ei tohi esineda loogilisi vigu.

Seega võib järeldada, et deduktsiooni puhul ei jää ruumi loogiliste vigade tekkimisele ning tegemist on loogiliselt korrektse argumentatsiooniga. Induktiivse argumentatsiooni korral saab anda hinnanguid. Hinnangut analüüsitakse Toulmini mudelis käsitletud modaalsuse kaudu, millega määratletakse väidete tugevus. Induktiivne argumentatsioon on mingil määral ise üks osa materiaalsete loogikavigade käsitlest ning moodustab ühe olulise osa materiaalsetest loogilistest vigadest.⁹⁷ Kui D. N. Walton tõi välja, et veenmise dialoog on üks tõhusamaid dialoogi meetodeid oponendi enda poole võitmiseks, siis näiteks sisuliselt mõjuva argumentatsiooni saavutamiseks veenmise dialoogis soovivad R. Huber ja A. C. Snider kasutada induktiivset argumenteerimist, viidates efektiivse induktsiooni tulemuslikkusele kui parimale relvale argumenteerimisprotsessis. Nad väidavad, et inimkonnal tuleb aktsepteerida universaalseid seaduseid ja tõesid nende pideva induktiivse verifikatsiooni tõttu. Samamoodi nagu veenmise dialoogis on piir retooriliseks muutuda suhteliselt õhuke, hoiatavad R. Huber ja A.C. Snider, et induktiivse argumenteerimise taktika kasutamisel tuleb veenduda, et

⁹⁶ P. Kreeft. Socratic Logic 2nd Ed. South Bend, Indiana: St Augustine`s Press 2005, p 26.

⁹⁷ Näiteks käsitleb P. Kreeft induktiivseid materiaalseid loogilisi vigasid ka eraldi grupina. Vt käesoleva töö lisa 1.

põhirõhk oleks faktide tugevusel ja kontrollitavusel, millega tagatakse eetiliselt ning moraalselt asjakohane argumentatsiooniprotsess.⁹⁸

Argumentatsiooni sisulised eeldused on Govier'i kohasel ratsionaalsusele pretendeeriv argumentatsioon ehk aktsepteeritavus - A (*ingl k acceptability*), esitatud argumentatsiooni asjakohasus ehk relevantus - R (*ingl k relevance*) ning argumentatsiooni kaalukus ehk piisav adekvaatsus - G (*ingl k ground adequacy*). Ratsionaalsusele pretendeeriv argumentatsioon eeldab, et eeldused on adreassaadi jaoks usaldusväärsed ning aktsepteeritavad ka olukorras, kus puudub tõsikindlus nende tõeväärtuse osas, kuid samas puuduvad eeldused, mis toodud seisukohad ümber lükkaks.

Argumentatsiooni asjakohasus seisneb selles, et esitatud eeldused on tehtavate järelduste suhtes asjakohased, olulised ning vajalikud. Eeldused esitavad tõendid, pakuvad põhjendused, mis toetavad järeldust või demonstreerivad, kuidas tõendid sobituvad toodud eeldustesse, millest on võimalik tuletada konkreetne järeldus. Eelduste asjakohasus on vajalik argumentatsiooni veenvuse tagamiseks.

Eelduste kaalukus ehk piisav adekvaatsus seisneb selles, et konkreetsetes arutluses tuuakse välja eeldused, mis annavad eelduste kogumis hindamisel piisava põhjuse järeldada, et toodud järeldus on ratsionaalselt aktsepteeritav. Mõnikord võivad eeldused olla järelduse tegemiseks asjakohased ilma, et need pakuksid piisavat adekvaatsust. Samaaegselt võib esineda olukord, kus asjakohasuse tingimus on täidetud, samal ajal kui piisava adekvaatsuse tingimus ei ole. Näiteks kui keegi proovib toetada üldist väidet rääkides loo konkreetsest kaasusest, pakub ta tõendeid, mis on olulised, kuid mitte piisavad.

Govieri toodud ARG mudelist nähtub, et ratsionaalne argumentatsioon ei tähenda, et tingimata on järgitud loogikareegleid, vaid ratsionaalsus inimese jaoks tähendab pigem seda, et argumentatsioonil on tema jaoks veenev esitus.⁹⁹ Näiteks Freeman toob välja sarnasuse ratsionaalse argumenteerimise ja õigusmõistmise protsessiga leides, et ratsionaalsust saab samastada olukorraga, kus kohtunik peab kohtumenetluses oskama õigel hetkel küsida õigeid küsimusi.¹⁰⁰ Seega tegemist on ratsionaalse argumentatsiooniga olukorras, kus arutluses osalevad inimesed esitavad väidetes kahtlemise korral täiendavaid küsimusi. Mõneti sarnaneb see Perelmani ja Olbrechts-Tyteca lähenemisega ratsionaalsest argumentatsioonist. Nemad viitavad ratsionaalsusele, kui mõistlikule annusele, mida tuleb argumentatsiooni hindamisse

⁹⁸ R. Huber. A. C. Snider. *Influencing Through Argument*. NY USA: International Debate Education Association 2005, p 91-92.

⁹⁹ T. Govier. *A Practical Study of Argument*, 7thEd. USA: Wadsworth, Cengage Learning 2010, p 87- 88.

¹⁰⁰ J. B. Freeman, p 37.

panna ja mis sõltub kuulajaskonnast: argumentatsiooni peetakse tugevaks (või argumenteeritult kehtivaks) kui see on õnnestunud veennud kuulajaskonda, kelle jaoks see mõeldud on. Eristatakse kahte tüüpi kuulajaskonda – ühte kellele konkreetselt argumentatsioon suunatud on ja nn universaalset kuulajaskonda, kes esindab mõistlikkuse võrdkuju. Tuuakse välja ka, et argumentatsioon, mis on õnnestunud spetsiaalse kuulajaskonna jaoks, ei pruugi olla piisavalt veenev universaalse kuulajaskonna jaoks.¹⁰¹ Käesolevas töös käsitletava eelnõu seletuskirja nn universaalseks adressaadiks on laiemalt kõik isikud, keda loodav õigusakt mingil määral võib puudutada. Kitsamalt võib käsitleda adressaadina nii Riigikogu liiget, kes esindab enda valijate huve hindamaks, kas tema jaoks on eelnõu piisavalt veenev, et selle poolt hääletada ning ka näiteks kohtunikku, kui kaasus on mingil põhjusel jõudnud kohtusse ning kohtunikul tuleb pöörduda eelnõu seletuskirja poole selgitamiseks välja selle eesmärgi.

2.5. Materiaalsed loogilised vead argumentatsioonis

D. N. Walton näeb argumentatsiooni kui dünaamilist protsessi, milles üks osapool esitab väite, mis võib muutuda ja areneda dialoogis vastanduvate küsimuste, kahtluste ja teise poole kriitika käigus. Määratud arvu propositsioonide asemel nähakse argumentatsiooni kui dialoogis astunud samme, milles osapooled üritavad koos arutleda. Argumentatsioon on väite tõesuse või tõepärasuse põhjendamine teiste väidete alusel.¹⁰² Ebakorreksete väidete kasutamine viib üldjuhul arutluse osalised vale lõpptulemuseni, mille süüdlaseks peetakse oma väidetes ebaausate võtete kasutamist. Dialoogides on väga palju aspekte, mille kohta loogika saab anda üksnes juhtnööre, mitte ettekirjutusi.¹⁰³ Argumenteerimisvigu võib esineda kõigis dialoogitüüpides, kuid kõige enam seostatakse vigade esinemist veenmisega.

Käesoleva töö autor täheldab, et mingist hetkest on hakatud fokuseerima oma põhitähelepanu loogika vigade esinemisele argumentatsioonis ning nende äratundmiseks vajaliku nimekirja koostamisele, grupeerides erinevad vead konkreetsete näitajate järgi. Edaspidised püüdlused on jäänud nimekirjade täiustamise ning vigade süvaanalüüsi tasandile. Esimeste teadaolevate loogiliste vigade süstemaatiliste uuringute ajendiks oli Aristotelese De Sophisticis Elenchis.¹⁰⁴ Pärast 10. sajandit, hakati keskaja Euroopas taas süstemaatilisi uurimusi teostama. Sealt

¹⁰¹ R. Grootendorst, F. H. Van Eemeren, p 47-50.

¹⁰² D. N. Walton 2008, p 19-25.

¹⁰³ E. Kasak, lk 512-519.

¹⁰⁴ Aristotle. De Sophisticis Elenchis. Electronic Text Center University of Virginia Library. 2001. - Arvutivõrgus: <http://etext.lib.virginia.edu/toc/modeng/public/AriSoph.html>. (25.02.2015.)

tulenevad ka osade eksimustele antud ladinakeelsed nimetused. Kolmas suurem periood vigade uurimiseks algas uuesti hilisemal 20. sajandil uue ärganud huvi erinevate distsipliinide vastu filosoofias, loogikas, kommunikatsiooniõppes, retoorikas, psühholoogias ja tehisintellekti uuringutes.

On autoreid, kes arvavad, et hea legaalse argumenteerimise käsitlemiseks ei tasu loogilistele vigadele üldse keskenduda, kuna vead on piisavalt ilmsed. Näiteks J. Shandi põhiidee kohaselt piisab heaks argumentatsiooniks deduktiivsest kindlusest koos kehtivate ja tõeste terminite määratlusega.¹⁰⁵ See ei ole aga piisav, kuna deduktsioon on sõltuv induktsioonist ning puhtalt deduktiivset argumentatsiooni ei ole olemas.¹⁰⁶ Igas argumentatsioonis tekib moment, kui selles kasutatavad terminid või väited muutuvad oma olemuselt induktiivseks. Näiteks käsitledes terminit „tõde“. Tõe induktiivsus seisneb selles, et tõe olemust ei ole võimalik lõplikult sõnastada, termini olemus jääb lahtiseks ja abstraktseks. Kuna J. Shand käsitleb ainult formaalseid loogikavigasid, mis on niigi ilmsed, siis loomulikult ei vaja need hea argumenteerimise juures pikemat käsitlust. Induktiivses argumentatsioonis tehtud vigu peab ta aga pigem psühholoogilisteks retoorika trikkideks, mis on mõeldud inimeste lollitamiseks, soovides neid saada järelausega nõustuma. Induktiivset osa argumentatsioonist sõnastab J. Shand järgmiselt: „muu mittededuktiivne viis argumenteerimises, mis on teatud olukorras täiesti seaduslikud“. J. Shand peab hea argumenteerimise käsitluses veaks lähtuda eelpoolmainitud abstraktsetest argumenteerimisviisidest ning peab vajalikuks vältida induktiivset argumenteerimisvõimalust ja veel enam mitte eeldada, et need on legaalsed.¹⁰⁷ Kui mõned autorid ei pea materiaalseid loogilisi vigasid üldse vajalikuks käsitleda, siis teised autorid hoopis kritiseerivad vigade õpetamist ja nende rõhutamist. Õigemaks lähenemiseks peetakse hoopis rõhuda õpetustes õigetele argumenteerimisvõtetele, mis põhimõtteliselt tähendab deduktiivset argumentatsiooni¹⁰⁸:

- 1) nõudes, et terminid oleksid defineeritud arusaadavalt;
- 2) nõudes, et kasutatakse korrektseid põhjuseid, argumente ja tõestusi.

Teise punkti nõudmiste täitmiseks on P. Kreeft oma raamatus välja toonud kolm nn meeleseisundit:

¹⁰⁵ J. Shand. *Arguing Well*. Kentucky, US: Routledge 2000, p 4-14.

¹⁰⁶ P. Kreeft, p 314.

¹⁰⁷ J. Shand, p 4-14.

¹⁰⁸ P. Kreeft, p 68 - 113.

- 1) Arusaamine – terminist arusaamine. Peab olema kindel, et termin on üheselt selge ja puudub mitmetähenduslikkus.
- 2) Otsustamine – siin leitakse tõde – peab veenduma, et esitatud eeldus on tõene.
- 3) Argumenteerimine – tõestades väidetega, et otsustus on tõene. Peab veenduma, et argumenteerimine on loogiliselt kehtiv.

Veendumaks väite tõesuses, tuleb olla kindel, et termini kasutus ei ole mitmetähenduslik, otsustamise aluseks pole kasutatud vale eeldust ning argumenteerimisel ei esine loogilisi vigu. Eelnev viib meid veendumuseni et lõppjärelendus on tõene.

Loogikas tuleb eristada formaalseid ning materiaalseid loogikavigu. Üldjuhul ei teki probleeme argumentatsioonis kasutatavad formaalsete loogikavigade tuvastamisega, kuna sel puhul on tegu veaga argumenteerimise protsessis eelpool juba väljatoodud kolmanda punkti mõttetegevusega ning need on kergesti tuvastatavad. Näiteks mõned mehed on surelikud, mõned surelikud on kalad, seega mõned mehed on kalad. Materiaalsed loogilised vead avalduvad aga esimeses mõttetegevuses ning nende eksimus selgub argumentatsiooni käigus.

Erinevad autorid on lähenenud loogikavigade süstematiseerimisele erinevalt. Näiteks formaalsed ja materiaalsed, induktiivsed, deduktiivsed; kategooriate järgi: psühholoogiliste, tunnetuslike, ja loogiliste faktorite järgi; grupeerimise järgi, kus samalaadsed eksimused liidetakse ühte gruppi kokku.¹⁰⁹ Näiteks D. N. Walton on käsitlenud samalaadseid eksimusi ühiste nimetajate all.¹¹⁰ Usutakse, et eksimusele nime andmine võimaldab selle hiljem argumentatsiooni käigus vältimise eesmärgil paremini ära tunda.¹¹¹

Antud uurimuses on kasutatud P. Kreefti süstematiseerimist loogiliste vigade grupeerimisel, kuna see annab autori arvates ühe parema ülevaate erinevas kirjanduses levivatest võimalustest. Näiteks kui P. Kreeft toob välja selge liigituse ning eraldab formaalsed loogikavead materiaalsestest ning eristab ka erinevates arutluse etappides tehtavaid vigu, siis paljud teised autorid käsitlevad neid koos ning nende loogiliste vigade liigitamine jääb üldsõnaliseks. P. Kreeft on oma käsitluses süstematiseerinud materiaalsed loogikavead seitsmesse gruppi ning need sisaldavad omakorda alajaotusi.¹¹² Nimekiri ei ole loomulikult lõplik ning vajab täiendamist. Samuti ei pretendeeri P. Kreefti materiaalse loogiliste vigade

¹⁰⁹ Internet Encyclopedia of Philosophy.

¹¹⁰ D. N. Walton 2008, p 33-43.

¹¹¹ S. Pinker. The Stuff of Thought. USA: Penguin Group Viking Press 2007, p 129.

¹¹² P. Kreeft, p 7, 33, 68 - 113.

grupeerimine ainuõigele tõele. Süstematiseerida võib ka teisiti, kuid käesoleva töö eesmärgi saavutamiseks on P. Kreefti toodud lähenemine igati sobiv ja piisav.

Järgnevalt antakse ülevaade P. Kreefti seitsmest materiaalsete loogiliste vigade kategooriast. Käesoleva töö lisa 1 on välja toodud detailsem käsitus ja näited esinevate materiaalsete loogiliste vigade kohta. Lisa 1 on koostatud E. Kasaku, kes on samuti P. Kreefti käsitluse aluseks võtnud, eesti keele kohandusi silmas pidades.¹¹³

P. Kreefti käsitluse järgi on esimeses grupis kõik keelelised vead. Vigadeks peetakse näiteks mitmetähenduslikkust, kus sama terminit kasutatakse argumenteerimisel mitmes erinevas tähenduses. Keeleline viga võib sõltuda ka lauseehitusest, mis muudab lause mitmetähenduslikuks. Suulises argumentatsioonis on keelelisi vigu võimalik rakendada kõnes kasutatava rõhuasetuse, aktsendi ja tooniga. Siia gruppi kuulub ka kallutamine, mille käigus lisatakse terminitele teatud epiteete, mis kallutavad isikut öeldu osas võtma teatud seisukohta.

Teise gruppi on kogutud tähelepanu kõrvalejuhtivad loogikavead. Need on demagoogilised võtted selle väljendi tavatähenduses. Argumenteerimisel lähtutakse näiteks inimese isiklikest omadustest, rünnatakse inimest, mitte probleemi ennast. Siia gruppi kuuluvad ka rõhumine autoriteedile, kaastundele, häbitundele, enamusele, populaarsusele, teadmatusele jne, millele konkreetses kontekstis rõhutamine ei ole kohane.

Kolmandas grupis on tegemist loogikavigadega, mis on seotud ülemäärase lihtsustamisega. Need ilmnevad tavaliselt olukorras, kus öeldakse midagi ilmselgelt ülelihtsustatult. Üldistamisel ignoreeritakse erilisust, rõhutakse koosseisule tehes alusetu üldistuse või kasutades kontekstist väljarebitud väidet. Siia alla kuulub ka mustvalge mõtlemine ja stereotüübistamine.

Neljandas grupis käsitletakse argumenteerimisvigu. Näiteks ei ole võimalik toodud põhjendustest teha väljatoodud järeldust. Toodud väidete põhjal tehakse tähtsusetu mitteasjakohane järeldus või näiteks esitatakse ebaõigeid küsimusi. Siia kuuluvad ka ringtõestuse ja vasturääkivate eelduste kasutamine.

Viiendas grupis on induktsiooni vead, mis on seotud induktiivse arutlusega. Induktsioonivead põhinevad tõenäosusel. Induktsiooni vead on näiteks ennatlik üldistamine, mille korral lähtutakse üksikjuhtumist väites taoliste asjade kohta üldiselt. Siia kuulub ka viga, kui sündmuste ajalisest järgnevusest järeldatakse sündmustevaheline põhjuslik seos ning võrdluse

¹¹³ E. Kasak, lk 527- 543.

viga, mille korral võrreldakse kahte objekti, mis on sarnased küll ühel moel, kuid ei pruugi võrreldavad olla muudes omadustes. Induktsiooni vigade alla kuulub ka pooltõde – esitatakse ainult need faktid ja asjaolud, mis toetavad väitleja seisukohti ning jäetakse välja toomata asjaolud, mis võivad seisukohad ümber lükata.

Kuuendasse kategooriasse on kogutud protseduurilised ja menetluslikud loogikavead. Need on eksemplid arutlemisprotseduuride vastu, mis on sageli maskeeritud vormiliselt kehtivate arutluslõikudena: arutluse tagasilükkamine vigase järelduse tõttu; järelduse ümberlükkamine mittekehtiva arutluse tõttu; vastase ignoreerimine; tõendite asendamine selgitustega; möödavastamine; tõestamiskoormast vabanemine; väitluse sisu ja isiku vastandamine.

Viimane, seitsmes grupp on seotud metafüüsiliste vigadega. Need on pigem filosoofilised kui loogilised, kuid võivad mõjutada argumentatsiooni korrektsust. Näiteks konkreetse ja abstraktse sassimine, olemusliku ja juhusliku sassimine; kvaliteedi ja kvantiteedi sassimine; reduktsionism ehk äärmusmõtlemine; loogiliste, kausaalsete ja psühholoogiliste põhjuste sassimine; olemuse ja olemasolu sassimine; loomuliku ja tavalise sassimine.¹¹⁴

P. Kreeft on küll jaganud loogikavead seitsmesse gruppi, samas selgub näidete¹¹⁵ lugemisel, et mõni loogikaviga võib sobituda mitmesse gruppi samaaegselt. See ilmestab materiaalse loogiliste vigade tuvastamise keerukust argumentatsioonis.

Kui inimene on tuvastanud argumentatsioonis materiaalse loogilise vea, on tal võimalik sellele vastavalt reageerida. Materiaalsete loogiliste vigade teadvustamine ning nende sildistamine hõlbustab nende tuvastamist ning aitab vältida nende sattumist argumentatsiooni.¹¹⁶ Materiaalsete loogiliste vigade tuvastamisel tuleb arvestada ka konteksti ning üldlevinud tõlgendamismeetodeid, milles võimalikule materiaalse loogikavea esinemisele hinnang antakse. Olenevalt lause eesmärgist võib sama lause sisaldada materiaalseid loogilisi vigasid sõltuvalt sellest, kas see lause teenib valet või tõde. D. N. MacCormik ja R. S. Summers on välja toonud enamkasutatavad tõlgendamise meetodid argumendile hinnangu andmise lähtumisel: argumendi tavapärasest tähendusest, tehnilisest tähendusest, kontekstilisest sobivusest, konkreetsest olukorrast, analoogiast, õiguse printsiipidest, ajaloolisest taustast, eesmärgist, sisust ja kavatsustest.¹¹⁷ Loomulikult aitab adekvaatsema argumendi analüüsimisele kaasa ka analüüsija lai silmaring.

¹¹⁴ P. Kreeft, p 68 - 113; E. Kasak, lk 527-543.

¹¹⁵ Vt lisa 1.

¹¹⁶ P. Kreeft, p 68.

¹¹⁷ D. N. MacCormick, R. S. Summers. Interpreting Statutes. A Comparative Study Aldershot: Dartmouth 1991.

Käesolevast peatükist selgus, et veenmine on üks kriitilisemaid dialoogi tüüpe argumentatsiooniteoorias. Toulmini argumentatsiooni mudeli järgimine võimaldab argumentatsioonile läheneda süsteemselt. Argumentatsiooni mudeli elementide tundmine lihtsustab elementide kasutamisel tekkida võivate vigade äratundmist. Argumentatsiooni veenvama ja suurema korrektsuse tagamiseks on peale menetluslike nõuete täitmise vaja hinnata argumentatsiooni ning selles esinevaid elemente ka sisuliselt. Selgus, et loogika teooriates on informaalse loogika näol võimalik argumentatsiooni ka sisuliselt mingi määran kontrollida. Informaalse loogika rakendamine ei võimalda saavuta küll 100% loogiliselt korrektset argumentatsiooni, kuid annab võimaluse luua piisav veendumus, mis ei jäta adressaadis kahtlust väite tõesuses. Sisulise analüüsi käigus on võimalik anda hinnang kas informaalse loogika käsitlese kohaselt on argumentatsioon veenev. Toulmini mudel jääb selles küsimuses hätta ning mudeli kasutamist tuleb täiendada materiaalse loogiliste vigade meetodi käsitlesega. Leiti, et materiaalse loogiliste vigade hõlpsamaks tuvastamiseks ning nende vältimiseks argumentatsioonis on mõistlik vigu grupeerida ja sildistada. Ühe lahenduse süstematiseerimise võimalusena on välja pakkunud P. Kreeft, millest ka käesolevas töös on edaspidi lähtutud.

3. INFORMAALSE LOOGIKA VÕTETE RAKENDAMISE VÕIMALUSED PRAKTIKAS

3.1. Meetodi valik ning valimi koostamise alused

Käesoleva peatüki eesmärgiks on kontrollida, kas teises peatükis käsitletud teooriat on võimalik edukalt praktikas rakendada. Püstitatud eesmärgi saavutamiseks viidi läbi kvalitatiivne sisuanalüüs olemasoleva õigusloome praktika baasil. Selleks valiti alates 2012. aastast vastu võetud seaduseelnõude seletuskirjad. Kuna seaduseelnõud sisaldavad mitmeid eesmärke, pidas autor vajalikuks uuritavate eelnõude mahtu piiritleda nende seletuskirjadele, mis sisaldavad endas suhteliselt sageli eelnõude põhjendustes mainitud konkurentsi edendamise argumenti. Selline piiritlemine lihtsustab ka kontrolli teostamist valitud loogikareeglitega, analüüsimeks kas selle argumendi esitamine on toimunud korrektseid loogikavõtteid rakendades. Olenevalt seaduseelnõu valdkonnast võib seletuskirjades esineda väga erinevaid argumente. Lähemal uurimisel selgus, et seaduseelnõudes üks tihedamini kasutatavaid argumente sõltumata eelnõu valdkonnast on konkurentsi edendamise argument. Mõneti võib see olla põhjustatud ka asjaolust, et Vabariigi Valitsuse strateegiaid kajastavad tegevusprogrammid ning seonduvad dokumendid toovad suhteliselt tihti ühe strateegiana esile konkurentsi edendamise eesmärgi saavutamise vajaduse erinevate tegevuste planeerimisel. Konkurentsi argumenti on võimalik eelnõu seletuskirjadest selgelt tuvastada ning seeläbi on ka teostatav kontroll korrektsem. Konkurentsi edendamise argumendiga on hõlmatud ka erinevad õigusvaldkonnad, mis võimaldab tuua esile näiteid konkurentsi edendamise argumendi põhjendamise erinevatest lähenemistest seaduseelnõudes ning üldistada saadud tulemusi. Töös viidi läbi sisuline analüüs konkurentsi edendamise argumendile 65 seaduseelnõu põhjal. Teostatud analüüsid sõltusid eelnõu mahust, vea olemasolust või selle puudumisest ning konkurentsi edendamise argumendi käsitlemise ulatusest seaduseelnõu seletuskirjas. Alates 2012. vastu võetud eelnõudest, mida oli uurimise hetke seisuga (09.02.2015) 565, leidis 65 seaduseelnõu, mis sisaldasid seletuskirjas otsest või kaudset viidet konkurentsi edendamise argumendile.

Empiirilist analüüsi piiritleti töö mahust ning praktilisest vajadusest tulenevalt ka käsitletud teooria rakendamise osas. Analüüsi teostamisel jäeti kõrval formaalsed loogikavead ning piirduti ainult materiaalse loogiliste vigade tuvastamisega. Selline lähenemine oli taotluslik, kuna formaalsete loogikavigade äratundmine ei valmista praktikas probleeme ning seega ei

vaja need ka eraldi detailsemat analüüsimist. Sama ei saa öelda aga materiaalse loogikavigade kohta. Sisulist viga on oluliselt raskem ära tunda ning nii mõnelgi juhul võivad need jääda hoopis märkamatuks.

Analüüsi tegemisel lähtutakse Toulmini argumentatsioonimudelist ning toetutakse P. Kreefti poolt koostatud materiaalse loogiliste vigade kataloogile. Kõigepealt tuvastatakse eelnõu seletuskirjas konkurentsi edendamise argumendi kasutamine. Seejärel analüüsitakse, millised Toulmini argumentatsioonimudeli elemendid on esindatud ning kuidas neid on kasutatud. Esimeseks ohumärgiks võimaliku loogilise vea tuvastamisel on argumentatsiooni struktuuri mittejärgimine - näiteks ei ole välja toodud väiteid põhjendatud või puudub alternatiivide või vastuväidete analüüs. Järgnevalt toimub argumentatsiooni ning argumentide sisuline analüüs. Sisulise analüüsi teostamine ning sealjuures materiaalse loogiliste vigade tuvastamine on autori arvates seda keerulisem, mida täpsemalt on argumentatsiooni mudeli formaalsed nõuded täidetud. Argumendi ja argumentatsiooni sisu korrektsuse hindamisel aitab P. Kreefti poolt koostatud materiaalse loogiliste vigade kataloog, mille käigus analüüsitakse kas argumendid ja argumentatsioon sisaldab materiaalseid loogikavigasid. Siinkohal tuleb rõhutada, et analüüsi tegemisel ei ole esmatähtis mitte võimalikult täpne materiaalse loogikavigade sildistamise oskus, vaid hoopis asjaolu, et loogiliselt mittekorrektses argumentatsioonis suudetakse tuvastatakse sisuline ebakõla. See on ka põhjuseks, miks käesolevas töös on materiaalse loogiliste vigade tuvastamisel appi võetud P. Kreefti koostatud kataloog. Vigade tuvastamine argumentatsioonis on üldisema liigituse alusel oluliselt lihtsam, kui pingutus tuvastada üksikut viga. Vea sildistamise eesmärk on eelkõige abivahendiks vea äratundmise hõlbustamiseks. Harv ei ole olukord, kus esinevat viga saab sildistada erinevalt. Seega ei oma tähtsust asjaolu, millise veaga täpselt konkreetsel hetkel tegemist on, vaid oluline on vea leidmine. Loogikareeglite kohaselt on loogiliselt korrektse argumentatsiooniga tegemist kuni esimese vea tekkimiseni. See teadmine annab teooria rakendamisel kindluse, et olukorras, kus ei suudeta välja selgitada kõiki võimalikke materiaalseid loogikavigu, on argumentatsiooni formaalne loogiline korrektsus või mittekorrektsus ning informaalne veenvus siiski tuvastatav. Järgnevalt tuuakse välja 65. eelnõu seletuskirjast teostatud analüüsist autori valikul erinevaid näiteid.

3.2. Konkurentsi edendamise argument seaduseelnõu seletuskirjas

3.2.1. Vastase ignoreerimine

Üks levinumaid materiaalseid loogikavigu, mis konkurentsi edendamise argumentiga seoses seletuskirjades tuvastati oli vastase ignoreerimine. See väljendus eelkõige selles, et väljatoodud väidetel puudus põhjendus. Näiteks oli ülikooliseaduse, rakenduskõrgkooli seaduse ning teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse muutmise seaduse 625 SE seletuskirjas välja toodud järgmine väide: „Õppe- ja teadustöö kõrge konkurentsivõime säilitamiseks ja arendamiseks on oluline värvata õppejõude ja teadustöötajaid ka väljastpoolt Eestit.¹¹⁸” Sellele ei järgnenud põhjendust, kuidas ja millisel viisil antud meede säilitab ja saavutab kõrge konkurentsivõime. Antud juhul võib aimata, et väljastpoolt Eestit värvatud õppejõud ja teadustöötajad võivad tuua lisaväärtust, kuid seletuskirjas puuduvad vastavad põhjendused.

Ka elektrituruseaduse muutmise seadus 687 SE seletuskirjas on välja toodud väide, kuid ei ole täpsustatud, kuidas on muudatusega tagatud konkurentsi soodustamine. Seletuskirja kohaselt on turu tõhusaks toimimiseks ja konkurentsi soodustamiseks loodud digitaalne andmevahetusplatvorm, mille kaudu toimub elektriturul andmevahetus avatud tarnija vahetamiseks, mõõteandmete edastamiseks ning turuosalisele seadusega pandud kohustuste täitmiseks ja talle antud õiguste tagamiseks.¹¹⁹

Kutseseaduse muutmise seaduse 743 SE eelnõu seletuskirjast ei selgu, kuidas planeeritav seadusemuudatus kutsestandardite loomise näol aitab kaasa majanduse konkurentsivõime paranemisele. Kutseseaduse eelnõu OSKA süsteemi rakendamise paragrahvide jõustumine peaks oodatavalt kaasa tooma mõju tööturule, koostisühendusele ja majanduse konkurentsivõimele. Tööturu vajaduste ja inimeste oskuste paremaks ühitamiseks ning tööjõu tootlikkuse suurendamiseks, st kaasaegsete oskustega töötajate järelkasvu tagamisele aitab OSKA süsteem kaasa operatiivse tööturasisendi andmisega koostisühenduse vajaduse täpsemaks sihistamiseks.¹²⁰ Kutseseaduse eelnõu kohaselt on probleemiks asjaolu, et „Eesti

¹¹⁸ Ülikooliseaduse, rakenduskõrgkooli seaduse ning teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse muutmise seadus. 625 SE, lk 12. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=c2f7975c-d758-462d-b38d-2a74c7926986& (09.02.2015)

¹¹⁹ Elektrituruseaduse muutmise seadus. 687 SE, lk 1. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=280d2f31-0aef-441a-ae01-aa758b7913f4& (09.02.15)

¹²⁰ Kutseseaduse muutmise seadus. 743 SE, lk 21-22. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=a3a39555-3730-406b-ac7c-68641bf63914& (09.02.15)

majanduseliit peab töötajaskonna ebaadekvaatset ettevalmistust siinse majandusarengu peamiseks piduriks¹²¹. Kõnealuse seadusemuudatuse eelnõuga soovitakse see probleem lahendada kutsestandardite loomise kaudu. Eelnõu seletuskirjas jäetakse täpsustamata, kuidas kutsestandardite määramine olemasolevale haridustasemele, millest väidetavalt ei välju täna tööandja jaoks sobiva ettevalmistusega töötajaid, muudab tänast olukorda selliselt, et sellega suudetakse parandada majanduse konkurentsivõimet.

3.2.2. Pooltõde

Teine levinumaid veatuüp oli „pooltõde“, mis käsitleb valikuliste tõendite esitamist argumenteerimisel. Need vead on tihedalt seotud Toulmini mudelis oleva vastuargumentide ja alternatiivide esitamisega või nende puudumisega. Materiaalne loogiline viga seisneb selles, et välja tuuakse ainult need faktid ja asjaolud, mis toetavad argumentatsiooni, samas kui jäetakse välja toomata asjaolud, mis võivad argumendi ümber lükata. Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse ning vedelkütuse erimärgistamise seaduse muutmise seaduse eelnõus (682 SE) käsitletakse aktsiisidega seonduvat seadusemuudatust ning tuuakse välja, kuidas reisijate- ja kaupade raudteeveol kaotatakse erimärgistusega kütuse kasutamise õigus. Sellest tulenevalt tõuseb kütuse hind 38%. Väidetavalt halveneb sellega oluliselt AS EVR Cargo konkurentsivõime turul ning niigi languses olnud transiitveod vähenevad veelgi. Sellega seoses väheneb ettevõtte huvi teha täiendavaid investeeringuid raudtee kvaliteedi tõstmisele.¹²² Kõnealuses seletuskirjas ei ole välja toodud tõendeid selle kohta, milliseks kujunevad hinnad võrreldes teiste riikide või ettevõtetega, kes tegutsevad raudteekaubaveoga samas valdkonnas. Seletuskirjas ei ole välja toodud, kas hinnatõus muudab Eesti ettevõtte teenuse teiste riikidega võrreldes kallimaks. Pelgalt hinnatõusu fakti nentimine ei pruugi tõendada, et Eesti ettevõtted on selle tõttu konkurentsi poolest automaatselt kehvemas seisus. Eelnõu seletuskiri võiks täpsustada ka seda, kas eelnõu muudatus toob endaga kaasa konkurentsitingimuste sellise muutuse, mis annab võimaluse ka välisettevõtjatel Eesti turule siseneda ning konkureerida Eesti ettevõtjatega.

Reklaamiseaduse § 22 muutmise seadus 584 SE seletuskirja kohaselt väidetakse, et meditsiiniteenuste hinnakirja avalikustamisega kaasnevad ainult positiivsed küljed.¹²³

¹²¹ Kutseseaduse muutmise seadus. 743 SE, lk 5.

¹²² Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse, alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse muutmise seaduse ning vedelkütuse erimärgistamise seaduse muutmise seadus. 682 SE, lk 23. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=be83a057-c161-4436-8206-d2de32effec7& (09.02.15)

¹²³ Reklaamiseaduse § 22 muutmise seadus. 584 SE. lk 4. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=253f1307-1b61-4b70-a353-42773e27cef1& (09.02.15).

Seletuskirjas on jäetud välja toomata ning analüüsimate võimalikud tagajärjed ning ebasoodsad mõjud, mis võivad kaasneda hindade nõutud viisil avaldamisega. Samuti ei ole seletuskirjast lähtuvalt võimalik hinnata, kas peale hindade teatud viisil avalikustamise kaaluti ka muid võimalusi.

Ka jäätmeseaduse muutmise seaduse eelnõus 455 SE esitatakse valikuliselt tõendeid. Seaduseelnõu seletuskirja kohaselt oli nüüdseks kehtetu JäätS § 66 lg 1¹ konkurentsi kahjustav ning vajas tühistamist. Konkurentsi kahjustamine seisnes asjaolus, et kohalik omavalitsusel oli teenuse vahendajana võimalus vabalt määrata lõpphinda jäätmevaldajale ning sellega teenitakse omavalitsusüksustele väidetavalt lisatulu ning juhul, kui teenuspakkujad annavad erinevad hinnad, siis lahendatakse see pigem tarbijale kõrgema hinna kehtestamisega.¹²⁴ Seletuskirjas esineb materiaalne loogiline viga „pooltõde“, ehk esitatud on ainult tõendid, mis toetavad tehtud seadusemuudatust ning analüüsimate ning ka välja toomata on jäetud võimalikud alternatiivid, mõjud ning vastuväited olukorras, kus JäätS § 66 lg 1¹ enam ei kehti. Väidetakse, et lõpptarbijale kujuneb hind kallimaks ka seetõttu, et hinnale lisanduvad kohaliku omavalitsuse administreerimiskulud ning tehtava seadusemuudatusega kujuneb see tarbijale soodsamaks. Siinkohal ei ole välja toodud tõendeid, ega ka arvutusi, millele väidetes tuginetakse. Hinna tõusu põhjendatakse viitega, et riigihankega teostatud lahenduste korral on alust väita, et JäätS rakendamisel on jäätmeveoteenuse hinnad jäätmevaldajale (s.o. lõpptarbijale) kõrgemad.¹²⁵ Tõendeid, millega kinnitatakse, et hinnad kujunevad lõpptarbijale kõrgemaks, ei ole seletuskirjas välja toodud. Käesoleva töö autor toob siinkohal võrdluseks Harku valla poolt Riigikohtule esitatud taotluses välja toodud hindade võrdlustabeli, millest nähtub, et näiteks Rakvere linnas langesid korraldatud jäätmeveo tulemusel hinnad lõpptarbijale kuni 50% võrreldes eelnevalt kehtinud hindadega.¹²⁶

Esitatud riigihankega seonduva seisukoha võib liigitada veel ka tähelepanu kõrvalejuhtivate vigade alla, kuna seletuskirjas keskendutakse asjaolule, et riigihankega teostatud lahendused on tavaliselt lõpptarbijale kulukamad ning viidatakse, et riigihankega ei ole võimalik saavutada turul õiglaseid konkurentsitingimusi. Sama olukorda võib lisaks liigitada ka non sequitur vea alla, sest on meelevaldne järeldada ilma täiendavate tõenditeta, et riigihankega teostatud lahendus toob lõpptarbijale kaasa alati kõrgemad hinnad. Selline lähenemine paneb kahtluse alla ka riigihanke üldise olemuse ning kasutamise vajaduse. Jäätmeseaduses toodud

¹²⁴ Jäätmeseaduse muutmise seaduse eelnõu. 455 SE, lk 2.

¹²⁵ Jäätmeseaduse muutmise seaduse eelnõu. 455 SE, lk 2.

¹²⁶ Harku vallavolikogu 02.12.14 taotlus Riigikohtule seoses jäätmeseaduse muutmise seaduse eelnõu § 1 lg 1 põhiseadusevastaseks tunnistamiseks ja seaduse jõustumise peatamiseks. (autori valduses)

argumentatsioon ilmestab olukorda, kus sama viga on võimalik nimetada erinevate materiaalsete loogiliste vigadena.

3.2.3. Ebakohane autoriteet

Kolmandaks leidis mitmel korral kajastamist materiaalsed loogilised vead, mis rõhuvad ebakohasele autoriteedile. Autoriteediks oli üldjuhul ülevõetav Euroopa Liidu õigusakt, ratifitseerimist vajav leping või mõni muu riikidevaheline kokkulepe. Ühe näitena võib tuua välja FATCA¹²⁷ nõuete ratifitseerimise seaduseelnõu¹²⁸, milles viidatakse autoriteedile kui riikidevahelisele lepingule ning autoriteedile kui USA nõudmistele. Nimetatud seaduseelnõu seletuskirjas nenditakse järjepidevalt fakti, et kokkulepe tuleb nüüd Eesti seadustesse sisse viia. Samast eelnõu seletuskirjast leiab ka teise sarnase argumendi – võimukartusele rõhumise: kui me seda lepingut ei rakenda, hakkame maksma finantsasutustes tehtud tehingutel 30% teenustasusid, kui tehing on seotud USA-ga. Nimetatud seletuskirja kohaselt rakendab USA tüüplepingut mitmete riikidega ning muudatustega lepingu sõnastuses ei nõustu. FATCA lepingu ratifitseerimisel on Eestile jäetud võimalus otsustada, kas täita või mitte täita lepingut ning millise (kolmest väljapakutud) mudeli alusel FATCA nõudeid täitma hakatakse. Eestile sobiva mudeli valikul on argumenteerimisel tuginetud ebakohasele autoriteedile rõhumisega järgnevalt: „Eesti Pangaliit, kes on finantssektori esindajatest kõige aktiivsemalt FATCA temaatikasse sekkunud ning osalenud ka OECD töögruppides, on Rahandusministeeriumile korduvalt kinnitanud, et mudeli 1 valimine kujunenud rahvusvahelises olukorras on Eesti jaoks ainuvõimalik tee. Kokkuleppe sõlmimist on toetanud ka Eesti Pank.” Seletuskirjast selgub, et näiteks Šveitsi on võtnud kasutusele mudeli 2 ning Soome mudeli 1. Lugejale võib jääda ebaselgeks, miks Eesti jaoks on mudel 1 ainuvõimalik tee, isegi juhul kui mudeli valikut põhjendatakse asjaoluga, et mudeli 2 korral ei ole garanteeritud kahepoolne infovahetus. Samas seletuskirjas on läbivalt viidatud asjaolule, et Eesti finantsasutuste konkurentsivõime kahaneb, kui Eesti konkreetse lepinguga ei nõustu. Samas ei ole välja toodud arvandmeid, mis selgitaksid konkurentsivõimele tulenevat ohtu. Siin saab käsitleda veel ühe materiaalse loogilise vea kasutamist – rõhutakse mustvalgele mõtlemisele – tuleb võtta või jätta, kui soovitakse püsida konkurentsisis, muud valikut Eestile antud ei ole.¹²⁹ Kui selline kokkulepe on allkirjastatud, siis on ilmselge, et kokkulepet

¹²⁷ Välismaiste kontode maksukuulekuse seadus, ingl *k Foreign Account Tax Compliance Act*, edaspidi FATCA

¹²⁸ Eesti Vabariigi valitsuse ja Ameerika Ühendriikide valitsuse vahelise rahvusvahelise maksukuulekuse parandamise ja FATCA rakendamise kokkuleppe ratifitseerimise seadus. 673 SE. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=25c2dde9-420c-45f5-9c47-54f3921f07e2& (09.02.15)

¹²⁹ Eesti Vabariigi valitsuse ja Ameerika Ühendriikide valitsuse vahelise rahvusvahelise maksukuulekuse parandamise ja FATCA rakendamise kokkuleppe ratifitseerimise seadus. 673 SE.

planeeritakse täita, kuid põhjendused (näiteks miks selline kokkulepe üldse sõlmida otsustati ning mudeli valik) peaksid sealjuures olema põhjendatud õigusselgemalt ning läbipaistvamalt.

Ebakohasele autoriteedile rõhumist võib täheldada ka aatomienergiaühendusega seotud eelnõus 706 SE. Ratifitseerimise seaduse eelnõu seletuskirjas põhjendatakse konkurentsi edendamist viitega asjaolule, et ülevõetava lepingu artikli kohaselt edendab nimetatud meede konkurentsi.¹³⁰

Ka kaudsete viidete esitamist saab käsitleda ebakohasele autoriteedile rõhumisega. Mõnel juhul viidatakse eelnõus ebamäärastele uuringutele väitega, et nimetatud uuring käsitleb kõnealuseid küsimusi, kuid seletuskirjas puudub väite kontrollimiseks viide konkreetsele uuringule. Kaitseväeteenistuse seaduse, kaitseväeteenistuse seaduse rakendamise seaduse ja tervishoiuteenuste korraldamise seaduse muutmise seaduse 721 SE seletuskirjas viidatakse, et uuringute kohaselt on peresõbralikke ehk töötajal nii töö kui perekonnaga seonduvate kohustuste täitmist toetavaid meetmeid rakendavad asutused üldjuhul konkurentsivõimelisemad.¹³¹

3.2.4. Tähtsusetu mitteasjakohane järelalus

Järgnevalt olid ülekaalus argumenteerimisvead, mis olid seotud sellega, et esitatud väitest tehti tähtsusetu mitteasjakohane järelalus. Sotsiaalmaksuseaduse ja ravikindlustuse seaduse muutmise seaduse 729 SE eelnõu seletuskirjas väidetakse, et stabiilsed sotsiaalsed garantiid tõstavad doktoriõppe atraktiivsust ja motiveerivad akadeemilist karjääri valima laiemat hulka isikuid, tõstes läbi konkurentsi doktoriõppe efektiivsust.¹³² Autor julgeb kahelda, kas haigekassa tagatiste olemasolu on selline kriteerium, mille alusel tehakse otsus asuda õppima doktoriõppesse. Loomulikult iga toetussüsteem võib aidata kaudselt kaasa paremate tingimuste loomisele, kuid antud juhul on küsitav otsene seos doktoriõppe atraktiivsuse tõstmisega.

¹³⁰ Ühelt poolt Euroopa Liidu, Euroopa Aatomienergiaühenduse ja nende liikmesriikide ning teiselt poolt Moldova Vabariigi vahelise assotsieerimislepingu ratifitseerimise seadus. 706 SE. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=0899a0dd-72a8-45a0-9626-d67986335f4f& (09.02.15)

¹³¹ Kaitseväeteenistuse seaduse, kaitseväeteenistuse seaduse rakendamise seaduse ja tervishoiuteenuste korraldamise seaduse muutmise seadus. 721 SE, lk 25. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=9a15eb61-3c35-4f1b-adc1-cf6e13213a65& (09.02.15)

¹³² Sotsiaalmaksuseaduse ja ravikindlustuse seaduse muutmise seadus. 729 SE, lk 16-17. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=4eb409cf-4125-4c10-aaba-d04cb454955c& (09.02.15).

Ka jahiseaduse 351 SE eelnõu seletuskirjast võib tuua näite, kuidas toodud järeldus on tähtsusetu ning ei puutu asjasse. Kuna jahinduse korraldamine eeldab edaspidi maaomanike koostööd, siis mõjutab see kaudselt ka koostööd metsa- ja põllumajanduse valdkonnas ning aitab omakorda kaasa maapiirkonna üldise konkurentsivõime suurendamisele.¹³³ Seletuskirjas jääb ebaselgeks, kuidas jahipidajate ning maaomanike kokkulepe maaomaniku maal jahipidamise kohta toob selles piirkonnas kaasa üldise konkurentsivõime suurenemise.

3.2.5. Tõendite asendamine selgitustega

Järgnevad näited on toodud materiaalsetest loogikavigadest, kus tõendid on asendatud selgitustega. Kuigi mõnel juhul võib tunduda ilmne, et teatud tegevused suuremas plaanis edendavad konkurentsi ning põhjendused tunduvad üleliigsed, ei saa pelgalt sellest järeldada, et argumentatsioon on seetõttu olnud piisav. Näiteks käibemaksuseaduse ja vedelkütuse seaduse muutmise seaduse 146 SE seletuskiri toob välja, et maksupettuse vähendamine avaldab positiivset mõju sektori konkurentsile. Selgitatakse, et pöördmaksustamise korral väheneb enamakstud käibemaksu tagastamine. Toodud seisukohast võib välja lugeda, et sellisel juhul väheneb küll enamakstud kullamaterjali ja investeringukulla pöördmaksustamisel enamakstud käibemaksu deklareerimine aastas ligikaudu 6,8 miljoni euro võrra, kuid ebaselgeks jääb, kuidas maksu arvestamise ning sissenõudmise muudatus parandab sektori konkurentsi.¹³⁴ Teisest küljest väide, et maksupettuse vähendamine avaldab positiivset mõju sektori konkurentsile on iseenesest tõsi. Esitades üldistavaid arusaamasid ilma tõendite esitamiseta jäävad toodud väited üldsõnaliseks.

Prokuratuuriseaduse muutmise seaduse 126 SE seletuskirjas selgitatakse, et prokuratuuri konkurentsivõime tööjõuturul on oluliselt nõrgestatud olukorras, kus prokuröride ametipalkade tase lõpeb seal, kus kohtunike oma algab. Selgituseks tuuakse näide, et sisuliselt oleks näiteks välistatud tulevase riigi peaprokuröri kandidaatide leidmine kohtunikukonna seast.¹³⁵

Kaitseväeteenistuse seaduse, kaitseväeteenistuse seaduse rakendamise seaduse ja tervishoiuteenuste korraldamise seaduse muutmise seadus 721 SE käsitleb tõendite

¹³³ Jahiseadus. 351 SE, lk 25. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=a56add2c-c9d4-426f-b244-5a5d118191d0& (09.02.15)

¹³⁴ Käibemaksuseaduse ja vedelkütuse seaduse muutmise seadus. 146 SE, lk 4. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=c7a5f898-b591-4909-dab6-1e6a77b33470& (09.02.15)

¹³⁵ Prokuratuuriseaduse muutmise seadus. 126 SE, lk 2. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=7389c7c1-92fd-df7a-2129-f09d71072472& (09.02.15)

asendamist selgitustega. „Täiendus- või ümberõppe kursuste võimaldamise eesmärk on tegevteenistusest lahkuda soovivate isikute tööalase konkurentsivõime suurendamine. Täiendus- ja ümberõppe on suunatud eelkõige madalama haridustasemega või tööturul aegunud kvalifikatsiooniga tegevväelastele, et suurendada nende tööalast konkurentsivõimet nii Kaitseväe sees kui ka pärast nende tegevteenistusest lahkumist. Tasuta kõrghariduse ja kutsehariduse asemel võimaldatakse tegevväelastele lühiajalist täienduskoolitust või ümberõppe kursust uue eriala omandamiseks.“¹³⁶ Tõendid, mis tooksid välja, et konkurentsivõime ka tegelikkuses suureneb peale valitud meetmete rakendamist, ei ole välja toodud. Võib öelda, et on tuginetud üldisele teadmisele, et igasugune areng ja panus muudab isiku turul konkurentsivõimelisemaks.

3.2.6. Mitmetähenduslikkus

Empiirilise uurimuse tulemusel leiti ka vähemal määral muid materiaalseid loogikavigu näiteks keelelised vead, kust termini kasutus on kahetimõistetav. Võlaõigusseaduse ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seaduse 372 SE¹³⁷ seletuskirjas kasutati läbivalt mõistet „hilinenud maksmine“ kahes tähenduses. Üks tähendus seisnes selles, kus pooled on kokku leppinud maksetähtaja ning võlgnik ei pea sellest tähtajast kinni – seda kinnitab eelkõige eelnõus planeeritav meede, millega soovitakse tõsta kehtivat viivise intressi ning seletuskirjas toodud seadusemuudatuse eesmärk: „Hilinenud maksmine avaldab negatiivset mõju likviidsusele ja raskendab ettevõtjate finantsjuhtimist. See mõjutab ka ettevõtjate konkurentsivõimet ja kasumlikkust, sest võlausaldaja peab hilinenud maksmise tõttu otsima rahalisi vahendeid mujalt. Nimetatud negatiivse mõju oht suureneb märgatavalt majanduslanguse ajal, mil rahaliste vahendite leidmine on raskem.“ Samuti grammatiline tõlgendamine viitab, et „hilinemine“ tähendab „hiljaks jäämist“. Teisalt võib lugejale jääda mulje, et hilinenud maksmise all mõistetakse eelnõu kohaselt ka olukorda, kus pooled lepivad omavahel kokku keskmisest pikemaid maksetähtaegasid, mis tasutakse õigeaegselt. Selline arusaam tuleneb eelkõige eelnõu eesmärgi saavutamiseks valitud meetmest. Seletuskirja eesmärgiks on parandada maksekultuuri õigeaegse maksmise suunas, kuid eelnõu kohaselt reguleeritakse direktiivist lähtuvalt hoopis poolte vabasid kokkuleppeid maksetähtaja pikkuses: „Direktiivi preambula punktis 12 on rõhutatud, et hilinenud maksmise vältimiseks

¹³⁶ Kaitseväeteenistuse seaduse, kaitseväeteenistuse seaduse rakendamise seaduse ja tervishoiuteenuste korraldamise seaduse muutmise seadus 721 SE, lk 4. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=9a15eb61-3c35-4f1b-adc1-cfbe13213a65& (09.02.15)

¹³⁷ Võlaõigusseaduse ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus. 372 SE, lk 1-3. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=2a335664-e42e-432f-b4ec-8bf105b6bd48& (09.02.15)

on vaja otsustavat tegutsemist õigeaegse maksmise kultuuri suunas. Seetõttu on direktiivis ette nähtud mitmeid meetmeid, mille eesmärk on võidelda hilinenud maksmisega ning parandada üldist maksedistsipliini. Maksedistsipliini ja hilinenud maksmise üldiseks parandamiseks sätestab direktiiv maksimaalsed lubatavad maksetähtajad.“ Antud olukorras jääb ebaselgeks, kas seadusandja käsitleb poolte omavahelist kokkulepet pikemas maksetähtajas kehva maksedistsipliinina ning seega ka automaatselt hilinenud maksmisena?: „Hilinenud maksmisega võitlemiseks ning maksekultuuri parandamiseks on direktiivis nähtud ette senisest rangem viivise-, sissnõudmiskulude hüvitamise ja maksetähtaegade regulatsioon.“¹³⁸

3.2.7. Kokkuvõte eelnõu seletuskirjade analüüsist

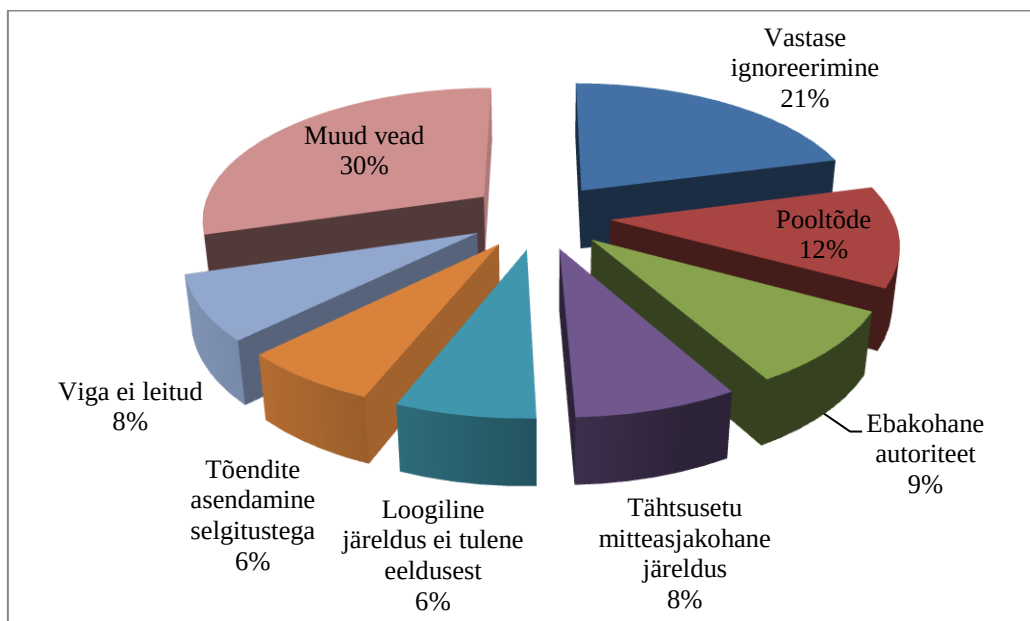
Lõpetuseks tuuakse välja näitena kaks eelnõud, milles ei tuvastatud informaalset loogika võtetega materiaalsete loogiliste vigade esinemist konkurentsi edendamise argumentatsioonis. Nendeks on „Välisõhu kaitse seaduse ja sellega seotud teiste seaduste muutmise seadus 104 SE“¹³⁹ ning „Tööstusheite seadus 345 SE“¹⁴⁰. Viimases on ka eraldi välja toodud, et eelnõu koostamisel on kasutatud esmakordselt mõjude analüüsi meetodit. Mõlemad eelnõud on seotud keskkonna puhtuse säilitamisega ning tuginevad heal eeltööl, mis paistab välja seletuskirjas toodud argumentatsioonist. Eelnõu koostamisel on kasutatud uuringuid ning neid ka igakülgsest analüüsitud. Analüüsitud on nii eelnõu vastuvõtmisega kaasnevat positiivset, negatiivset kui ka alternatiivseid võimalusi. Toodud näited toetavad informaalset loogika rakendamise vajadust õigusloomes. Teooria järgi on argumentatsioon formaalse loogika kohaselt korrektne ning informaalset loogika reeglite järgi piisavalt veenev olukorras, kui adressaat on selle tõesuses veendunud. Adressaadi veendumus argumentatsiooni tõesusest suureneb materiaalsete loogiliste vigade vähenemisega argumentatsioonis. Järgneval joonisel nr 2 on välja toodud kokkuvõtlikult läbi viidud uuringu tulemused.

¹³⁸ Võlaõigusseaduse ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus. 372 SE, lk 3.

¹³⁹ Välisõhu kaitse seaduse ja sellega seotud teiste seaduste muutmise seadus. 104 SE. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=582fb482-20f2-ded7-c1e8-d07e07819570& (09.02.15).

¹⁴⁰ Tööstusheite seadus. 345 SE. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=4de79400-f479-49bb-9e20-a9c14d3b13f4& (09.02.15)

Joonis 2. Materiaalsed loogikavead eelnõu seletuskirjades (autori koostatud).

Läbi viidud empiirilisest uuringust selgus, et 92% analüüsitud seletuskirjadest sisaldas argumenteerimisel materiaalsel loogilist viga, mis oli seotud konkurentsi edendamise argumentiga. Kasutatud meetodiga ei tuvastatud seitsmel juhul (8%) eelnõu seletuskirjas konkurentsi edendamisega seonduvat argumenteerimisviga. Kõige enam tuvastati vastase ignoreerimisega seotud viga 19. korral (21%). See väljendus seaduseelnõu seletuskirjas toodud väidete põhjendamata jätmisega. P. Kreeft liigitab sellise vea oma kataloogis protseduuriliste vigade kategooriasse. Materiaalse loogilise vea „pooltõde“ kasutamine tuvastati 11. korral (12%). Pooltõde esines juhul, kui seletuskirjas toodi välja ainult väidet toetavad seisukohad ning puudusid faktid, mis võivad väite ümber lükata või tuua välja alternatiivsed lahendused. Kasutamisarvukuselt kolmandaks (esinemissagedus 8 korda ja 9%) jäi viga „ebakohane autoriteet“, milleks oli erinevatel juhtudel nii Euroopa Liidu õigusaktid, lepingulised suhted USA-ga kui ka erinevate riigiasutuse seisukohad. Seitsmel korral (8%) juhtudest leidis kasutamist viga, kus tehti argumenteerimisel tähtsusetu mitteasjakohane järeldus. Tõendite asendamine selgitustega ning olukord, kus loogilist järeldust ei ole võimalik eeldustest teha esines mõlemal korral 6% juhtudest. Ülejäänud viga esines vähemal määral (1-3 korda), kuid kokku moodustavad need kõikidest vigadest 30% (27 viga). Käesoleva töö lisas nr 2 on välja toodud täielik nimekiri seletuskirjadest leitud vigadega, kus on võimalik tutvuda detailsemalt ka 30% hulka kuuluvate muude esinenud vigadega. Lisas 2 on välja toodud vea nimetus, esinemise sagedus ning grupi üldnimetus Kreefti kataloogi järgi. Viimane on välja toodud eesmärgiga hõlbustada vigadest üldisema ülevaate andmist kategooriate kaudu. Kui joonis 2 andis ülevaate sellest, millised olid enamlevinud

konkreetsed vead, siis gruppikuuluvuse järgi on võimalik saada ülevaade, mis tüüpi vigasid kiputakse seletuskirjades rohkem tegema. Näiteks kõige rohkem erinevaid veatüüpe esines induktsioonivigade grupis (esines 6 erinevat veatüüpi). Teisena oli enim esindatud argumenteerimisvead ning ülemäärase lihtsustamisega seonduvad materiaalsed loogikavead (5 erinevat veatüüpi). Huvitavaks võrdluseks on näiteks asjaolu, et kõige rohkem esinenud viga - „vastase ignoreerimine“ esines aga hoopis protseduuriliste vigade grupis ning seitsmendasse gruppi kuuluvaid vigu (metafüüsilised vead) selle uuringu käigus eelnõu seletuskirjades ei tuvastatud. Antud juhul võib tegu olla nii juhuslikkusega kui ka asjaoluga, et sellist laadi vead ei ole seletuskirjas eriti levinud. Siit võib ka järeldada, et kindlat laadi argumentatsioonides on teatud veatüüpide kasutamise tendents suurem. Analüüsi tulemused näitavad, et informaalsete loogika reeglite kasutamine õigusloome protsessis võib nii mõnelgi juhul kaasa aidata õigusselgema ning läbipaistvama õigusloome saavutamisele. Suure tõenäosusega on võimalik menetluse käigus tuvastada võimalikud tekkida võivad probleemid ning nendega etteulatuvalt tegeleda. Loomulikult ei saa unustada, et seadusi võetakse vastu poliitiliste valikute tulemusena ning erimeelsused jäävad alles ka korrektse argumentatsiooni kasutamisel. Järgnevalt tuuakse välja järeldused ja võimalikud ettepanekut tulemuste rakendamiseks praktikas.

3.3. Järeldused ja ettepanekud teooria võimaliku rakendamise kohta praktikas

Töö autor leiab, et informaalsete loogika meetod on seaduseelnõu seletuskirjade põhjenduste analüüsina rakendatav ning aitab kaasa parema õigusloome saavutamisele läbi selgema ning läbipaistvama seadusandluse. Selle tulemuseks on õigusloomes õigusaktide kvaliteedi tõus. Seaduseelnõu seletuskiri on dokument, mille juurde pöördutakse tagasi tuvastamaks seadusandja tahet ja eesmärgi. Eesmärgid jäävad ebaselgeks kui neid pole piisavalt põhjendatud. Mõnel juhul võib tunduda väiklane nõuda nn ilmselge põhjendamist, kuid selles materiaalsed loogilised vead seisnevadki – ilmselgus on näiline. Õigusloome ei tohi jääda loosungitasandile nimetades hulgaliselt eesmärgi ilma näitamata, kuidas need seonduvad konkreetsete muudatustega.

Eelnevast uuringust leiti, et seletuskirjades jäädakse tihti pealiskaudseks. Eelkõige tuuakse välja väide, mis jäetakse põhjendamata. Mõnikord on põhjendused puudulikud - tuuakse välja ainult argumenti toetavad tõendid ning ei analüüsita alternatiive. Tõendite esitamine on

üldsõnaline, puuduvad analüüsid, statistilised andmed või arvutused toodud väidete põhjendamiseks. Levinud on ka ebakohasele autoriteedile rõhumine, mis väljenduvad ratifitseerimisseaduste ning Euroopa Liidu direktiivide ülevõtmisega seonduvates eelnõudes.

Toulmini argumentatsioonimudel ning materiaalsete loogiliste vigade käsitus on valitud olemasoleva praktikabaasil rakendatav. Informaalse loogika teooria kasutamise käigus on võimalik luua lisaväärtust parema õigusloome saavutamiseks. Muuhulgas tuleb arvestada, et eksisteerivad erinevad taustsüsteemid, mis on kas tahtlikult või tahtmatult mõnikord takistuseks korrektse argumentatsiooni saavutamisele. Sellised takistused võivad tekkida näiteks poliitilistest otsustest. Poliitilised otsused on seotud rahva tahtega ning seadusandjale antud mandaadiga. Ühel erakonnal ei ole Riigikogus piisavalt hääli, et võtta vastu ainult tema erakonna valijaid rahuldavaid eelnõusid. Seega ei saa unustada, et argumentatsioon on seadusandjale ka veenmisvahendiks soovitud tulemuse saavutamisel.

Eelnõu menetlemisel piisava põhjendatuse puudumine võib mõneti olla tingitud ka asjaolust, et õigusloomes toimuvat dialoogi võib käsitleda nii otsustus- kui veenmisdialoogina. Veenmisprotsessi kasuks räägib otsustamine hääletamise kaudu ning eelnõu adressaatide ootus piisava põhjendamise saavutamiseks. Nii Vabariigi Valitsuse seadusest¹⁴¹ (VVS § 19 lg 2) kui Vabariigi Valitsuse reglemendist¹⁴² (VVR § 18 lg 2), kui ka Riigikogu kodu- ja töökorra seadusest¹⁴³ (RKKT § 38 komisjoni otsused, 10. peatükk hääletamine) tuleneb otsuste vastuvõtmisel hääletamise kohustus. Demokraatliku riigi tunnuste kohaselt toimub hääletamine isikliku veendumuse järgi. See omakorda viitab asjaolule, et isikliku veendumuse tekitamiseks on võimalik, et seadusloome protsessis tegeldakse või peaks tegelema isikute veenmisega. Seaduseelnõu menetlemine on seotud ka otsustusprotsessiga. Näiteks HÕNTE sätestab seaduseelnõu menetlejale mitmeid otsustusi, kus tuleb probleemi lahendamisel otsustada sobiliku lahenduse kasuks ning mida on vaja põhjendada. Autor ei võta seisukohta, mil määral praktikas otsustus- või veenmisprotsess aset leiab, kuid mõõnab, et demokraatlikus ühiskonnas tuleb paratamatult kasutada mõlemat. Veel enam - adressaadid paistavad veenmisdialoogi pigem eeldama piisava põhjendatuse saavutamiseks.

Ei saa tähelepanuta jätta asjaolu, et veenmist on võimalik ära kasutada ka pahatahtlikult. Materiaalsete loogiliste vigade sihilik ja teadlik kasutamine toob kaasa ebakorrektsed argumentatsioonid. Sellega jõutakse teise takistava asjaoluni, milleks on inimlik faktor. Inimene on paratamatult ekslik, kas tahtlikult või tahtmatult. Sealjuures võidakse

¹⁴¹ Vabariigi Valitsuse seadus RT I 1995, 94, 1628 ... RT I, 19.03.2015, 69.

¹⁴² Vabariigi Valitsuse reglement 13.01.2011 nr 10. RT I, 29.12.2011, 233.

¹⁴³ Riigikogu kodu- ja töökorra seadus RT I 2003, 24, 148 ... RT I, 06.03.2015, 33.

materiaalseid loogilisi vigasid kasutada ka teadmatusest. Selle vastu on võimalik end kaitsta materiaalseid loogilisi vigasid tundma õppides ning olles neist teadlik.

Kolmandaks loogiliselt korrektset argumentatsiooni takistavaks asjaoluks on erinevad õigusaktides kehtestatud menetlusreeglid. Seaduses sätestatud menetlusreeglid on tihtipeale ise üks osa loogilisest veast. Kehtestatud menetlusreeglid on vajalikud ühiskonna efektiivsemaks toimimiseks. Sealjuures tuleb leida sobiv tasakaal efektiivsuse ja kvaliteedi vahel. HÕNTE-s on tehtud selliseid valikuid näiteks kiireloomuliste seaduste menetlemiseks ja Euroopa Liidu õigusaktide ülevõtmiseks Eesti õigusesse, mille korral ei ole vaja koostada väljatöötamiskavatsust või teha mõjuanalüüsi (HÕNTE § 1 lg 2 p 1 ja 2). Tasakaalu leidmisel tuleb arvestada ka sellega, et riigi eelarve on piiratud ning otsuste tegemisel saab määravaks otsustus ressursside kasutamise ja tõenäosus riski suuruse ja selle realiseerumine. Üheks selliseks näiteks on mõjuanalüüsi tegemise otsustamine. Erinevate analüüside tellimine on kulukas ning ei pruugi alati ka otstarbekas olla.

Läbipaistvamat ning selgemat õigusloomet aitab saavutada seletuskirjas välja toodud otsuste põhjendamine ning põhjendused peavad olema sealjuures loogiliselt korrektsed. Eelnevast selgub, et informaaalse loogika kohaselt piisava veendumuse saavutamine praktikas võib mõnel juhul olla probleemne. Vaatamata sellele ei leia autor ühtegi õigustust, miks seletuskirjas toodud põhjendused ei peaks olema loogiliselt korrektselt argumenteeritud.

Kui seaduseelnõu põhistus või muu argument ei ole seaduseelnõus piisavalt põhjendatud, võib tekkida olukord, kus uute asjaolude või argumentide tulemusena tuleb seadust pidevalt muuta. See omakorda tekitab probleeme õiguskindluse printsiibi tagamise seisukohalt. Hästi argumenteeritud ning loogika meetoditel põhinev korrektne argumenteerimine tagab juba loodud lahendustele suurema kvaliteedi pelgalt seetõttu, et võimalikud argumendid selle seaduseelnõu mittevajalikkusest või valest põhjendusest on loogikareeglite alusel läbi analüüsitud.

Eelnevast selgus, et informaaalse loogika reegleid on võimalik rakendada seadusloome menetluse teenistusse eesmärgiga saavutada korrektsem ning informaaalse loogika kohaselt veenev argumentatsioon seaduseelnõu seletuskirjades. Vaatamata selle edukast rakendamise võimalusest tuleb hinnata, kuidas oleks seda kõige parem realiseerida praktikas.

Riigikogu otsus „Õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018“ heakskiitmine¹⁴⁴ on üks alusdokumentidest, mille põhjal on välja töötatud hea õigusloome erinevaid juhendeid. Töö autor ei näe põhjust, miks informaalsete loogika reeglite kasutamine ei võiks olla samalaadselt sätestatud ühe võimaliku eesmärgina nagu on tehtud antud otsuse punktis V seoses õigusteaduslikkuse tõstmisega. Sarnaselt V alapunktiga 13. mille kohaselt „Õigusteadlikkus on seaduseesmärgi saavutamise oluline eeldus. Seetõttu tuleb õigusteadlikkusele pöörata süsteemset tähelepanu.“, võiks sätestada mõnes õigusloomet reguleerivas eeskirjas või dokumendis: „Loogiliselt korrektse argumentatsiooni kasutamine seadusloome menetlemisel on parema sealjuures läbipaistvama ja selgema õigusloome saavutamise seisukohalt oluline eeldus. Seetõttu tuleb loogiliselt korrektse argumentatsiooni reeglitele seaduseelnõude koostamisel pöörata süsteemset tähelepanu.“ Sarnase sõnastuse võib lisada ka hea õigusloome ja normitehnika eeskirja loogikareeglitega arvestamise nõudena: „Loogiliselt korrektse argumentatsiooni reeglitele tuleb eelnõude koostamisel pöörata süsteemset tähelepanu.“

Teine võimalik rakendamise koht on lisada juhendisse näidis argumentatsiooni mudelist, koos süsteemse ülevaate andva materiaalsete loogikavigade kataloogiga. Selliselt on seletuskirja koostaja paremini informeeritud põhjendamise struktuurist ja selle elementidest ning juhendi osana muutub ta ka kohustuslikuks meetodikaks põhjendamiskohustuse täitmisel. Üks näide võimalikust juhendist Toulmini mudeli kohta on koostatud Colorado osariigi ülikooli lehel.¹⁴⁵ Samasugune eestikeelne juhend oleks asjakohane, lisades sinna ka P. Kreefti eeskujul kategooriatesse jagatud materiaalsete loogiliste vigade loetelu koos selgituste ja näidetega. Korrektse argumentatsiooni saavutamisele aitavad kaasa ka koolitused korrektse argumentatsiooni teemal, tõstes sellega teadmisi argumentatsiooniga seonduvates küsimustes.

Loogikareeglite rakendamisel põhjendamisel tuleks saavutada selline tasand, et toodud põhjendusi oleks võimalik loogikareeglite kohaselt hilisemalt ka kontrollida. Kui põhjendusi ei ole võimalik (üldsusele või antud dialoogivormis kokkulepitud) aktsepteeritavate vahenditega kontrollida, jäävad esitatud argumendid ebapiisavaks.

Võib juhtuda, et eeskirjade ning juhenditega on mõnes mõttes informaalsete loogika reegleid võibolla isegi probleemne fikseerida. Ei saa ju eeldada, et kõik seadusloomega tegelevad isikud tunneksid loogika õpetuse erinevaid valdkondasid sügavuti. Selle vastu aitab järk järguline inimeste teadvustamine informaalsete loogika kasutamise võimalustest, mis sammu haaval loob õigusloomes teadmist ja lisandväärtust kvaliteetsema õigusakti saavutamiseks.

¹⁴⁴ „Õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018“ heakskiitmine.

¹⁴⁵ Writing @ CSU. The Writing Studio. The Toulmin Method. Colorado State University. - Arvutivõrgus: <http://writing.colostate.edu/guides/page.cfm?pageid=1239&guideid=58>. (06.03.15.)

Käesolevas peatükis leiti, et teooriat on võimalik praktikas edukalt kasutada. Seletuskiri on oluline dokument kuna sellega algab menetlus, kus tehakse olulisi otsuseid. Inimesed, kes otsustavad sellise olulise eluvaldkonnaga seotud tegevuste nagu uue seaduste üle, peavad aru saama selle seadusega kaasnevatest mõjudest. Muudatusega kaasnev peab olema seletuskirjas välja toodud, kas siis viidetena vajalikele dokumentidele (mis on kättesaadavad üldsusele) või piisavate põhjenduste näol seletuskirjas. Mõneti võib jääda mulje, et seletuskirja peetakse pigem formaalseks nõudeks, mis peab seadusemuudatusega kaasas käima. Tegelikult on seletuskirjal nagu esimeses peatükis ka nähtus palju suuremad tagajärjed. Selle põhjal tühistatakse seaduseid ning selle põhjal tekib nii kohtuvaidlusi kui avalikke arutelusid.

Käesoleva töös püstitatud hüpotees on tõestatud – informaalne loogika meetodit on võimalik edukalt praktikas rakendada. Vigade vältimine aitab kaasa parema õigusloome saavutamisele. Suure tõenäosusega saavutatakse olukord, kus esitatud väide on piisavalt põhjendatud ning samuti hilisemalt on saadud tulemus loogika reeglitega kontrollitav, mis omakorda on suur lisandväärtus avalikus sektoris. Informaalne loogika meetodi rakendamine tõstab õigusloome kvaliteeti, kuna argumenteerimise käigus tuvastatakse ning lahendatakse olulised probleemid enne seaduse vastuvõtmist ning õigusloome protsess vastab õigusriigi printsiibile - seadusandja toimetab selgemalt ja läbipaistvamalt. Väheneb uute ning varjatud probleemide üllatuslik ilmumine juba kehtima hakanud seaduse ajal. Eeldatavalt lisatakse seaduseelnõu seletuskirja läbimõeldumalt plaanitavaid ja seadusega saavutatavaid eesmärke. Seletuskirja põhjendatuse piisavuse kontrollimine informaalne loogika meetoditega on autori arvates ka hea enesekontrolli meetod eelnõu koostaja jaoks selgitamaks välja eelnõu veenvuse enne dokumendi suurele ringile saatmist. See väljendub selles, et teesi püstitades hindab eelnõu koostaja ka ise võimalikke vastuväiteid ja suure tõenäosusega tekib „miks“ küsimusi põhjendustele, millele koheselt ka seletuskirjas vastus antakse. Kui seaduseelnõu koostaja selliselt juba eelnõud koostades mõtleb, tagab see kvaliteetsemad õigusaktid õigusloome protsessis. Seadusandja näitab seletuskirjas korrektselt argumenteerides, et on kõik olulise piisava põhjalikkusega läbi kaalunud, põhjendused on ammendavad ning seaduse adressaadid on veendunud väidetava tulemuse õigsuses.

KOKKUVÕTE

Parema õigusloome saavutamine on olnud oluline eesmärk Eesti õigusruumis juba pikemat aega ning selle nimel jätkub pidev töö justiitsministeeriumi haldusalas suuremahuliste samanimeliste projektide näol. Parema õigusloome üks eesmärkidest on ka suurema läbipaistvuse ja õigusselguse saavutamine õigusloomes. Õigusloome protsessis tehtavad otsused mõjutavad otseselt inimeste igapäevast elu läbi kehtima hakkavate õigusaktide. Seega peab õigusloome tegutsema õigusselgelt ning läbipaistvalt põhjendades piisavalt ühiskonnale vajalikke muutusi. Kui muutused ei ole enam arusaadavad, on tegemist läbipaistvuse ning õigusselguse vähenemisega õigusloome protsessis ning sellised otsused ei ole enam kooskõlas õigusriigi põhimõtetega ning ei peaks olema ka aktsepteeritavad.

Käesoleva töö eesmärgiks oli analüüsida, kas loogikavõtete kasutamine õigusloomes aitab kaasa õigusaktide kvaliteedi tõstmisele. Õigusaktide kvaliteedi probleem tõusetus seoses eelnõude sisu põhjendamise ebapiisavusega, mis väljendus põhjenduste pealiskaudsuses, ebakorrektsuses või kontrollimatuses. Kehtiv regulatsioon - hea õigusloome ja normitehnika eeskiri (HÕNTE) ning põhiseadusest tulenev õigusriikluse printsiip ei ole täitnud adressaatide ootusi piisava põhjendamise tagamisel. Piisava põhjendamise probleemi käsitleb ka informaalne loogika läbi erinevate argumentatsiooniteooriate. Leiti, et informaalne loogika võiks olla käesolevas töös püstitatud probleemi lahendamisel abiks.

Selleks, et kaaluda informaalset loogika rakendamise võimalust seaduseelnõude sisu põhjendamisel tuli esmalt välja selgitada, kas HÕNTE peab loogikareegleid õigusloomes argumenteerimisel oluliseks. Selgus, et otsesõnu viiteid loogikareeglitele või kohustusele neid kasutada HÕNTE välja ei too, kuid leiti, et loogikareeglite olulisus võib peituda hoopis HÕNTE eesmärgis ja selle sõnastuses. HÕNTE sõnastus viitab soovile kasutada eelnõude menetlemisel ratsionaalset argumentatsiooni, mille käigus esitatakse tõendeid, põhjendusi, vastuväiteid ning alternatiive. Selline järeldus tulenes eelkõige HÕNTE-s sätestatud põhjendamise kohustusest, kooskõlastamise nõudest ning vajadusest tuua välja võimalikud mõjud planeeritud muudatustele. Selliste nõuete olemasolu viitab argumentatsiooni kasutamise vajadusele. Argumentatsiooniteooriaid võib käsitleda aga omakorda informaalset loogika abil. Seega sisuliselt on seos õigusloomel ning loogikal olemas. Sellega leidis

kinnitust töös püstitatud hüpotees, mille kohaselt hea õigusloome ja normitehnika eeskiri peab õigusloomes argumenteerimisel loogikareegleid oluliseks.

Töös püstitatud teise hüpoteesi tõestamiseks selgitati välja need loogikareeglid, mis oleksid õigusloome seisukohalt asjakohased ning annaksid lahenduse piisava põhjendamise probleemile. Teooriate valikul lähtuti HÕNTE ning õigusriikluse printsiibi põhimõtetest – teooria peab olema võimeline lahendama piisava põhjendamise ja korrektse argumenteerimise probleeme. Informaalne loogika lubab argumentatsiooni hinnata korrektseks või korrektsele lähedaks juhul, kui puuduvad loogikavead ning adressaat on argumentatsiooni korrektsuses veendunud. Töös käsitleti Toulmini argumentatsioonimudelit, mis eeldab, et argumentatsioon toimub ratsionaalses kõnekeskkonnas. Toulmini mudelit saab rakendada nii teesi tõestamisel kui ka veenmisdialoogis veenvuse hindamisel. Formaalse loogika kohaselt korrektne ning informaalne loogika seisukohalt veenev argumentatsioon on saavutatav olukorras, kui argumentatsiooni adressaat on väidete põhjendustes piisavalt veendunud. Piisavale veendumusele jõudmiseks tuleb eelkõige kinni pidada argumenteerimise protsessist ning veenduda, et argumentatsioonis ei esineks loogikavigasid.

Toulmini mudel jääb hätta argumentatsiooni sisulise korrektsuse hindamisel ning seetõttu peab Toulmini mudeli rakendamisel piisava veendumuse saavutamiseks seda täiendama materiaalsete loogiliste vigade käsitlemisega. Argumentatsiooni sisulisel hindamisel tuleb abiks materiaalsete loogikavigade tundmine ning nende tuvastamise oskus argumentatsioonis. Töös leiti, et vigu on lihtsam tuvastada, kui neid käsitletakse süsteemselt, näiteks kasutades grupeerimist ühiste üldnimetuste alla. Ühe sellise võimaluse vigade kataloogi näol on välja pakkunud P. Kreeft, millest käesoleva töö autor ka edaspidi analüüsi tegemisel lähtus. P. Kreeft on jaotanud materiaalsed loogilised vead seitsmesse gruppi ning iga grupi alla koondanud sarnased vead. P. Kreefti kataloogi tuleks edaspidi täiendada.

Käesoleva töö kolmandas peatükis kontrolliti valitud informaalne loogika teooria rakendamise võimalust olemasoleva õigusloome praktika baasil. Selleks viidi läbi kvalitatiivne sisuanalüüs alates 2012. aastast vastu võetud seaduseelnõude seletuskirjadele, mis sisaldasid endas konkurentsi edendamise argumenti. Sisuline analüüs teostati 65 seaduseelnõu seletuskirjale, mis sisaldasid otsest või kaudset viidet konkurentsi edendamise argumendile. Empiirilise osa analüüsi piiritleti töö mahust ning praktilisest vajadusest tulenevalt nii eelnõude valikul kui ka teooria osas. Uuritavate eelnõude mahtu piiritleti nendele seletuskirjadele, mis sisaldasid endas suhteliselt sageli eelnõude põhjendustes mainitud konkurentsi edendamise argumenti. Selline piiritlemine lihtsustas ka kontrolli teostamist valitud loogikareeglitega analüüsimaks,

kas selle argumendi esitamine on toimunud korrektseid loogikavõtteid rakendades ning võimaldades hilisemalt teha üldistusi saadud tulemustest. Teooria piiritlemine seisnes selles, et tuvastati ainult materiaalse loogiliste vigade esinemine ning argumentatsioonis esinevaid formaalseid loogikavigu eraldi ei analüüsitud. Teooria rakendamise piiritlemine oli taotluslik, kuna nii käesoleva töö autor kui ka teooria käsitlejad leiavad, et formaalsete loogikavigade äratundmine ei valmista praktikas probleeme ning seega ei vaja need ka eraldi analüüsimist.

Läbi viidud empiirilisest uuringust selgus, et 92% analüüsitud seletuskirjadest sisaldas argumenteerimisel materiaalsel loogilisel viga, mis oli seotud konkurentsi edendamise argumendiga. Kasutatud meetodiga ei tuvastatud seitsmel juhul (8%) eelnõu seletuskirjas konkurentsi edendamisega seonduvat argumenteerimisviga. Kõige enam tuvastati vastase ignoreerimisega seotud viga 19. korral (21%). See väljendus seaduseelnõu seletuskirjas toodud väidete põhjendamata jätmisega. P. Kreeft liigitab sellise vea oma kataloogis protseduuriliste vigade kategooriasse. Materiaalse loogilise vea „pooltõde“ kasutamine tuvastati 11. korral (12%). Pooltõde esines juhul, kui seletuskirjas toodi välja ainult väidet toetavad seisukohad ning puudusid faktid, mis võivad väite ümber lükata või tuua välja alternatiivsed lahendused. Kasutamisarvukuselt kolmandaks (esinemissagedus 8 korda ja 9%) jäi viga „ebakohane autoriteet“, milleks oli erinevatel juhtudel nii Euroopa Liidu õigusaktid, lepingulised suhted USA-ga kui ka erinevate riigiasutuse seisukohad. Seitsmel korral (8%) juhtudest leidis kasutamist viga, kus tehti argumenteerimisel tähtsusetu mitteamjakohtane järeldus. Tõendite asendamine selgitustega ning olukord, kus loogilist järeldust ei ole võimalik eeldustest teha esines mõlemal korral 6% juhtudest. Ülejäänud vigu esines vähemal määral (1-3 korda), kuid kokku moodustasid need kõikidest vigadest 30% (27 viga).

Empiirilisest uuringust selgus, et teooriat on võimalik praktikas edukalt rakendada. Informaalne loogika käsitleb argumentatsiooni teooriaid, mille abil on võimalik saavutada loogiliselt korrektne argumentatsioon ning mille tulemused on hiljem ka kontrollitavad. Informaalset loogikat kasutades on võimalik kontrollida seletuskirjades esitatud põhjenduste sisulist korrektsust ning loogikareeglitele vastavust. See omakorda aitab tuvastada ning võimalusel vältida loogiliste vigade tekkimist argumentatsioonis ning seeläbi tagatakse suurem kvaliteet õigusloomes menetletavatele õigusaktidele. See omakorda loob soodsa pinnase parema õigusloome saavutamisele, mis tagab nii õigusloomes kui ka õigusaktidele suurema õigusselguse ja läbipaistvuse. Sellega leidis kinnitust ka käesolevas töös püstitatud teine hüpotees, mille kohaselt informaalne loogika teooria rakendamine on täiendavaks meetodiks õigusloomes õigusaktide parema kvaliteedi saavutamiseks ning selle meetodi abil on võimalik tuvastada ning vältida eelnõu sisus võimalikke loogikavigasid.

Töö viimases peatükis on välja pakutud mõned võimalikud lahendused, kuidas võiks töö tulemused praktikas rakendust leida. Üks võimalus on sõnastada ka loogiliselt korrektse argumentatsiooni saavutamine õigusloomes õiguspoliitika arengusuundade planeerimisel ühe olulise eesmärgina sarnaselt Riigikogu otsusega „Õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018“ heakskiitmine punkti V alapunktiga 13: „Loogiliselt korrektse argumentatsiooni kasutamine seadusloome menetlemisel on parema sealjuures läbipaistvama ja selgema õigusloome saavutamise seisukohalt oluline eeldus. Seetõttu tuleb loogiliselt korrektse argumentatsiooni reeglitele seaduseelnõude koostamisel pöörata süsteemset tähelepanu.“ Sarnase nõude võib lisada ka hea õigusloome ja normitehnika eeskirja või sellega seonduvatesse juhenditesse.

Teine võimalik rakendamise koht on lisada juhendisse näidis argumentatsiooni mudelist, koos süstematiseeritud ülevaatega materiaaletest loogilistest vigadest ning koolitada eelnõude menetlemisega seotud isikuid. Selliselt on seletuskirja koostaja paremini informeeritud põhjendamise struktuurist ja selle elementidest ning juhendi osana muutub ta ka kohustuslikuks metoodikaks põhjendamiskohustuse täitmisel.

Õigusaktide menetlemisel tehtud pingutused kajastuvad õigusakti kvaliteedis. Läbipaistvamalt ja õigusselgemalt menetletud eelnõu saavutab lõpptulemusena tõenäoliselt kvaliteetsema õigusakti. Läbipaistvusele ning õigusselgusele aitab seaduseelnõude sisu põhjendamisel kaasa informaalne loogika teooriate rakendamine. Käesolevas töös püstitatud eesmärk sai täidetud. Kinnitust leidis asjaolu, et informaalne loogika teooriate kasutamine õigusloomes aitab kaasa õigusaktide kvaliteedi tõstmisele.

INFORMAL LOGIC - A COMPLEMENTARY APPROACH TO REASONING IN LEGISLATIVE DRAFTING. ABSTRACT

In contemporary world different disciplines are tightly bound by each other. Similar convergence is introduced by multi level approach method which represents a theory in jurisprudence considering that no science can exist alone and requires support for development from other disciplines. Jurisprudence requires disciplines such as linguistics, sociology, logic and others. This paper proceeds with logic methods. Informal logic is considered in this paper as a possible complementary approach to reasoning in legislative drafting.

The objective of this master thesis is to analyze the possibilities if the use of logic methods in legislative practice and in legislative drafting may be a complementary approach to contribute to the improvement in the quality of acts. Following hypothesis are brought forward:

1. Logical rules are considered relevant in the rules for good legislative practice and legislative drafting during the course of argumentation in legislative drafting.
2. Informal logic is a complementary approach to reasoning in legislative drafting in legislative practice targeting to achieve better quality in acts and with this method it's possible to recognize and avoid in draft act content possible logical fallacies.

Reasoning in legislative drafting has been given nowadays a lot of attention. In democratic society it has been considered natural, that together with the draft act, there should be included understandable explanation for the addressee, where it would appear the need for adoption and the purpose of the draft act. It appears that the draft act and its reasoning does not always fulfill the expectations of the addressee and one of the reasons for that might be, that the reasoning in legislative drafting is insufficient. Insufficiency might appear in superficiality, incorrectness or in absence of possibility to control in later stadium if the targets set with the draft act are met. For example in the beginning of this year the Supreme Court of Estonia ruling affected the amendment of Waste Act. Amendment to Waste Act enforced the draft act 455 SE which passed the amendment of declaring the Waste Act § 66 (1¹) void. According to this section, it was possible for local authorities to organize the waste management so, that the only customer and therefore payer for the services for the waste

management is local government or the latter authorized non-profit association. In such case the settlement of payments is with the local government or with the latter authorized non-profit association. According to explanatory memorandum for the amendment of the draft act of Waste Act the named section was repealed due to being harmful and damaging the healthy competition. The above statement was reasoned in explanatory memorandum with the need to „loose the situation where local government becomes from the defending an end-user to its exploiter.” It is not possible to conclude from the given court ruling neither from explanatory memorandum, if the amendment shall support better competition terms for the participants in the market. There are no such reasons available to conclude that.

To achieve the aim of the paper, it was first found out, what kind of tools there are available today to support the sufficient argumentation for the addressees in legal drafting. These tools are government regulation rules for good legislative practice and legislative drafting (HÕNTE) and principles coming from the constitution of the republic of Estonia (PS). There is a duty to follow while drafting legislation according to PS § 13 subsection 2 in conjunction with PS §14 good legislative practice and PS § 10 provided by the rule of law principle. Despite of that, sufficient reasoning is still problematic, due to regulation in force does not give clear guideline of deciding, when the given reasons are sufficient and the required reasoning is fulfilled according to the laws in force. Constitutional principles are too abstract from the point of single draft act and HÕNTE prescribes only the formal requirement to give reasons, but does not state, what is considered sufficient when giving those. Insufficient reasoning has brought legal disputes and appealing to chancellor of justice. It is impossible to state the sufficiency requirement in regulations due to its being different for each case.

Main means in applicable law to achieve sufficient argumentation are the constitutional principles coming from the rule of law and from the regulation of rules for good legislative practice and legislative drafting (HÕNTE). The latter regulation provides in the cases and pursuant to the procedure provided by the regulation the requirement to reason and justifies the selection and possible influence of the draft act amendments. Therefore from one side reasoning is governed in legislative drafting with procedural obligations pursuant to the HÕNTE and sufficiency of that reasoning, meaning the transparency and clarity, is measured according to the rule of law principle.

In spite of said HÕNTE and the rule of law principle, it appears from the practice that reasoning in legislative drafting does not fulfill the addressees' expectation in the meaning of sufficient reasoning. It appears that the regulation in force - HÕNTE states the need to reason,

but does not state the level of sufficiency in reasoning while drafting an act. HÖNTE provides formal requirement to reasons but leaves it up to drafter to decide if the provided reasons are sufficient and have fulfilled the rule of law principle. Therefore final decision to fulfill the requirement of sufficient reasoning is with the drafter and his or her understanding of the sufficiency in particular situation. Problems are also with meeting of the requirements of rule of law and securing the legal clarity and transparency in legislative drafting. Each case and person is different and constitutional principles are abstract for legislative drafting in order to define exact level of sufficient reasoning. It is not fairly identifiable, if the legal clarity and transparency and therefore the rule of law principle are achieved in legislative drafting. If argumentation in explanatory memorandum is insufficient, it is not possible to control if the clarity and transparency has been achieved. It was found that the decisions made in legislative drafting should be done transparently and sufficiently justified, so that society could understand the required changes. If changes are not understandable, it reduces legal clarity and transparency and its decisions are not according to principles of rule of law and should not be acceptable.

In order to consider possibilities to apply informal logic rules for draft act reasoning, it was needed to find out if HÖNTE considers logical rules overall important. For that there was analyzed if HÖNTE prescribes the requirement to use logic or logic rules during the course of legislative drafting. During the study of HÖNTE it was found out that HÖNTE does not prescribe the need to use logic or its rules. There is once mentioned in HÖNTE § 37 (2) that there is a need to maintain the logical sequence of the provisions while giving new number. Additionally to the reference there is also indirect reference to the importance of logic in HÖNTE. It appears that the aim of the HÖNTE itself is to create argumentation process during the legislative drafting. This is coming from the statements made throughout the HÖNTE. There is defined several time the need to reason given arguments and proposed solutions, give rebuttals, alternatives and consider the influence of amendments. HÖNTE gives the guidelines to coordinate and co-operate with ministries and interest groups. This kind of requirements provided in HÖNTE defines the need to step into argumentation during legislative drafting. Here steps in logic - informal logic is concerned with argumentation theories. If HÖNTE considers argumentation important, then it also considers logic rules important.

Having been clarifying that HÖNTE considers logical rules important, it was next found out, what kind of logical rules would be relevant from the drafting of act point of view to be considered and would give an answer to the sufficient reasoning. Hint about possible theories

was given by HÖNTE and the rule of law principle itself. The theory must be able to solve the problem of sufficient reasoning and soundness of the argumentation. For this informal logic with its argumentation theories is a method to apply. In the paper it was introduced Toulmin's argumentation model which is widely used and well known argumentation model, which has also been a bases for development of several argumentation theories by known authors.

In authors opinion Toulmin model gives comprehensive overview of argumentation as such. It includes all relevant elements such as grounds, reasons or evidence; warrant, backing, qualifier, rebuttal and claim. By getting familiar with each element and learning its features supports the probability to achieve logically correct and sound argumentation. Toulmin model is helpful during the argumentation process; it fails to support logical correctness from the contextual part of the argumentation. Here it was discussed the need to include the discussion of material logical fallacies to the Toulmin argumentation model. There are formal logical fallacies and material logical fallacies. While formal logical fallacies are fallacies made in the argumentation process and those are easy to recognize the material logical fallacies are fallacies done in content of the argumentation and are not so easily ascertained.

After material logical fallacies were deeper investigated it continued to stay to the level of grouping, naming and describing them. There are several grouping methods. Author believes it makes it easier if you name and know the material logical fallacies. Good grouping makes it even better to generalize and recognize them during argumentation. For the purpose of this paper, it was chosen P. Kreeft approach for grouping method, which for sure does not apply for final and perfect grouping method and might not be the best but in authors opinion it gives good generalization in helping to identify the fallacies. Therefore to achieve formally sound argumentation or informally sufficiently sound argumentation it is helpful to know argumentation model, its elements and possible logical fallacies, which might appear during the argumentation.

After selecting relevant logical rules from theory, it was tested if those rules could be successfully applied to reasoning in legislative drafting. The aim was to control if those informal logic methods help to recognize material logical fallacies in explanatory memorandum. Could this method be successful to recognize logically persuasive arguments in argumentation? There was performed qualitative content analyze to 65 passed draft acts which included the reference to competition argument. An empirical part analysis was limited due to practical need by selecting single argument which is easily controllable and noticed. Only those explanatory memorandums were chosen which included argument of promoting

competition and chosen argument was evaluated only based on material logical fallacies. Such selection helps to generalize the results. The evaluation of existing formal fallacies was left aside due to the fact that in practice formal fallacies do not appear to create problems in recognizing them during the argumentation. It is easy to recognize formal fallacies; the same can't be said about material logical fallacies.

The study revealed that 92% of analyzed explanatory memorandum consisted material logical fallacies done during reasoning the competition argument. With used method only seven explanatory memorandums it was not identified any material logical fallacies (8%), when reasoning about promotion of competition. The most (21%) it was recognized "ignoring the argument" fallacy (19 times). It reflects in the situation where an argument is brought forward but it is not reasoned. P. Kreeft categorizes this fallacy to the procedural fallacies category. Material logical fallacy "selective evidence" usage was discovered 11 times (12%). The selective evidence fallacy in explanatory memorandum consists simply in referring only to the evidence that tends to give supportive arguments to the provided hypothesis and ignoring the evidence that tends to refute it. Another approach was not evaluating the alternative solutions, which might be „harmful“ for the initial proposal. Eight times (9%) appeared the logical fallacy appeal to authority. Appeal to authority was in some cases misused while referring to existing agreements between the countries, EU legislation or ministry statements. Seven times (8%) there appeared the fallacy of irrelevant conclusion. Also known as „missing the point“. It consists in giving reasons that prove a different conclusion than the one the argument purports to prove. Non sequitur and substituting explanations for proofs was both appearing 6% of the time. There were also other material logical fallacies found, which appeared one to three times but formed 30% of all found fallacies.

Results of an empirical study revealed that it is possible to use successfully informal logic methods - the Toulmin model and material logical fallacies theory in reasoning in legislative drafting. There is a possibility to recognize material logical fallacies with given method. While using informal logic it is possible to examine presented arguments in draft act explanatory memorandum and its compliance with logical rules. Knowing the methods and using those help to identify and avoid logical fallacies in argumentation and brings a better quality to acts in legislative draft act procedure.

Author of this thesis has offered some possible solutions how to use the findings of this paper by putting informal logic methods into legislative drafting practice. One possibility is to define the targets by stating that the use of logic methods is a prerequisite and an area which

requires systematic attention and approach and plays important part in achieving transparency and legal clarity in legislative act drafting. With similar statement it would be possible to add to HÖNTE the requirement to consider argumentation rules set forth in informal logic. Another option is to add to instructions a model of an argumentation, bringing forward the list of commonly used material logical fallacies and as a part of the instructions during legislative drafting it becomes an obligatory method while reasoning in legislative act drafting. Also trainings hold a big part of supporting the achievement of correct argumentation by increasing knowledge of argumentation related questions.

Hypothesis raised in this paper were confirmed. HÖNTE considers logical rules important in legislative drafting and it is evident that HÖNTE requests to have an argumentation process in place while conducting legislative drafting. Informal logic is a complementary method in legislative drafting in achieving better quality for the acts. With this method it is possible to bring forward formally correct or informally persuasive argumentation and identify and avoid in draft act possible logical fallacies. Knowing the argumentation model and the elements in it, it is possible to organize ones thinking and identify the places in argumentation, what might be problematical. Knowing material logical fallacies and grouping them simplifies noticing fallacies in argumentation.

The aim of this paper was achieved. It was confirmed the fact, that it is possible to apply informal logic rules in reasoning in legislative act drafting to achieve better quality act through logically correct or persuasive argumentation. The author of this thesis finds that achieving logically correct argumentation in legislative drafting plays important role in act quality. Usage of Toulmin model and the skill to identify and avoid material logical fallacies during the argumentation, help to achieve sufficient argumentation in legislative drafting. This in turn supports the principle of the rule of law assuring in legislative drafting better legal clarity in lawmaking and transparency in legislative procedure.

ALLIKATE LOETELU

Kirjandus

1. Aristotle. De Sophisticis Elenchis. Electronic Text Center University of Virginia Library. 2001. -Arvutivõrgus:
<http://etext.lib.virginia.edu/toc/modeng/public/AriSoph.html>. (25.02.2015.)
2. K. Atkinson, T. Bench-Capon, P. Mc Burney. Computational Representation of Persuasive Argument. Technical Report ULCS-04-006, Department of Computer Science. UK: University of Liverpool. 2004.
3. R. Barney. The Sophistic Movement. A Companion to Ancient Philosophy. Oxford: Blackwell. 2006.
4. G. Boger. Subordinating Truth: Is Acceptability Acceptable? Argumentation. Vol 19: No. 2. Springer: New York. 2005.
5. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 3. tr. Tallinn: Juura 2012.
6. E. Feteris. Fundamentals of Legal Argumentation. A Survey of Theories on the Justification of Judicial Decisions. The Netherlands: Kluwer Academic Publisher 1999.
7. J. B. Freeman. Studies of Argumentation in Pragmatics and Discourse Analysis: Dialectics and the Macrostructure of Arguments: A Theory of Argument Structure. Berlin: Walter de Gruyter. 2011.
8. K. Freeman, A. M. Farley. A model of argumentation and its application to legal reasoning. Artificial Intelligence and Law 4: 163-197. The Netherlands: Kluwer Academic Publishers. 1996.
9. T. Govier. A Practical Study of Argument, 7thEd. USA: Wadsworth, Cengage Learning 2010.
10. R. Grootendorst, F. H. Van Eemeren. Systematic Theory of Argumentation: The Pragma-Dialectical Approach. Cambridge: Cambridge University Press 2003.
11. Harku vallavolikogu 02.12.14 taotlus Riigikohtule seoses jäätmeseaduse muutmise seaduse eelnõu § 1 lg 1 põhiseadusevastaseks tunnistamiseks ja seaduse jõustumise peatamiseks. (autori valduses).
12. Hea õigusloome tava. Teenusmajanduse Koda. - Arvutivõrgus:
<http://teenusmajandus.ee/teemad/hot/> (11.04.2015)

13. R. Huber, A. C. Snider. Influencing Through Argument. NY USA: International Debate Education Association 2005.
14. Internet Encyclopedia of Philosophy.
15. A. Jõks. Allar Jõks: hea õigusloome retsept. Arvamusartikkel. Postimees. 20.06.2011.
- Arvutivõrgus: <http://arvamus.postimees.ee/475756/allar-joks-hea-oigusloome-retsept> (11.04.15)
16. Jäätmeseaduse ja keskkonnatasude seaduse muutmise seaduse eelnõu.
Kooskõlastuskiri 16.01.2015. Dok nr: 14-1805/03. - Arvutivõrgus:
<http://eelnoud.valitsus.ee/main#22iKPAJU> (09.02.15)
17. Jäätmeveo reformi raames koostatud jäätmeseaduse muutmise seaduse rakendamise mõju hindamine. Aruanne. Keskkonnaministeerium. -
Arvutivõrgus:http://www.envir.ee/sites/default/files/jaats_moju_hinnang_seit_fin.pdf (09.02.15)
18. E. Kasak. Loogika alused. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2013.
19. O. Kask. Õigusloome juristide arenguprogramm. Koolitusprogramm. Põhiõigused ja nende piiramine. 2013. - Arvutivõrgus:
http://www.avalikteenistus.ee/public/Jurgen/Koolitusprogrammid/Pohiseadus_O.Kask.pptx (11.04.15)
20. P. Kreeft. Socratic Logic 2nd Ed. South Bend, Indiana: St Augustine`s Press 2005.
21. D. N. McCormick, R. S. Summers. Interpreting Statutes. A Comparative Study
Aldershot: Dartmouth 1991.
22. P. McBurney, D. Hitchcock, S Parsons. The Eightfold Way of Deliberation Dialogue.
International Journal of Intelligent Systems, 22, 2007.
23. R. Narits. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn: Juura 2004.
24. R. Narits. Õigusteaduse metodoloogia. Tartu: Juura 1997.
25. Parema õigusloome arendamise programm. Valminud materjalid. Justiitsministeerium.
- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/parem-oigusloome/valminud-materjalid> (11.01.15)
26. Parema õigusloome ning õigusaktide mõjude hindamise baaskoolitus riigiametnikele. -
Arvutivõrgus:
http://www.ut.ee/haridustehnoloogia/projekt/kursus1/23_igusriikluse_printsiip.html (15.02.2015)
27. S. Pinker. The Stuff of Thought. USA: Penguin Group Viking Press 2007.

28. Programm 1.5.0201.08-0001 "Parema õigusloome arendamine" Justiitsministeerium. - Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/eesmargid-tegevused/oiguspoliitika/parem-oigusloome> (11.01.15)
29. J. Shand. Arguing Well. Kentucky, US: Routledge 2000.
30. S. Toulmin, R. Rieke, A. Janik. An introduction to reasoning. New York: Macmillan. 1979.
31. S. Toulmin The Use of Argument. Cambridge: Cambridge University Press 2003.
32. D. N. Walton. Informal Logic. 2nd ed. University of Winnipeg. Cambridge University Press: 2008.
33. D. N. Walton. Dialogue Theory for Critical Argumentation. John Benjamin Publishing Company, Amsterdam. 2007.
34. Writing @ CSU. The Writing Studio. The Toulmin Method. Colorado State University. - Arvutivõrgus: <http://writing.colostate.edu/guides/page.cfm?pageid=1239&guideid=58>. (06.03.15.)

Eelnõu seletuskirjad

35. Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse, alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seaduse muutmise seaduse ning vedelkütuse erimärgistamise seaduse muutmise seadus. 682 SE. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=be83a057-c161-4436-8206-d2de32effec7& (09.02.15)
36. Eesti Vabariigi valitsuse ja Ameerika Ühendriikide valitsuse vahelise rahvusvahelise maksukuulekuse parandamise ja FATCA rakendamise kokkuleppe ratifitseerimise seadus. 673 SE. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=25c2dde9-420c-45f5-9c47-54f3921f07e2& (09.02.15)
37. Elektriturseaduse muutmise seadus. 687 SE. - Arvutivõrgus: http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=280d2f31-0aef-441a-ae01-aa758b7913f4& (09.02.15)
38. Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. Vabariigi Valitsuse määruse eelnõu. Dok nr 11-0941/01, NTE SK 22.9.11.docx. - Arvutivõrgus: <http://eelnoud.valitsus.ee/main#s4uTxb3w> (09.02.15)

39. Jahiseadus. 351 SE. - Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=a56add2c-c9d4-426f-b244-5a5d118191d0& (09.02.15)
40. Jäätmeseaduse muutmise seaduse eelnõu. 455 SE. - Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/?op=ems&page=eelnou&eid=4a25ac7c-b794-4db6-a5e6-88acc88a5d54&> (09.02.15)
41. Kaitseväeteenistuse seaduse, kaitseväeteenistuse seaduse rakendamise seaduse ja tervishoiuteenuste korraldamise seaduse muutmise seadus. 721 SE. - Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=9a15eb61-3c35-4f1b-adc1-cfbe13213a65& (09.02.15)
42. Kutseseaduse muutmise seadus. 743 SE. - Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=a3a39555-3730-406b-ac7c-68641bf63914& (09.02.15)
43. Käibemaksuseaduse ja vedelkütuse seaduse muutmise seadus. 146 SE. - Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=c7a5f898-b591-4909-dab6-1e6a77b33470& (09.02.15)
44. Prokuratuuriseaduse muutmise seadus. 126 SE. - Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=7389c7c1-92fd-df7a-2129-f09d71072472& (09.02.15)
45. Reklaamiseaduse § 22 muutmise seadus. 584 SE. - Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=253f1307-1b61-4b70-a353-42773e27cef1& (09.02.15).
46. Sotsiaalmaksuseaduse ja ravikindlustuse seaduse muutmise seadus. 729 SE. -
Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=4eb409cf-4125-4c10-aaba-d04cb454955c& (09.02.15).
47. Tööstusheite seadus. 345 SE. - Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=4de79400-f479-49bb-9e20-a9c14d3b13f4& (09.02.15)
48. Võlaõigusseaduse ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku muutmise seadus. 372 SE. -
Arvutivõrgus:
http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=2a335664-e42e-432f-b4ec-8bf105b6bd48& (09.02.15)
49. Välisõhu kaitse seaduse ja sellega seotud teiste seaduste muutmise seadus. 104 SE. -
Arvutivõrgus:

http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=582fb482-20f2-ded7-c1e8-d07e07819570& (09.02.15).

50. Ühelt poolt Euroopa Liidu, Euroopa Aatomiaenergiaühenduse ja nende liikmesriikide ning teiselt poolt Moldova Vabariigi vahelise assotsieerimislepingu ratifitseerimise seadus. 706 SE. - Arvutivõrgus:

http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=0899a0dd-72a8-45a0-9626-d67986335f4f& (09.02.15)

51. Ülikooliseaduse, rakenduskõrgkooli seaduse ning teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse muutmise seadus. 625 SE. - Arvutivõrgus:

http://www.riigikogu.ee/?op=emsplain&page=pub_file&file_id=c2f7975c-d758-462d-b38d-2a74c7926986& (09.02.2015)

Õiguskantsleri seisukohad

52. Õiguskantsleri arvamus eelnõule kriminaalmenetluse seadustiku jt seaduste muutmise eelnõu kohta. 16.04.2013. - Arvutivõrgus:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_arvamus_kriminaalmenetluse_seadustiku_jt_seaduste_muutmise_eelnou.pdf (09.02.15)

53. Õiguskantsleri ettekanne hea õigusloome tava järgimisest taastuvelektri ostuhinna ja toetuse suuruse määramisel. 21.06.07. - Arvutivõrgus:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_ettekanne_nr_1_riigikogule_taastuvelektri_ostuhind_ja_toetus.pdf (09.02.15)

54. Õiguskantsleri märgukiri justiitsministeeriumile. 30.06.2011. - Arvutivõrgus:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_margukiri_tr_ahvimaaruse_peale_esitatud_maaruskaebuse_kohta_tehtud_ringkonnakohtu_maaruse_edasikaebamine_riigikohtusse.pdf (09.02.15)

55. Õiguskantsleri seisukoht põhiseadusega vastuolu mittetuvastamise ja hea õigusloome tava rikkumise kohta. 08.02.2010. - Arvutivõrgus:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_va_stuolu_puudmine_2009._aasta_lisaelarve_menetlemine_ja_ametipalkade_maksmise_ajutine_korraldus.pdf (09.02.15)

56. Õiguskantsleri seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta. 31.03.2010. lk 9. - Arvutivõrgus:

http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_va_stuolu_puudumine_elektritootjate_toetused.pdf (09.02.15)

Õigusaktid

1. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 2.
2. Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. VVm 22.12.2011 nr 180. - RT I, 29.12.2011, 228
3. Jäätmeseadus. – RT I, 2004, 9, 52 ... RT I, 06.03.2015, 28.
4. Planeerimis- ja ehitusseadus RT I 1995, 59,1006.
5. Rahandusministri J Ligi käskkiri 23.12.2011. nr 219. p 4.1 ja 4.2. - Arvutivõrgus:
http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/parema_oigusloomearendamine.pdf
(09.02.15)
6. Riigikogu kodu- ja töökorra seadus RT I 2003, 24, 148 ... RT I, 06.03.2015,33.
7. Vabariigi Valitsuse reglement 13.01.2011 nr 10. RT I, 29.12.2011, 233.
8. Vabariigi Valitsuse seadus RT I 1995, 94, 1628 ... RT I, 19.03.2015, 69.
9. „Õiguspoliitika arengusuunad aastani 2018“ heakskiitmine. RT III, 07.03.2011,1.

Kohtupraktika

1. RKHKO 3-3-1-54-03
2. RKmPJK 4-1-34-14m2 Õigustloova akti jõustumise peatamise määrus. 25.09.2014.
3. RKoPJK 3-4-1-34-14
4. RKPJKo 3-4-1-14-06
5. RKPJKo 3-4-1-17-08
6. RKPJKo 3-4-1-2-98
7. RKPJKo 3-4-1-3-02
8. RKPJKo 3-4-1-34-14
9. RKPSJK 3-4-1-16-05
10. RKPSJK 3-4-1-33-05
11. RKÜKo 3-4-1-6-12

LISAD

Lisa 1. Materiaalsete loogiliste vigade kataloog Kreefti järgi

Materiaalsete loogiliste vigade tõlge P. Kreefti järgi ning eestipärane kohandus E. Kasak järgi¹⁴⁶.

1. Keelelised vead (*ingl k. fallacies of language*) seisnevad põhiliselt väljendite ebajärjekindlas või kallutatud kasutamises ning see võib olla kas tahtlik või tahtmatu.
 - a) Mitmetähenduslikkus (*ingl k. equivocation*) – sama terminit kasutatakse argumenteerimise käigus mitmes erinevas tähenduses. Vea kõrvaldamiseks tuleb kõik kasutatud tähendused eristada ning eristused tähistada sünonüümide abil.
 - b) Amfiboolia ehk mitmetähenduslik lause (*ingl k. amphiboly*). Lauseehituslikkusest tulenev mitmetähenduslikkus – sõnade järjekord või grammatiline struktuur võimaldab mitmetähenduslikkust. Vea kõrvaldamiseks tuleb lause ühemõtteliselt ümber sõnastada.
 - c) Rõhuasetus (*ingl k. accent*) - kõne rõhk, aktsent, toon Kõne mitmetähenduslikkus tuleneb rõhuasetusest, toonist (nt iroonilisest või sarkastilisest), näoilmetest või mõistaandmisest. Mitmetähenduslikkuse kõrvaldamiseks tuleks lauset täpsustada või anda täiendavaid kommentaare. Järgnevas näites on kaldkirjas olevat sõna rõhutatud ning see võib muuta lause tähendust, lisatud on üks võimalik tõlgendus, ent võib tõlgendada ka teisiti:

„Me ei pea ütlema kogu tõde, kas tead.“ Tähendus: aga teised peavad.

„Me ei pea ütlema kogu tõde, kas tead.“ Tähendus: sa ainult arvad, et me peame.

„Me ei *pea* ütlema kogu tõde, kas tead.“ Tähendus: see on valikuline.

„Me ei pea *ütlemata* kogu tõde, kas tead.“ Tähendus: aga meil oleks parem seda teada.

„Me ei pea ütlema *kogu* tõde, kas tead.“ Tähendus: pool tõde on ka piisav.

¹⁴⁶ E. Kasak, lk 527-543; P. Kreeft, p 68-113.

„Me ei pea ütlema kogu tõde, kas tead.“ Tähendus: räägime müüte või viime jutu kõrvale.

„Me ei pea ütlema kogu tõde, kas tead.“ Tähendus: aga mitte keegi teine ei tea.

- d) Kallutamine (*ingl k slanting*). Terminitele lisatakse epiteedid, mis suunavad väljaõeldu kohta konkreetset seisukohta võtma ja hinnangut andma. Kallutamist saab välja filtreerida nt teaduslikus arutluses, ent see pole välditav aksioloogilistes ja emotsionaalsetes arutlustes. Küll aga saab sellele tähelepanu juhtida ning tõrjuda või mõjutada väärtushinnangute otsest sõnastamist ja põhjendamist. Vestlust sobivasse suunda kallutama, kasutades üksikutel sõnadel epiteedilisi iseloomuomadusi, mis suunavad väljaõeldu kohta konkreetset seisukohta võtma ja annavad asja suhtes hinnangu. Näiteks võib sõnale 'idee' kasutada epiteedilisi lisandeid kutsudes ideed „valgustavaks“ või „metsikuks“, „traditsiooniliseks“ või „stagneerunuks“, „paindlikuks“ või „kapriisseks“.
- e) Lööklause põhjendina (*ingl k argument by slogan*). Lööklauseid või loosungid iseenesest ei ole loogilised vead, kuid veaks on nende kasutamine põhjendina.
- f) Liialdamine ehk hüperbool (*ingl k hyperbole*). Millegi kirjeldamiseks kasutatakse ebakohaselt äärmuslikke termineid. Näiteks sõna „kriis“ ja „šokeeriv“ kasutamine – ajalehtedes on peaaegu iga päev kirjas mõni kriis ning kogu aeg toimub midagi enneolematut või šokeerivat. Liialdamine võib esineda ka mingi väite või käsu absurdini laiendamise kujul: „Sa pead oma toa ära koristama!“, „Kas sa nõuad, et ma oleks sinu ori?“ ning „Sa ei saa öö läbi väljas olla, sa oled alaealine!“, „Mu elu on rikutud! Ma olen igavene vang omaenda kodus!“.
- g) Hirmutis (*ingl k straw man*) - nõrga väite ümberlükkamine – valides ümberlükkamiseks vastase kõige nõrgema väite, mida pole vaja ümber lükata, kuna selles kaheldavus on niigi selge. Seda tuntakse veel ka tädi Maali (*ingl k aunt Sally*) meetodina. Vastase seisukohast tehakse ebaõiglaselt rumal või naeruväärne versioon, mida on sama kerge ümber lükata kui hernehirmutisega võidelda. Hirmutise tüüpi vea vältimiseks oli näiteks skolastilises vaidluses kohati nõutud, et vaidleja pidi vastase seisukoha oma sõnadega taasesitama. Alles siis, kui vastane selle esitusega rahule jäi, võis vaidlus alata. Näiteks optimist võib kummutada pessimisti väite „mitte kõik ei ole halb“ ja pessimist võib teha sama optimistiga: „mitte kõik ei ole hea“. Poliitikas on tavaline, et parempoolsed võitlevad „edukalt“ vasakpoolsetega, sest nad „pole nõus kogu maksutulu lihtsalt laiali jagama“, ning

vasakpoolsed on sama „edukad“, sest nad „pole nõus, et riik on üksnes rikaste jaoks“.

2. Diversioon ehk otsene demagoogia (*ingl k fallacies of diversion*) -tähelepanu kõrvalejuhtivad loogikavead. Need on demagoogilised võtted selle väljendi tavatähenduses. Paljud demagoogilised võtted on tuntud ladinakeelsete nimetuste järgi. Mõnikord siiski räägitakse ka asjast ja polegi mingit viga. Otsese demagoogia alla kuuluvaid vigu tehakse tõestuse demonstratsioonifaasis ja neid on liigitatud demonstratsioonivigade hulka.

a) *Argumentum ad hominem* - arutleja või väitleja isiksuslikke omadusi ärakasutav argumentatsioon. Põhjenditena kasutatakse isiku omadusi või temaga seotud asjaolusid (sugulaste või tuttavate teod, positsioon, päritolu, vaated, hoiakud jne). Enamasti toimub kõnealuse võtte abil rünnak isiku vastu, mitte tema vaadete vastu. Argumentatsioon võib esineda ka isikut propageerivas tähenduses, kuid siis on tegemist teiste demagoogiavõtetega, näiteks argumenteerimisega autoriteedile või mõjuvõimule. *Ad hominem* – tüüpi argumentatsioon võib esineda ka äris, kus isikute asemel võivad olla firmad, ning näiteks poliitikas, kus isikute asemel võivad olla parteid, rahvused või riigid. Sõnavõtuga rünnatakse inimest mitte probleemi ennast. Näide: „Kuidas saab uskuda seda, mida *tema* ütleb? Ta on valetaja. Las ta tõestab kõigepealt, et ta pole valetaja“. Inimese vastu suunatud argumentatsiooni puhul võib olla tegemist ka *argumentum ad hominem*i sünonüümiga või selle alltüübiga.

✓ „Kaevu mürgitamine“ (*ingl k „Poisoning the Well“*) on otsene rünnak isiku usaldusväarsuse vastu, näiteks „Kuidas saab uskuda seda, mida ta ütleb? Ta on valetaja. Las ta tõestab kõigepealt, et ta pole valetaja“. Põhimõtteliselt peab iga väitleja tõepoolest kuidagi oma usaldusväarsuse kapitali looma. Ent konteksti loomine peab toimuma väljaspool väitlust. Juhul kui usaldusväarsuse küsimus avalikult püstitatakse, on tegemist isikliku rünnakuga ning reeglipärastel väitlustel on kombeks, et neil puhkudel lasub püstitajal tõestamise koorem. antud näites peab ründaja tooma konkreetsed faktid või põhjendid, mis kinnitavad, et rünnatav isik on tõepoolest valetaja, vastasel juhul on tegemist lihtsalt solvanguga.

- ✓ Sildistamine (*ingl k. fallacy of labels*) – põhjendiks kasutatakse solvavaid hüüdnimesid. Üks variante on isiku vägivaldne liigitamine mingisse rühma või klassi ning tema ründamine selle alusel, mida selle rühma või klassi kohta arvatakse.
 - ✓ „Sina ka“ (*ld k. „tu quoque“; ingl k „you too“*) – nt „Sa oled sama suur valetaja kui mina“. See võib nii olla, kuid seda peab põhjendama.
 - ✓ Motiiv põhjusena (*ingl k. the genetic fallacy*) – nt „Sa ütled seda sellepärast, et oled mu mees. Ja sa väidad vastupidist, kuna oled mu mees“.
- b) *Argumentum ad verecundiam* või ka *ipse dixit (verba magistri)* – ebakohasele autoriteedile toetuv argumentatsioon. Autoriteedile toetumine ei ole iseenesest loogikaviga, selle abil hangitakse suur osa teadmistest. Arutlustes on see siiski viga, kui (1) autoriteet on asjakohatu – näiteks näitlejat peetakse autoriteediks teaduses; (2) autoriteet on ebausaldusväärne, nt totalitaarse riigi ajakirjandus, (3) autoriteedile viitamine on tarbetu, näiteks võib info olla otseselt kättesaadav, või (4) autoriteedile toetuja on dogmaatiline, näiteks lähtutakse kriitikavabalt mingitest dogmaatilistest seisukohtadest, (5) autoriteedile toetuja on ebakriitiline, see tähendab pole teada, kui usaldusväärne autoriteet on ning kuidas seda kontrollida saab. Ebakriitilise autoriteediga on seotud järgmised loogikavead:
- ✓ Toetumine eksperdile (*ingl k appeal to the expert*) ekspert teeb tõe sageli tellija rahast.
 - ✓ Toetumine kuulsustele (*ingl k appeal to Big Names*) – juba kuulsus ise võis eksida ning kuulsuse tõlgendamisega kasvab eksimisvõimalus veelgi.
- c) *Argumentum ad baculum* - võimukartusele rõhuma – jõule, ähvardusele, hirmutamisele, väljapressimisele vms toetuv argumentatsioon. „Enne kui sa vastad, ära unusta, kes sulle palka maksab.“ „Jõuluvana on olemas, kuid ta ei too kinke lastele, kes temasse ei usu.“
- d) *Argumentum ad misericordiam* – inimlikkusele või kaastundele tuginev argumentatsioon. „Kas ma saaksin A, kuigi ma sain 70% testi hindest, aga ma õppisin terve öö. Kui te mu läbi kukutate, on mu vanemad väga õnnetud.“

- e) *Argumentum ad ignominiam* - häbitundele rõhuv argumentatsioon. – „Sa kavatsed teismelistele voorusest rääkida? Sa jääd naerualuseks. Nad hakkavad sind imelikuks pidama.“ „Mis? Sinust saab politseinik? Kas sa tahad, et inimesed hakkavad sinu kohta nalju rääkima?“
 - f) *Argumentum ad populum* – enamiku (eel)arvamustele, emotsioonidele, hoiakutele või entusiasmile tuginev argumentatsioon, mis suunab uskuma midagi sellepärast, et see on populaarne, või sellepärast, et teised inimesed teevad nii. *Ad populum*-tüüpi on ka lihtrahvalikkuseks nimetatud viga, mille puhul võetakse põhjenditena kasutusele vanasõnad ning tuntud anekdoodid. Näide: 40 miljonit prantslast ei saanud eksida. Näide: Isetus – kes sellesse tänapäeval usub?
 - g) *Argumentum ad ignorantiam* – argumentatsioon teadmatusetele või kogematusetele. Arutluse puhul kasutatakse ka väljendit „mitteteadmisesest mitteolevale“. Põhjendid on enamasti arukad, kuid järeldused tehakse kategoorilises vormis või üldistena seal, kus need peaks olema tõenäolised või osalised. Võimalikeks variantideks on väljajäteline infoesitus või mõnede argumentide ebaaus keelamine. Näide: „Ta ei saa tõestada, et ta selle raha teenis, järelikult pidi ta selle varastama.“ Näide: „Aristoteles? Pole kunagi kuulnud. Järelikult pole ta oluline persoon.“
3. Ülemäärane lihtsustamine loogikaveana (*ingl k fallacies of oversimplification*). Ülemäärane lihtsustamine on viga, mida tehakse tavaliselt arutluse protsessis mingis konkreetses arutlussammus, ning neid materiaalseid loogikavigu on liigitatud ka demonstatsioonivigade hulka.
- a) *Dicto simpliciter ad dictum secundum quid* (*ingl k fallacy of accidens*) – erandi moonutamine. Miski on tõene oma üldises lihtsuses, seega kehtib see ka erijuhtumi puhul. Selle skeem: kui X on normaalsel juhul Y ja erandlik A on X, siis A on Y. Näide: „Kreeklaste ütlus, vesi on parim. Seega vahetame need teemandid vee vastu, sulle peaks sobima“
 - b) *Dicto secundum quid ad dictum simpliciter* - erilise ignoreerimine - kui kehtib erandi puhul, kehtib kõigi puhul. Selle skeem: kui erandlik A on X ja X on normaalsel juhul Y, siis A on Y. Näide: Sõjas on lubatud inimesi tappa, seega on inimese tapmine lubatud.

- c) Alusetu üldistus (*ingl k fallacy of composition*). Koosseisule rõhuma - kui osa tervikus on hea siis peab kogu tervik hea olema. Väide, mis kehtib teatud tingimustel (suhteliselt või üksikjuhtumil), võetakse kasutusele üldiselt kehtiva väitena. Näide: „See isik sealt loogikarühmast on tark, seega see peab olema tark klass.“ Näide: „See peatükk raamatus oli lummas, seega peab kogu raamat olema samuti lummas.“ kui osa tervikus on hea siis peab kogu tervik hea olema.
 - d) Alusetu lihtsustus (*ingl k fallacy of division*) . Ignoreeritakse asjaolu, et mis kehtib kogutermi kohta väljendatud tervikhulga kohta võib mitte kehtida iga üksiku elemendi kohta. Näide: Moslemid migreeruvad Prantsusmaale. Ta on moslem. Järelikult migreerub ta Prantsusmaale.
 - e) Mustvalge mõtlemine (*ingl k the black and white fallacy, bifurcation*) Kontraarseid nähtusi käsitletakse vasturääkivatena: iga asi on kas must või valge, vahepealseid võimalusi pole. Näide: „Kas sa vihkad mind? Ei! Suurepärane, sa armastad mind!“
 - f) Kontekstist väljarebimine (*ingl k quoting out of context*). Vigane tuginemine asjaoludele, mis jäävad viite kontekstist välja, ehk konteksti meelevaldne laiendamine. Näide: lugema seadust sõna sõnalt ignoreerides seaduse eesmärki ja arvestamata teiste paragrahvide sisu ja kooskõlalist tõlgendust.
 - g) Stereotüübistamine (*ingl k stereotyping*). Stereotüübistamise puhul tehakse otsustusi inimese kohta, lähtudes nende kuulumisest mingisse sotsiaalsesse gruppi või inimeste rühma. Stereotüübid on kunstlikult tuletatud ja sotsiaalselt tekkinud ja ajas muutuvad. Siinkohal tuleb eristada *dicto simpliciter* tüüpi vigu stereotüübistamisest: Näide „Sa oled pikk, sa mängid järelikult korvpalli“ ei ole stereotüüp vaid *dicto simpliciter*. Näide: „Blondiinid on rumalad. Sa oled blondiin. Järelikult oled ka sina rumal.“ on stereotüübistamine. Näide: „Valged mehed on rikkad. Sa oled valge mees. Järelikult oled ka sina rikas.“
4. Argumenteerimisvead (*ingl k. fallacies of argumentation*) kuuluvad koos ülemäärase lihtsustamise vigadega arutluse protsessi vigade hulka, ent kui lihtsustamise vead seostuvad pigem üksikute arutlussammudega, siis argumenteerimisvead iseloomustavad arutlust või tõestust kui tervikut. Tõestamise puhul on just argumenteerimisvead need, mida tuuakse esile kui silmatorkavaid vigu demonstratsioonis.

- a) *Non sequitur* ('ei järeldu') - loogiline järelalus ei tulene eeldustest - või teesi ei saa tõestada antud põhjenditest lähtudes. Siia alla kuuluvad ka formaalsed loogikavead, näiteks kesktermini reegli rikkumine kategoorilises süllogismis. Ent tõestamise puhul on sageli tegemist ka materiaalse loogikaveaga, täpsemalt põhjendite veaga, mis kannab nime põhiviga (*ld error fundamentalis*) – põhjendid on ebaolulised, väheveenavad või väärad. Põhiveaga on tegemist ka käesoleva loetelu vigade 4b, 4f ja 4g puhul. Näide formaalsest loogikaveast: „Taevas on sinine. Meri on sinine. Seega taevas on meri.“ Materiaalse loogikaveaga on tegemist aga siin: „Rohi on roheline. Ma tunnen ennast täna halvasti. Seega on rohi minu halvas enesetundes süüdi.“
- b) *Ignoratio elenchi* (*ingl k irrelevant conclusion*) tähtsusetu mitteasjakohane järelalus. Antud eeldused võivad sobida küll mõne muu järelaluse tegemiseks, kuid mitte tõestatava teesi järeldamiseks. Mõnikord öeldakse, et „mõttele pole pihta saadud“. Näide: „Vaesed ei saa piisavalt arstiabi. Selle probleemi lahenduseks on tasuta arstiabi kehtestamine.“ Eeldus on tõene, kuid järelalus ei pruugi tagada tulemust. Kogemus on näidanud, et tasuta arstiabi ei saa olla piisav, selle maht võrreldes tasulise kasvab veelgi ning pole selge, kuidas see kinni maksta saaks. Näide: Chamberlain läks Hitleriga kokkuleppele, eeldades, et rahu on parem kui sõda ja kokkuleppele jõudmine tähendab konflikti vältimist. Eeldused on üldjuhul tõesed, kuid olid asjakohatud, sest kokkulepe hoopis julgustas Hitlerit sõda alustama.
- c) Aluse ennetamine - *petitio principii*¹⁴⁷ (*ingl k begging the question*). Põhjenditena kasutatakse veel tõestamata väiteid. Näide: „Süüdistatavale tuleb enne ülespoomist tagada õiglane kohtupidamine.“
- d) Ebaõige küsimus (*ingl k complex question*) – küsimus esitatakse keerukas vormis nii, et sellega haakuvad kahtlased või väärad presupositsioonid. Selleks, et küsimusele vastata, on vastaja sunnitud nõudma presupositsioonide täpsustamist. Ent pahatahtlik oponent võib seda käsitleda küsimusele küsimusega vastamisena. Näide: „Kas sa oled lõpetanud oma naise peksmise?“ Vastates „jah“ või „ei“ on vastaja sunnitud tunnistama, et peksab oma naist. Sellele küsimusele vastamise asemel peab vastaja nõudma küsijalt presupositsiooni (nagu oleks ta millalgi oma naist peksnud) tõestamist.

¹⁴⁷ ld k. *petitio principii* – põhimõtetele tuginema

- e) Ring tõestuses – *circulus in demonstrando* (ingl k *arguing in a circle*) - kasutatakse järeldust eelduse õigustamiseks olles eelnevalt õigustanud eeldust järeldusega. Näide: „Maailm on hästi korraldatud“, „Miks?“ „Sest see on jumala tarkuse töö“ „Kuidas sa tead, et see on jumala tarkuse töö?“ „Kuidas sa saad kahelda jumala tarkuses, vaata kui hästi Tema maailm on korraldatud.“
- f) Vasturääkivad eeldused (ingl k *contradictory premises*) on non sequitur- tüüpi arutlusvea erijuhtum, kus järeldust ei saa teha eelduste vasturääkivuse tõttu. Näide: „Ainuke asi, mille pärast süüdi tunda on süüditundmine.“ „Ma ei tolereeri tolereerimatust.“ „On üldkehtiv tõde, et pole üldkehtivat tõde.“ Vastuolu seisneb selles, et kui pole ühtki üldkehtivat tõde, siis ei saa selleks olla ka esitatud reegel.
- g) Väär eeldus (ingl k *false assumption*) – arutlus on üles ehitatud tõepärasele väärale eeldusele või varjatud, ent kontekstuaalselt mõttekana tunduvale eeldusele, mis konkreetsel juhul ei ole tõene. Näide: „Elu ei ole probleem, miks sa küsid lahendust?“ Näide: „Ükski osake ei saa olla korraga mitmes kohas. Kuna elektron on osake, siis ei saa see olla korraga mitmes kohas.“ Arutleja tegi arukad eeldused, kuid mikroobjektide puhul esimene eeldus ei kehti.

5. Induktsiooni vead (ingl k *fallacies of induction*) on seotud induktiivse arutlusega.

- a) Ennatlik üldistus (ingl k *hasty generalization*) – üksikjuhtumitest lähtudes väidetakse midagi kõnealuse objektide klassi iga elemendi kohta. Loogiliselt korrektne oleks teha tõenäoline, mitte kindel järeldus. Näide: „Kõik luigid, keda me näinud oleme, on valged. Seega on kõik luigid valged“. Ennatlike üldistuste klassi kuulub ka viga lihtsa loendamise kaudu (ingl k *fallacy by simple enumeration*) – loetletakse või võetakse arvesse mingi hulk juhtumeid, mida üldistatakse, ent saabunud olukord võib olla varasemast erinev või mõni uus objekt võib olla varem vaadelduist erinev. „Kaasaegsed filosoofid on kõik ateistid. Vaata näiteks Machiavelli, Hobbesi, jHume`i, Milli, Russelli, Marxi, Nietzsche ja Sartre`i töid.“
- b) *Post hoc ergo propter hoc*. Pärast seda, järelikult selle pärast (sel põhjusel). Post hoc tüüpi viga tehakse, kui sündmuste ajalisest järgnevusest järeldatakse sündmustevaheline põhjuslik seos. Näide: „Kukk arvab, et tema kiremine paneb

päikese hommikuti tõusma, kuna igal hommikul päike tõuseb vahetult pärast kuke kiremist.“ Näide: „Miks sa paned neid väikeseid sidrunitükke oma aeda? Et hoida krokodille eemale. Aga 1000 miili läheduses ei ole ju ühtegi krokodilli? Näed, see töötab!“

Post hoc tüüpi veaga sarnaneb vale põhjuse viga (*ld k non causa pro causa*), kuid antud juhul on tegemist mitte ajalise järgnevuse vaid põhjusliku seosega. Tegemist on vale järeldusega mingi nähtuse põhjuse kohta, mis võib mingis teises olukorras olla õigustatud. Näide: „Kvaliteetse kauba tootmine on kulukam, sellepärast on kvaliteetsem kaup tavaliselt kallim. Kuid kõrgest hinnast ei saa järeldada, et kaup on kvaliteetne. Kauba kvaliteedi üle otsustatakse valest põhjusest lähtudes. Tuntumad on veel järgmised:

- ✓ *argumentum ad antiquitatem*: väidetakse, et midagi on parem lihtsalt sellepärast, et see on vana või see on nii alati olnud;
- ✓ *argumentum ad novitatem*: väidetakse, et midagi on parem lihtsalt sellepärast, et see on uus või uuem; see on vastupidine ad antiquitatem – tüüpi veale;
- ✓ *argumentum ad lazarum*: väidetakse, et keegi on parem või vooruslikum lihtsalt sellepärast, et ta on vaene; see on vastupidine ad crumenam- tüüpi veaga;
- ✓ *argumentum ad crumenam*: väidetakse, et keegi on parem või voorulikum lihtsalt sellepärast, et ta on rikas; siia hulka kuuluvad ka vead, mis tuginevad kasuahnuse õhutamisele;
- ✓ *argumentum ad nauseam*: väidetakse, et miski on tõele lähemal lihtsalt sellepärast, et sellest ollakse rohkem kuulnud;
- ✓ *argumentum ad numerum*: väidetakse, et miski on tõele lähemal lihtsalt sellepärast, et nii arvab enamik teisi inimesi, massiarvamus on tõsi.

- c) Kontrafaktuaalne (faktivastane) hüpotees (*ingl k counterfactual fallacy, hypothesis contrary to fact*) seisneb faktile vastupidise hüpoteesi postuleerimises ja sellest järelduste tegemises. Näide: „Kui sa oleks rohkem õppinud, oleksid sa testi läbinud.“ Võibolla tõesti aga võibolla mitte. Me ei saa teada mida ei ole, vaid ainult seda, mis on. Üks ekstreemne näide, mis illustreerib selgelt loogilist viga:

„Kui itaallased oleksid uskunud kelladesse, oleks nende rongid saabunud õigel ajal. Kui rongid oleksid saabunud õigel ajal, ei oleks nad arvanud, et Mussolini oli jumal oma võime pärast panna rongid ajaliselt täpselt liikuma. Kui nad ei oleks uskunud, et Mussolini oli jumal, ei oleks nad kunagi lasknud saada tal diktaatoriks. Kui ta poleks olnud diktaator, poleks Hitler võtnud teda oma liitlaseks. Kui Hitler poleks olnud tema liitlane, poleks ta tunginud Kreekasse ja Jugoslaaviasse. Kui ta poleks seda tegema pidanud, oleks Hitler tunginud Venemaale varem. Kui ta oleks tunginud Venemaale varem, oleks ta vallutanud Venemaa. Kui ta oleks vallutanud Venemaa, oleks ta saanud võidelda ühel rindel kahe asemel. Kui ta oleks võidelnud ühel rindel, oleks ta võinud tungida Inglismaale. Oleks ta tunginud Inglismaale, oleks ta selle vallutanud. Kui ta oleks vallutanud Inglismaa, oleks ta valitsenud kogu Euroopat. Kui ta oleks valitsenud kogu Euroopat, oleks ta valitsenud kogu maailma. Kui ta oleks valitsenud kogu maailma, oleks meid kõiki viidud natsi propaganda alla ja me oleksime olnud natsid. Seega ainus põhjus, miks me kõik natsid ei ole on see, et itaallased ei uskunud kelladesse.

- d) Võrdluse viga (*ingl k apples and oranges* või *false analogy*) seisneb võrreldamatute asjade võrdlemises või sarnasuse põhjal ennatlikus järeldamises, et kui kaks objekti on mingis mõttes sarnased, siis on neis sarnane ka kõnealune omadus. Analoogiad sobivad pigem kirjeldamiseks, mitte tõsikindlate järelduste tegemiseks. Näide: „Sa ei saa kella tagasi keerata“ tuleneb väärtalt väitest „Sa ei saa aega tagasi keerata.“
- e) *Argumentum ex silentio* on vigane argumenteerimisvõte, mis viitab vaikimisele kui infoallikale. Kui rääkija või teksti autor ei maini x-i, siis sellest ei saa järeldada, et ta ei usu x-i olemasolu või et x ei eksisteeri. Näide: „Kirjanik ei viita oma töödes kunagi oma abikaasale, samuti ei ole võimalik tõendeid leida ka mujalt tema abikaasa olemasolu kohta. Järelikult ta ei ole abielus“. Siin saab teha üksnes tõenäolise järelduse..
- f) Pooltõde (*ingl k selective evidence*) – on vigane argumenteerimisvõte, mille puhul esitatakse ainult need faktid ja asjaolud, mis toetavad väitleja seisukohti ning jäetakse välja toomata asjaolud, mis võivad ta seisukohad ümber lükata. Näiteks pessimistid leiavad tõendeid elu halvenemise kohta: enesetappude, lahutuste ja depressiivsete inimeste arvu kasv; samas toovad optimistid esile tõendid elu

paranemise kohta: suurenev üldine rikkus, meditsiinilised avastused, infotehnoloogia areng.

- g) Kallutatud küsimus (*ingl k slanting the question*). Küsimus sõnastatakse kujul, mis suurendab küsijale sobiva vastuse saamise tõenäosust. Näide: „Kas sa toetad iga naise õigust otsustada oma keha üle, seega ka selle üle, kas ta kannab oma raseduse lõpuni või mitte?“ selle asemel, et küsida: „Kas sa toetad iga inimese õigust elule selle kõigis faasides alates eostamisest kuni loomuliku surmani?“
6. Protseduurilised vead (*ingl k procedural fallacies*) on eksimused arutlemisprotseduuride vastu, mis on sageli maskeeritud vormiliselt kehtivate arutluslõikudega.
- a) Arutluse tagasilükkamine vigase järelduse tõttu (*ingl k „refuting“ an argument by refuting its conclusion*) – kehtiv ja tõeste põhjenditega arutlus lükatakse tagasi vigaselt formuleeritud järelduse tõttu. Selle asemel, et lasta järeldust korrigeerida, kuulutatakse arutlus mittekehtivaks. Näide: Kõik juristid on kirjaoskajad ja kõik juristid on inimesed, järelikult on kõik inimesed kirjaoskajad. Kui järeldust korrigeerida osaliseks väiteks, on arutlus kehtiv. Võidakse välja pakkuda alternatiivne arutlus, mis võib anda teistsuguse tulemuse. Tekib võimalus vastandada kahte järeldust ning sellest omakorda järeldada, et mõlemas arutluses aluseks võetud probleem on mõttetu.
- b) Järelduse ümberlükkamine mittekehtiva arutluse tõttu (*ingl k assuming that refuting an argument refutes its conclusion*). Kui õnnestub näidata, et arutluses on tehtud viga, siis sellest ei saa veel järeldada, nagu oleks postuleeritud järeldus väär. Tõestuse puhul tähendab see konkreetse demonstratsiooni läbikukkumist, ent see ei tähenda veel, nagu poleks korrektne demonstratsioon võimalik. Tõestamaks, et järeldus on väär, peab sellise tõestuse konstrueerima, vastasel juhul saab öelda vaid, et tees jääb püsima postulaadina, selle tõeväärtus pole teada.
- c) Vastase ignoreerimine (*ingl k ignoring the argument* ehk *arguing „besides the point“*). oponendi väide kuulatakse lõpuni ning siis jätkatakse argumenteerimist, nagu polekski midagi öeldud. See on tavakõnes väga sagedane: inimesed lihtsalt ootavad oma rääkimisjärge ja räägivad siis oma juttu edasi, hoolimata vahepeal öeldust.
- d) Tõendite asendamine selgitustega (*ingl k substituting explanations for proofs*) – arvates, et tõendite asemel asja selgitamine asendab tõendit. Tõestamine on

protseduur, mille käigus näidatakse, et tees on tõene ning antitees on väär. Seletus üksnes kinnitab, et teesi tõesus on võimalik, kusjuures võimalikuks jääb ka antiteesi tõesus. Tõestamist ei saa asendada seletusega, sest seletamine on tõestamisega võrreldes lihtsam, Seletus toetub mingitele alusprintsipidele, mida ei tõestata. Kui oponent neid printsiipe ei tunnista, siis seletus tõestust ei asenda.

- e) Möödavastamine (*ingl k answering another argument than the one given*). Väitleja jätab kõrvale talle esitatud küsimuse või teesi ning asub vastama hoopis teisele küsimusele või väitlema hoopis teise teesiga. Näide: „Orjus on moraalselt vale. See rikub inimese põhiõigusi.“ Selle asemel, et arutleda inimõiguste üle, võib väitleja keskenduda hoopis küsimusele, et orjus on vale, kuna see muudab inimesed alati õnnetuks. Möödavastamisega on seotud ka nn punase heeringa viga (*ingl k red herring*) – vaidluse objekt vahetatakse millegi huvitavama ja haaravama vastu. Selle tegelik eesmärk on mitte arutada kõnealust probleemi.
- f) Tõestamiskoormast vabanemine (*ingl k shifting the burden of proof*). Reguleeritud ja ratsionaalses väitluses on kokku lepitud, kellel lasub tõestamise koorem, st kes peab tõestama väite paikapidavust. Näiteks teaduses peab uue idee esitaja tõestama, et see on tõene, mitte ei pea teised tõestama selle paikapidamatust. Kohtus peab süüdistaja tõestama, et kohtualune on süüdi, mitte vastupidi. Tõestamiskoormast vabanetakse sageli nõudega „Eks tõesta vastupidist!“ Tõestamiskoormast vabanemise viga on seotud veaga „palju küsimusi“ – vastaspool aetakse segadusse, pannes ta peale küsimustele vastamise koorma. Sageli on küsimused agressiivsed ja solvavad. Koorma vastuvõtmine tähendab peaaegu alati läbikukkumist, sest igasugune tarbetu õigustamine süvendab publiku ja kohtunike kahtlusi. Sellega sarnaneb meetod, mida nimetatakse müraks ehk üleküllastavaks tõestuseks (*ingl k snow job*): segaduse tekitamiseks esitatakse ülearuseid väiteid või argumente. Müra puhul kuhjatakse kokku suurel hulgal asjakohatut infot ja statistikat, mida polegi võimalik hallata ja mõista, siia kuulub ka valetamine statistika abil. Tavaliselt kui leitakse uus vastuoluline olukord tavaarusaamadest näiteks kloonimine, surrogaatemadus, siis eeldatakse, et inimene, kes seda esitas, peab selle paikapidavust ka tõendama. Samas teises olukorras me usume oma sõpra lausuvat midagi millegi kohta, kuni ei ole selgunud vastupidine olukord.
- g) Väitluse sisu ja isiku vastandamine (*ingl k winning the argument but losing the arguer – or vice versa*) Väideldakse formaalselt korrektselt, ent emotsionaalselt

ebaadekvaatselt, mis tekitab teises pooles usaldamatust ning vaenulikku suhtumist. Vaidlus võidetakse, aga sealjuures tehakse vastasest endale vaenlane. Võib olla ka vastupidi, vaidlus kaotatakse, aga vastasest tehakse endale sõber. Hea väitleja peab arvesse võtma ka vastaspoole isiksuslikke omadusi. Tänapäeval on rohkem levinud vastupidine viga, kus püütakse vastaspoolt mõjutada sõbraliku hoiakuga ning püütakse seeläbi panna vastaspoolt pehmemalt argumenteerima.

7. Metafüüsilised vead (*ingl k metaphysical fallacies*) on pigem filosoofilised kui loogilised, ent needki võivad mõjutada argumentatsiooni korrektsust. Need on pigem vead mõtlemislaadis, mitte konkreetset argumenteerimisvead.
 - a) Konkreetse ja abstraktse sassimine (*ingl k the fallacy of misplaced concreteness või confusing the abstract with the concrete*). Viga tekib siis, kui abstraktse terminiga väljendatut püütakse väljendada sellega lähedase konkreetse termini abil või vastupidi. Näide: Objektil on punane omadus. Taheti aga öelda, et objektil on punasuse omadus.
 - b) Olemusliku ja juhusliku sassimine (*ingl k. the fallacy of accident või confusing the accidental with the essential*). Viga tekib siis, kui põhitunnuseks peetakse juhutunnust ja vastupidi. Tihti on tegemist ka non sequitur – tüüpi veaga. Näiteks rassism, kus juhutunnust (nahavärv) peetakse liigi põhitunnuseks. Näide: „Kas see tegelane saab olla suur kunstnik? Vaata, kui amoraalset elu ta elab.“ See, kas tunnus on oluline, sõltub vaatenurgast. Näites toodud arutlus on korrektne, kui arutleja arvates peab suur kunstnik olema ka moraalselt kiiduväärne.
 - c) Kvaliteedi ja kvantiteedi sassimine (*ingl k confusing quantity with quality*). Tänapäeval püütakse kvaliteeti sageli kvantifitseerida, näiteks küsitluste kaudu. Suur osa neist on väärtuslikud selles mõttes, et keegi saab tööd ning tulemused näevad teaduslikud välja. Ent lõppsõna on sageli ikkagi selline, nagu uuringu finantseerijale kasulik on. Vastupidise vea teevad näiteks need, kes omistavad arvudele müstilisi kvaliteete, näiteks numeroloogid või numbrimüstikud.
 - d) Reduktsionism ehk äärmusmõtlemine (*ingl k reductionism või Nothing Buttery*). Asja väärtuse vähendamine – segades asja vormi asja olemusega. Inimesed taandavad kõiki keerukaid nähtusi lihtsatele ja kättesaadavatele komponentidele, ent alati ei pruugi see olla õigustatud. Näide: armastus on vaid iha, vaim on vaid aju; ookean on vaid suur kogus vett. Teist laadi reduktsionistid võivad väita, et maailm pole midagi muud kui jumala mõte või et kõik on vaid informatsioon.

- e) Loogiliste, kausaalsete ja psühholoogiliste põhjuste sassimine (ingl k *confusing logical, causal and psychological causes*). Selle punkti alla sobivad ad hominem-tüüpi arutlused, sest isiku asjasepuutumatud omadused näiteks ei põhjusta tema töö halba kvaliteeti, ning siia kuulub ka viga argumentum at tuto – argumentatsioonustavusele, ohutusele, kindlusele, sest näiteks ustavus ettevõttele pole põhjus, mis tooks kaasa tagajärje, et ülemus räägib tõtt.
- f) Olemuse ja olemasolu sassimine (ingl k *confusing essence and existence* või *the existential fallacy*). Mingi objekti olemust saab kirjeldada selle põhiomadustega, ent sellest ei tulene veel kõnealuse objekti olemasolu. Näide: kui keegi kirjeldab kentauri kõikvõimalikke omadusi, ei järeldu sellest veel kentauri olemasolu.

Loomuliku ja tavalise sassimine (ingl k *confusing the natural with the common*). – Loomulikkus on sünnipärane ja muutumatu ning mingile objektile olemuslikult omane. Üldine on levinud ent pole inimesele paratamatult omane vaid on juhuslik ja muutlik. On loomulik armastada ilu, on loomulik kanda riideid, kuid on levinud tänapäeval kanda teksaseid või olla võlutud šokeerivast koledusest. Loogiline viga ilmneb olukorras, kus loomulikku käsitletakse tavalisena või vastupidi. Näiteks oli aeg, kus arvati, et sotsiaalse klassisüsteem on üks osa inimloomusest.

Lisa 2. Eelnõudes esinenud materiaalsete loogiliste vigade loetelu

GRUPI NIMETUS	VEA NIMETUS
Keelelised vead (5)	Mitmetähenduslikkus (1) Kallutamine (2) Lööklause põhjendina (2)
Diversioon ehk otsene demagoogia (10)	Ebakohane autoriteet (8) Enamiku arvamusele tuginev argumentatsioon (2)
Ülemäärane lihtsustamine loogikaveana (6)	Erandi moonutamine (2) Alusetu üldistus (1) Mustvalge mõtlemine (1) Kontekstist väljarebimine (1) Stereotüübistamine (1)
Argumenteerimisvead (17)	Loogiline järeldus ei tulene eeldustest (6) Tähtsusetu mitteasjakohane järeldus (7) Aluse ennetamine (2) Ring tõestuses (1) Vasturääkivad eeldused (1)
Induktsioonivead (20)	Ennatlik üldistus (3) Pärast seda, järelikult selle pärast (3) Kontrafaktuaalne (faktivastane) hüpotees (1) Võrdluse viga (1) Pooltõde (11) Kallutatud küsimus (1)
Protseduurilised vead (27)	Vastase ignoreerimine (19) Tõendite asendamine selgitustega (6) Möödavastamine (2)

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Gerly Tigane

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Informaalne loogika kui täiendav võimalus seaduseelnõu põhjendamisel Eesti õigusloomes“ mille juhendajad on Enn Kasak, Margus Kingisepp ja Jüri Liventaal.
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 04.05.2015